

Seminář k bakalářské práci 1

Distanční studijní text

Soňa Schneiderová, Jakub Chrobák

Opava 2022

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
FILOZOFICKO-
PŘÍRODOVĚDECKÁ
FARULTA V OPAVĚ

Obor: Jazykověda, pedagogika, společenské vědy, česká literatura, kulturní dramaturgie.

Klíčová slova:

Odborný styl, teoretický odborný styl, bakalářská práce, jazykové prostředky, kompozice, kapitola, odstavec, téma, titul, citace, citát, metoda, metodologie, úvod, předmluva, autor, čtenář, autorský plurál, inkluzivní plurál, modalita, výklad, výkladový slohový postup, koherence, koheze, konektory, tematické posloupnosti, kapitola, odstavec, desetinné třídění, esej, esejistický slohový postup, bibliografický záznam, citační norma, seznam literatury, téma, pravopis, stylizace, závěr BP, věda o umění, teorie, kritika, editorský princip, teatrologie, divadelní věda, odborný text, osobnost badatele, interpretace, metody.

Anotace:

Studijní příručka přináší informace o tom, jak psát BP a poučení o tom, kterým nedostatkům se vyhnout. Je zde vyloženo, jak zvolit téma a formulovat titul BP, jak si BP rozvrhnout do kapitol a odstavců, jak stylizovat na úrovni věty, jaké konkrétní jazykové prostředky zvolit. Je zde podána základní charakteristika českého odborného stylu a vyjadřování. Studenti získají vědomosti, jak citovat a jak uvádět bibliografické záznamy. Poslední tři kapitoly jsou věnovány oblasti věd souvisejících s kulturními fenomény. Studijní příručka nabízí pohled do jejich metodologie a jejich odlišností i specifik.

Autor:

PhDr. Soňa Schneiderová, Ph.D.

Mgr. Jakub Chrobák, Ph.D.

Obsah

ÚVODEM.....	6
RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY	8
1 POZNÁMKY K CHARAKTERISTICE ČESKÉHO ODBORNÉHO STYLU.....	9
1.1 Kategorizace odborného stylu	9
1.2 Jazykové prostředky odborného vyjadřování.....	12
2 VÝBĚR TÉMATU A NÁZEV BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	16
3 ÚVOD BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	19
4 OSOBA AUTORA, VZTAH K TÉMATU A KE ČTENÁŘI.....	25
4.1 Autorský a inkluzivní plurál.....	25
4.2 Modalita v odborném textu	28
5 VÝKLADOVÝ POSTUP, TYPY VÝKLADU A ROZVÍJENÍ TÉMATU.....	31
6 KAPITOLA A Odstavec	39
7 ESEJ A ESEJISTICKÝ POSTUP.....	42
8 CITÁT A CITACE, POZNÁMKOVÝ APARÁT, SEZNAM LITERATURY	46
9 VOLBA JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ A VHODNÁ STYLIZACE	51
9.1 Vhodná volba jazykových prostředků a stylu.....	51
9.2 Pravopisné a stylizační chyby v diplomových pracích	54
9.3 K základním nedostatkům bakalářských prací	57
9.3.1 Neprůhledné a široce formulované téma BP	57
9.3.2 Neschopnost jednoznačně formulovat cíle a postup.....	57
9.3.3 Text je „pro všechny“ a má být „čtivý“	58
9.3.4 Volnost v psaní, neznalost, ev. nejednotnost žánru a nárůst „soukromé perspektivy“ vzhledem k tématu i vyjadřovacím prostředkům	59
9.3.5 Neschopnost přesně a výstižně se vyjadřovat, formulovat myšlenky. Neschopnost hierarchicky vystavět text	63
9.3.6 Bezradnost v citování a citační normě	65
10 ZÁVĚR BAKALÁŘSKÉ PRÁCE.....	67
11 ODBORNÝ/LITERÁRNĚVĚDNÝ/TEATROLOGICKÝ TEXT.....	69
11.1 Principy humanitních věd	69
11.2 Osobní vklad v rámci vědecké práce.....	71
12 ZÁKLADNÍ SMĚRY UMĚNOVĚDNÉHO BĀDÁNÍ.....	73
12.1.1 Bádání teoretické	74

12.1.2	Bádání kritické	74
12.1.3	Bádání historické.....	76
12.1.4	Editorský přístup.....	78
13	ZPŮSOBY FORMULACE, ARGUMENTACE APOD.	80
13.1	Osobnost jako základ, nikoli míra	81
13.2	Dramatik, režisér či herec to většinou umí lépe	81
13.3	Není možné nad textem meditovat	82
13.4	A hlavně nechat umělce umělcem	83
13.5	Co je tedy argumentem?	84
	LITERATURA.....	87
	SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY	89
	PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON.....	90

ÚVODEM

Studijní distanční text přináší základní informace o tom, jak má vypadat po formální stránce bakalářská práce (dále BP) a jaké jazykové a kompoziční prostředky jsou při jejím psaní vhodné. Soustředili jsme se také na to, co by v DP nemělo být, čemu by se studenti při stylizaci BP měli vyhnout.

Při sestavování příručky jsme vycházeli z odborné literatury charakterizující odborný styl a z příruček popisující odborné psaní (academic writing), metody literárněvědného a lingvistického výzkumu a obecnou metodologii, která se při psaní odborné práce uplatňuje. Příkladový materiál je uváděn z materiálu bakalářských a diplomových prací české filologie a humanitních oborů. Příručka ovšem může posloužit i studentům jiného odborného zaměření, neboť ukazuje některé obecně platné zásady při stylizaci odborné písemné práce, tendence, kterými je dnešní odborný písemný projev ovlivňován. Popis se opírá o charakteristiky českého odborného stylu a odhalování nedostatků je patrné na pozadí normy této funkční stylové oblasti.

Důležité je, aby studenti zároveň s touto příručkou, nahlédli do příruček, kde jsou zásady, jak psát diplomové práce. Těch je na trhu spousta. Většina z nich se zabývá jevy nejobecnější povahy (např. tím, jak citovat, co je to téma DP atd.), některé z nich se soustřeďují na skutečnosti specifické vzhledem k oboru, kterému jsou určeny, a některé z nich jsou psány spíše z hlediska představy či přání autora o podobě odborného textu zejména v oblasti stylu a jazyka.

Fundovanou příručku na našem trhu, která zohledňuje obecný základ i jazyk, představuje publikace *Jak napsat odborný text* sestavená významnými českými lingvisty. Je komplexním popisem českého vědeckého vyjadřování v kontextu historických a kulturních souvislostí jeho středoevropského vývoje. V seznamu literatury dále uvádíme ty příručky, které se jeví alespoň z hlediska některých částí jako přínosné a pro studenta praktické. Jmenujme práci Jaroslava Filky *Metodika tvorby diplomové práce* pro praktické a „technické“ údaje zpracování DP. Prospěšná je kniha, psaná na základě vlastních zkušeností autorky s vedením studentských prací, *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách* Jadwigy Šanderové. Mezi tradiční texty patří průvodce psaním diplomové práce od Umberta Eca *Jak napsat diplomovou práci* nebo *Akademická příručka* autorského kolektivu D. Meška, J. Findry, D. Katuščáka a kol., event. útlejší práce *Jak psát závěrečné a kvalifikační práce* D. Katuščáka, B. Drobíkové a R. Papíka. Vedle prací novějších jsme se opírali o práce starší, které jsou však stále prospěšné - např. se jedná o stať *Odstavce* J. V. Bečky nebo kapitolu *Hlavní skladební a slohové nedostatky odborného vyjadřování* Vladimíra Šmilauera v knize *O češtině pro Čechy*. Podobně se vracíme k Mistríkové *Štylistice*, neboť v ní obsažené závěry a statistické údaje (alespoň v poměrném vyjádření) jsou stále platné.

Text studijní příručky určené pro Seminář k bakalářské práci je z velké části převzatým textem *Jak napsat diplomovou práci* S. Schneiderové (Olomouc 2012). S. Schneiderová je autorkou prvních deseti kapitol, J. Chrobák posledních tří. Nutné je také věnovat pozornost Metodickému pokynu pro psaní bakalářských a závěrečných prací Slezské univerzity

v Opavě. Možná překvapivě je opora doprovázena citačním aparátem v poznámkách pod čarou, je to však právě s didaktických důvodů.

V závěrečných třech kapitolách je pozornost věnována tomu, jak získané poznatky aplikovat v případě bakalářské práce zaměřené na téma literární. Tedy půjde v ní o detailnější pohled do metodologie literární vědy a jejich odlišností i specifik. Když ovšem zde říkáme literární vědy, je třeba ji brát s určitými, pokud možno ne moc velkými, uvozovkami. Jsme si vědomi toho, jak je formulován požadavek na bakalářskou práci, přesto se ale domníváme, že elementárně by právě měla vypovídat o zvědavém a poučením odborném zájmu o daný fenomén či problém, že by neměla být pouhou komparací získaných a nabytých informací, ale především pokusem vstoupit do dobrodružného světa literární vědy, tedy světa specifického způsobu poznání.

Tento studijní text vzniká nejen proto, aby studentům usnadnil stylizaci BP, ale aby také upozornil studenty na důležitost věnovat psaní bakalářských a diplomových prací náležitou pozornost, hodnou toho, kdo absolvuje studium na vysoké škole. Schopnost orientovat se v textu a dovednost napsat text jazykem a stylem zohledňujícím potřebu a nutnost vyjádřit myšlenky daného oboru patří k základním předpokladům a výsledkům práce univerzitního či vysokoškolského charakteru.

Předkládaný text obsahuje ukázky a drobné úkoly. Distanční studijní text předpokládá existenci LMS. V LMS kurzu jsou kromě výkladu k daným tématům uvedeny také kontaktní informace (syllabus, konzultační hodiny atp.), konkrétní požadavky úspěšného absolvování kurzu a kontrolní testy.

Jednotlivé ukázky z excerptce BP nejsou vždy hodnoceny ve vší komplexnosti. Často jsou uváděny jen pro demonstraci jednoho určitého jevu. Bohužel jedná se o ukázky toho, že už jedna věta může v sobě zahrnovat několik chyb.

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY

Studijní příručka přináší informace o tom, jak psát BP a poučení o tom, kterým nedostatkům se vyhnout. Je zde vyloženo, jak zvolit téma a formulovat titul BP, jak si BP rozvrhnout do kapitol a odstavců, jak stylizovat na úrovni věty, jaké konkrétní jazykové prostředky zvolit. Je zde podána základní charakteristika českého odborného stylu a vyjadřování. Studenti získají vědomosti, jak citovat a jak uvádět bibliografické záznamy. Poslední tři kapitoly jsou věnovány oblasti literární vědy. Studijní příručka nabízí pohled do metodologie literární vědy a jejich odlišností i specifik.

1 POZNÁMKY K CHARAKTERISTICE ČESKÉHO ODBORNÉHO STYLU

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Tato kapitola se soustředí na vymezení oblastí odborného stylu. Přináší vysvětlení rozdílu mezi teoretickým odborným stylem a populárně naučným. Jsou zde charakterizovány jazykové prostředky odborného stylu.

CÍLE KAPITOLY

- Vymezit odborný styl.
- Charakterizovat jazykové prostředky odborného vyjadřování.
- Vysvětlit rozdíl mezi teoreticky odborným a populárně naučným stylem.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Odborný styl, teoretický odborný styl, bakalářská práce, jazykové prostředky.

1.1 Kategorizace odborného stylu

Tradiční rozlišení odborné funkční oblasti v rámci českých funkčních stylů je rozdělení na *styl teoreticky odborný* a *styl prakticky odborný* (odborný v užším smyslu) a *populárně naučný*.¹ Vedle těchto stylů se vyděluje například ještě speciální styl učební.² Odborný styl má své charakteristiky a každá podoblast své „specifické znaky“.

Styl teoreticky odborný je právě styl, kterým jsou psány i bakalářské a diplomové práce. Je to styl veřejné jazykové komunikace, vyznačující se spisovností (až k pólu knižnosti), vyloučením znaků soukromého jazykového projevu, situační nezakotveností, odrážející stav a výsledky poznání. Ve svém principu je to text nociónální, tedy pojmové, povahy.³ Těmto faktorům je podřízena stylizace a plyne z toho i výsledná podoba textu. Znamená to, že text musí být přehledně strukturovaný, jazyk musí zprostředkovávat proces a výsledky bádání autora, myšlenky a fakta musí být jednoznačně formulované, expresivita a subjektivita autora v něm nemají místo (nebo jsou velmi omezeny). Zaměřením na fakta a znakem odosobnění je to, že text je ve své podstatě modelový a vyjadřování je poměrně

¹ Čechová, M. – Chloupek, J. a kol.: *Stylistika současné češtiny*, s. 150.

² Srov. Hausenblas, K.: Učební styl v soustavě stylů funkčních. *Naše řeč*, 55, 1972, s. 150–158.

³ Čechová, M. – Chloupek, J. a kol.: c. d., s. 150–151.

stereotypní. K charakteristikám tohoto stylu patří vysoký index opakování slova⁴, na kterém se podílí opakování termínů, omezený výběr sloves a jiných prostředků. Synonymičnost, variabilita a originalita (na rovině jazyka) není žádoucí vlastnost tohoto komunikátu.

Doba se však mění, i v odborném vyjadřování se proto prosazuje spontánnost, odlehčenost, prvky tzv. soft komunikace. Hledají se cesty po originálním vyjádření.⁵ Ovšem zejména v odborném stylu platí „s mírou“ a tak, aby čtenáře takovýto styl nerušil při vnímání faktické stránky textu.

Zastavme se u ukázek z textu, který předkládám studentům. Jedná se sice o text, který se vymyká jednoznačné kategorizaci a zařazení k odbornému textu, avšak přiměje studenty uvažovat o způsobech vyjadřování. Jde o filozofický text L. Šerého *První knížka o tom, že řád je chaos a že potřebujem světlo a nedovedem žít ve tmě a že každému obsahu se vnutí nějaká forma a že moc je všude a nikde a že i ta blblá svoboda je jenom jako a že ještě nastala ta pravá dekolonizace a že i to umění je jeden velkej mýtus*, jehož podrobný rozbor podal ve své studii P. Mareš⁶. „První knížka“ L. Šerého je filozofickým pojednáním a takové texty se poněkud vymykají zařazení k určitému typu textu, neboť co se týče způsobu uchopení filozofického tématu, jsou filozofické texty po stylové stránce velmi rozmanité – od formalizovaných textů až po beletrizující texty. Přesto jejich podstatou je přinést informace vycházející ze zázemí filozofické „vědy“ a názory tímto zázemím objektivně podložené. Domnívám se, že stejně jako u odborných textů, vystupuje do popředí na prvním místě stránka věcná, třebaže jde o text s prvky úvahy či estetizujícími prvky, s prvky esejistického psaní atd. Text L. Šerého je vážně míněným filozofickým pojednáním, přesto je psán obecnou češtinou, jsou zde expresivní výrazy (vulgarismy, familiární výrazy atd.) a expresivní stylizace. Oproti tradičním zásadám vědeckého psaní se autor záměrně „prohřešuje“ tím, že uvádí nepřesné a neúplné bibliografické údaje (i když i v tomto ohledu je filozofický text specifický) atd. Podívejme se na ukázky:

I. Př. 1: „*Naše civilizace si nikdy nechtěla přiznat, že lidskéj člověk má stejně posranou prdel jako pavián, že mu stejně smrdí z huby a že stejně jako on nakonec myslí jenom na pich a na žrádlo.*“ (s. 7)

Př. 2: „*Průser je v tom, že takovej postoj s sebou nese narušení zákonitostí chodu přírody, takže ta praktická snaha vymanit se z ní bez ohledu na možný oběti nevede k žádnýmu osvobození od přírody, ale do záhuby.*“ (s. 8)

Př. 3: „*Co by chtěl kurva víc? Co furt ti filozofičtí magoři mají? Proč Patočka furt tak zdůrazňuje, že se lidskéj člověk vydal na ‚cestu dějin‘?*“ (s. 20)

⁴ Mistrík, J.: *Štylistika*, s. 359 aj.

⁵ Příklady oživení odborného textu a posunu ve stylizaci textů v přírodních a společenských vědách uvádí publikace Čmejrková, S. – Daneš, F. – Světlá, J.: *Jak napsat odborný text*; zde kapitola Obraznost ve vědeckém textu a jiné strategie uvolnění, s. 60–62.

⁶ Srov. Mareš, P.: Hry na neformálnost, In: *Čeština – univerzália a specifika*, 2004, s. 332–339.

II. *Bělohraďskéj Venda (chytá se tak chlapec do starý léčky)*, s. 9; *I tak výraznej týpek jako Roger Caillois, upozorňuje na to (...)*, s. 11; *jinej chytřej kluk, nějakej Lévi Strauss*, s. 21; *Honzík Baudrillardů*, s. 43 atd.

Ted' se ovšem dostávám k tomu, o čem hovoříme na seminářích. Zanedlouho totiž zjistíme, že po delším čtení takového textu, psaného nespisovným jazykem a nestandardním způsobem, máme-li sledovat pojmovou a myšlenkovou stránku náročného textu, nás tento způsob „jazyka“ unavuje a obtěžuje, myšlenky se ztrácejí v nepřehledných formulacích.

Na druhé straně je vidět, že i takto ozvláštněný text stále obsahuje rysy textu svázaného vlastním oborem a určité rysy odborného vyjadřování, tedy textu, jehož ambicí je předat čtenáři vyjádření určitých poznatků a vztahů mezi nimi – text tedy obsahuje termíny, cizí slova a slovní spojení, která reprezentují pojmový aparát dané oblasti filozofické „vědy“ (*subversivní charakter; okcidentální filozofie; idea návratu k původním formám uspořádání společnosti; takovou totalizaci a absolutizaci nezbytnosti smyslu pro život ...*), makrokompoziční konektory (*Přístupme k tomu ale ještě z jiný strany; naproti tomu*), nevládní předložky (*z hlediska; na základě; atd.*) atd.

Někdy se ptám, zda je nutné snažit se být vtipný, originální po jazykové stránce a stejně připomínající jiné; myslím, že vědecké texty (a znovu opakují vzhledem k uvedeným příkladům a tvrzením, je otázka, jaký status filozofické texty vlastně mají; k odborným textům bych je jednoznačně nepřirazovala) tu výhodu, že dokážou zaujmout už svým obsahem, přinášejíce nové poznatky, odhalováním postupu práce.⁷

Můžeme s jistotou říct, že v DP dnes narůstají prvky, které text DP vzdalují tradičnímu formulování odborného textu. Jedná se o prvky „obraznosti“ a spontánnosti na úkor přesnosti a exaktnosti. Nebezpečí volby „uvolněných“ prostředků v DP je však v tom, že nemusí být jednoznačné, nemusí vyhovovat vkusu jednotlivých čtenářů (mohou je obtěžovat) a stále platí to, že do odborného vyjadřování v podobě, v jaké je nacházíme, ne vždy patří.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Vyhledejte nevhodně zvolené výrazy vzhledem k funkci odborného vyjadřování:

Impulzem k dalšímu Moravcovu štulci byla Železného (údajná) mnohomluvná dramatizující monologičnost. (DP analyzovala mediální dialog) - Metodologicky vycházím z poznatků konverzační analýzy, o níž je známo, že je posedlá_details (...) – Intertextovost zahýbala i samotným pojmem text, který kvůli/díky zboření svých po léta uzavřených hranic ztratil své charakteristické znaky.

⁷ Samozřejmě jsem si vědoma, že text L. Šerého nevznikl nijak neuváženě a že je velmi pečlivě uspořádán z hlediska výstavby i výběru prostředků, že smyslem vzniknuvšího textu bylo vytvořit neformální text, který má vyvolávat napětí mezi formou sdělovaného a obsahem, mezi ním a texty „tradičními“.

Teoreticky odborný styl má své prostředky, vyplývající z charakteristiky výše, o kterých se budeme průběžně okrajově zmiňovat. Na tomto místě se však musím alespoň částečně zmínit o charakteru populárně naučného stylu, neboť je potřeba vědět, co je typické pro obě oblasti, a případně se pak vyhnout tomu, co do teoreticky odborného stylu nepatří, neboť patří právě k populárně naučnému stylu či do spontánní konverzace.

Populárně naučný styl je zaměřen na laické publikum, a tomu je přizpůsoben i výklad. Termíny proto používáme jen v nutném případě, a pokud ano, vysvětlujeme je, často opisem; raději volíme české ekvivalenty termínů. Uvádějí se fakta, která v teoreticky odborném textu jsou zbytečná a rozhodně nejsou v tomto druhu textu na místě. Jde například o výklad a popis známých skutečností – uveďme příklady z DP: 1) *V českém jazykovém prostředí vycházejí dva významné časopisy zabývající se jazykem. Je to Slovo a slovesnost, časopis více teoreticky zaměřený, a Naše řeč, zaměřený více laicky (sic!); 2) Roman Jakobson byl ruský lingvista, představitel strukturalismu a jeden z nejvýznamnějších představitelů lingvistiky 20. století* (navíc byly tyto nadbytečné - v lingvisticky orientované práci - informace opsány bez odkazu z Wikipedie).⁸

Stejně tak nepíšeme, že „článek byl uveřejněn v celosvětově uznávaném časopise (...)“⁹, pokud jde o časopis z oboru atd. Tyto skutečnosti jsou odborné veřejnosti známé a je nevhodné se o nich zmiňovat, nalézáme je však v populárně naučném textu.

Dalším znakem populárně naučného stylu je „zvýšená kontaktovost“ autora vzhledem ke čtenáři, apelování na společné znalosti a zkušenosti zahrnující dané skutečnosti do čtenářových zkušeností ze školy, běžného života atd. (tzv. příklady ze života, odkazování ke školnímu učivu, pokusům atd.). Je možné užití kontaktních částic atd.¹⁰

Na jedné straně je tedy v populárně naučném stylu spousta nadbytečných jazykových prostředků a informací pro čtenáře-odborníka, na druhé straně jsou věci, které tam chybí – vysvětlování souvislostí, vztahů atd., vágnost populárně naučného stylu se projevuje také v méně přesném a neurčitěm vyjadřování – „někteří odborníci“ *se domnívají*; „několik okolností“ *vedlo k tomuto pokusu* atd. Ve vědecké práci bychom museli být konkrétnější, explicitnější.

1.2 Jazykové prostředky odborného vyjadřování

Bakalářská práce je psána spisovným jazykem – a myslím, že stále platí – že v některých případech se sklonem k volbě prostředků spíš stylově vyšších (např. namísto „také“ můžeme použít „rovněž“; namísto „úplně“ uvedeme „zcela“ atd.). Důležité je, že do popředí se dostává denotát znaku, konotace mají být potlačeny, subjektivní výběr slov a jiných prostředků je omezený, proto individuální rozdíly mezi jednotlivými autory nejsou tak velké.

⁸ Uvádět definice aj. z Wikipedie samozřejmě při psaní BP nedoporučujeme vůbec.

⁹ Čmejrková, S. – Daneš, F. – Světlá, J., c. d., s. 51.

¹⁰ Více srovnej tamtéž, s. 50–52; viz rovněž učebnice stylistiky atd.

U odborného stylu se setkáváme s vysokým indexem opakování slova, tzn. že slova a prostředky jsou poměrně stereotypní (je omezen počet sloves, kterých se v odborném stylu užívá atd.), zejména je závazná odborná terminologie a není možná synonymie, záměna termínu lexikálním prvkem neterminologické povahy. Pokud se vyskytnou synonyma, netýkají se termínů; v odborném stylu pak u termínů mluvíme o synonymech tzv. vlastních, úplných, jako je např. – *lingvistika/jazykověda; styl/sloh* atd. Někteří je za synonyma nepovažují (F. Filipec) a označují je jako jazykové ekvivalenty. Důležité je však to, že pokud např. na začátku zvolíme termín „styl“ nebudeme užívat střídavě styl/sloh (nadto sloh je pojem starší a méně užívaný). To platí i o jiných termínech. Pro odborné vyjadřování platí také tzv. desynonymizace – *jazyk X řeč; malba X kresba; dřevořez X dřevoryt; žánr X druh; krádež X loupež* atd., tzn. že to, co v běžné mluvě můžeme zaměňovat a co může fungovat synonymicky, v odborném textu může být rozlišeno různou definicí a zaměnit to nelze.

V odborném stylu se uplatňují pojmenování zejména abstraktních jevů, jako jsou nejrůznější kategorie a pojmy, označení vlastností a vztahů, dále skutků a činů v právnictví, procesů a stavů v ekonomice atd. – abstrakta označující vlastnosti – *nedbalost, neznalost* (práv.), *splatnost* (ek.), *souřadnost, výslovnost* (jaz.); činnosti a stavy – *pobuřování, sociální zabezpečení, časování*; výsledek dějů – *rozsudek, zůstatek, přístavek*.

Uplatňují se hláskoslovné podoby vzdálené běžnému vyjadřování *kolénko* (ohyb stonku trávy) *létavé ryby, kapénková infekce, plamének X kolínko, lítat, plamínek, kapička* atd.

Typickým prostředkem je multiverbizace: *řešit – podat řešení/důkaz; provést měření; najít uplatnění; mít k dispozici* atd. Jde o vytvoření víceslovného spojení namísto jednoslovného vyjádřeného slovesem. Víceslovné pojmenování se pak skládá z dějového substantiva, které představuje významové jádro, a slovesa s oslabeným lexikálním významem. Jedná se o poměrně malý okruh sloves, kterých se zde užívá (*provést, podat* atd.), jsou to však slovesa s velkou schopností vstupovat do slovních spojení frazeologické povahy s velkým počtem dějových substantiv.

K dalším typickým prostředkům řadíme předložky a předložkové výrazy; jejich frekvence je v odborném textu vysoká. Platí rovněž, že soustava prostých pádů a původních předložek nestačí (mj. pro jejich mnohovýznamovost) a v odborném stylu se užívají tzv. sekundární předložky – *v rámci; v důsledku; z hlediska; na základě; v souvislosti; prostřednictvím* atd., které dané souvislosti a vztahy vyjadřují lépe, explicitně. Stejně tak je v odborném stylu vyšší repertoár spojek; frekventované jsou spojky souvětne – „obrácené dovnitř“ (podřadicí) – vyjadřující příčinné a jiné vztahy. Obecně platí pro odborný styl vyšší frekvence modifikace příčinně-důsledkového vztahu/následkového (*protože, v důsledku, tedy, čímž, tímto způsobem, za těchto podmínek*). Specifickým spojovacím prostředkem odborného stylu je „a/nebo“ (samozřejmě záleží na vhodnosti a správnosti jeho užití):

Příklad z DP: *Moderátor nejen udílil slovo, ale má také právo je odebrat, a to zejména v těch případech, kdy zpovídaná či zpovídáný neodpovídá na otázku a/nebo odpovídá již nepřiměřeně dlouho.*

Jedná se o kombinovanou spojku (jde o kombinaci slučování s vylučováním), která znamená, že platí jen jedna ze dvou variant, nebo platí obě.¹¹

Dále je potřeba připomenout hromadění rozvíjejících větných členů vyjadřujících složitost mezi jevy a pojmy, typická jsou dějová substantiva a adjektiva (1); kondenzované výpovědi, zhuštěné, sevřené (2) – jedná se o nominalizaci, infinitivní konstrukce, konstrukce přechodníkové (přechodníků není mnoho v odborných textech, ale více než v jiných):

(1) *Sledování zvyšování výskytu používání (...)*, (zde zvláště záleží na tom, aby věta neztratila na srozumitelnosti);

(2) *Protože je materiál nedostupný, nemůžeme pokračovat ve výzkumu X Vzhledem k nedostupnosti materiálu nemůžeme pokračovat ve výzkumu.*

Všechny tyto prostředky mohou přispět ke konzistenci odborného textu, k lepšímu vyjádření obsahově-logických vztahů, k vyjádření hierarchie myšlenek, ale je potřeba užívat tyto prostředky uváženě tak, aby vyjadřovaly přesně to, co mají a co máme na mysli my. Neměly by zatěžovat čtenáře a neztěžovat mu vnímání daných vztahů a souvislostí. Stejně tak je potřeba uvážit místa, kde je potřeba zvolit např. kondenzované vyjadřování a kde naopak „normální“, event. rozvitější také vzhledem k rozměrovému rytmu textu. Prostředkem kondenzace je i užívání různých značek a symbolů. Odborný text se vyznačuje rovněž zvýšeným podílem grafických prostředků jako je středník (tomuto prostředku v seminářích věnujeme s oblibou pozornost), systém závorek atd.

Nesmíme zapomenout také na jiné prostředky odborného stylu, jako jsou např. odlišné vazby – *uvažovat množinu* atd. Jsme zvyklí, že sloveso „uvažovat“ má v běžném vyjadřování vazbu „uvažovat o někom, o něčem“. Pro odborný styl však je možná vazba „uvažovat něco“: *Uvažujme rovnici o dvou neznámých/ uvažovat jev*; a to ve významu „podrobovat úvaze, posuzovat“. Stejně tak u slovesa „diskutovat“ se nověji objevila vedle vazby „diskutovat s někým o něčem“ vazba „diskutovat něco“ ve významu „řešit diskusí“. Frekventovanou vazbou v publicistice a následně v odborném stylu se stává vazba „zmínit někoho, něco“. SSČ se o této vazbě nezmiňuje, najdeme ji ve „Slovníku vazeb“ s odkazem na publicistiku: *Nakonec ještě zmíním, že vliv na dabéřskou češtinu může mít i intonace originálu.*¹²

Příklad z excerptu DP: *Některé údaje z výzkumu jsme zmínili již výše.*

Nebo: *Jak jsem již zmínila v úvodu* atd.

O těchto slovesech psal již v r. 1963 VI. Šmilauer. Uvedl tyto příklady:

¹¹ Osobně mě překvapilo (vzhledem k širokému okruhu uživatelů, které pravděpodobně ne všechny znají význam této spojky) užití této spojky v návodu na použití krému jedné světové značky: *Krém nanášíte ráno a/nebo večer*. To znamená, že krém můžete použít jen ráno nebo jen večer, nebo ráno i večer.

¹² „Slovník vazeb“, s. 558.

Hydroxylace byla již zmíněna u druhu Rhizopus arrhizus. – Také zde bylo francouzskými půdoznalci živě diskutováno.

Poukazoval na možnost trpného rodu u sloves, která mají předmět ve 4. pádě (uvést příklad – příklad byl uveden), na rozdíl do slovesa „zmínit se o něčem“, „diskutovat o něčem“. Proto: *Hydroxylace byla již připomenuta (...), Zmínili jsme o hydroxylaci (již v souvislosti s druhem Rhizopus arrhizus); (v závorce doplněno Sch.) . – Také zde francouzští půdoznalci živě diskutovali.*¹³

SHRNUTÍ KAPITOLY

Cílem kapitoly bylo seznámit studenty s postavením odborného stylu mezi styly funkcemi, s rozrůzněností této stylové oblasti a s jazykovými prostředky, které tuto funkční oblast a její vyjadřování charakterizují.

¹³ Šmilauer, Vl.: Hlavní skladební a slohové nedostatky odborného vyjadřování, In: *O češtině pro Čechy*, s. 242.

2 VÝBĚR TÉMATU A NÁZEV BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola se věnuje tomu, jak vybrat téma BP, jaké je doporučení při formulování titulu BP. Zdůrazněna je důležitost formulovat cíl BP.

CÍLE KAPITOLY

- Stanovit zásady výběru tématu BP.
- Vysvětlit správnost formulace názvu BP.
- Vysvětlit správnost formulace cíle BP.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Téma, titul, úvod, cíl.

Výběr tématu a název BP je velmi důležitým prvním krokem k případnému úspěchu celé práce. Jedna z nejdůležitějších zásad proto je, že se vyhneme příliš široce a obecně formulovaným tématům. Je to většinou jeden ze zdrojů neúspěchu.

Nevhodné jsou proto názvy BP: *Prózy Petry Hůlové; Poezie Zbyňka Hejdy; Dramatika Davida Drábka; Filmový herec Jiří Menzel; Časopisy pro mládež; Filmy amerického režiséra Terence Malicka; Mládežnický fotbal v ČR; Monografie Antonína Bajaji; Komplexní analýza politického diskurzu; My; Máchův odkaz* atd. Myslím, že k nejhorším názvům patří tituly typu *Jan Procházka; Život a dílo Ladislava Fikara; Dílo Miroslava Topinky* atd.

Např. v BP *Prózy Petry Hůlové* jsou následkem velmi široce formulovaného tématu obecně formulované i dílčí cíle – např. *cílem je nalézt „společné rysy jednotlivých děl“*, *dalším cílem je „jazykový rozbor knih“* atd. Z toho plyne jediné. Bude se tady psát o všem a vlastně o ničem, neboť jednotlivé části BP budou vzhledem k dílčím cílům omezené prostorově, na místo analýzy se budou objevovat povrchní zmínky¹⁴ a závěry – budou-li nějaké - k jednotlivým kapitolám budou také vágní, event. neúplné a nedostatečné

¹⁴ Půjde o „kratičké zmínky o nekonečnu“, srovnej Eco, U: *Jak napsat diplomovou práci*, s. 34; zde je citován přístup, který takto nazýval Gramsci.

podložené analýzou. Takové práce pak bývají zahlceny zbytečnostmi a obecnostmi neúplné povahy na úkor zpracování úzce vymezeného tématu. Navíc typická je disproporčnost. O něčem, většinou o tom, o čem víme víc (a sehnali jsme k tomu momentálně nějakou sekundární literaturu), píšeme více, o jiném méně, a o mnoha věcech souvisejících s takto široce vymezeným tématem vůbec. To bývá také impulz pro posuzovatele, aby autorovi práce takové nedostatky vytkl.

Např. v BP Prózy Petry Hůlové se očekává, že určitá část by měla být věnována jazyku děl P. Hůlové a příslušná BP také tak činí, činí tak ovšem velmi povrchně a výklad je často doprovázen frázemi, že *rozsah bakalářské/diplomové práce nám neumožňuje dílčím tématem zabývat se podrobněji*.

Mějme na paměti, že výsledkem BP je monografie, pojednávající soustředěně a hutně o jednom tématu, nikoliv kompendium, encyklopedie, dějiny „něčeho“, „snůška“ poznámek atd.

Bezradně už v počátku působí např. diplomová práce nazvaná *Monografie Antonína Bajaji*, která začíná v úvodu práce větou: *Tématem diplomové práce je monografie Antonína Bajaji*.

Jedna z dobrých rad pro začínajícího badatele a pisatele BP je, že je snazší začít srovnáním. Namísto široce formulovaného názvu *Symbol v současném myšlení* (obě části jsou velmi široké a v podstatě vyčerpávajícím způsobem neuchopitelné) je lépe téma zúžit alespoň na srovnání dvou nebo tří pojetí: *Symbol u Peirce, Frye a Junga*.¹⁵

Setkáváme se i s „hravými“ tituly BP, např. *Jazyk v Moskvě – Moskva v jazyce*, ovšem problém takovýchto nadpisů je jejich neprůhlednost. Proto je vhodné doplnit takovýto nebo příliš obecně formulovaný název podtitulem, který by blíže specifikoval to, čeho se práce týká. Ze stejného důvodu nejsou vhodné obrazné nadpisy – *Cesta labyrintem F. Topola*.

Zapovězeny jsou nadpisy, které jsou dlouhé a nepřehledné, obsahující pomlčky, vykřičníky, otazníky, tři tečky; názvy obsahující vedlejší věty, neověřené a přibližné údaje. Následující vypovídající příklady jsou z Filkovy publikace:

Př. 1 *Projekt, který chce pojednat o tom, jaké metody se používají při šíření evangelia, a to např. v Africe*.

Př. 2 *Změny v liturgii – tedy obnova prvků slavení – asi od poloviny 20. století*¹⁶

Uveďme příklady z vlastní excerptce:

1) *Proměny dívčích hrdinek vybraných lit. cyklů – slova v DP nezkracujeme*, stejně tak je to nepřipustné v názvu BP;

¹⁵ Eco, U.: c. d., s. 31.

¹⁶ Filka, J: *Metodika tvorby diplomové práce*, s. 82.

2) *Jazyková redakce periodik – analýza nejčastějších prohřešků proti morfologické normě (v regionálním tisku) – název je zbytečně dlouhý, zbytečná je pomlčka i závorka: Jestliže chtěl autor ponechat obě části, mohl to vyřešit jako titul a podtitul:*

Jazyková redakce periodik

(Analýza nejčastějších prohřešků proti morfologické normě v regionálním tisku)

3) *Některé vývojové tendence v současné české zásobě (vhodnější by bylo vyhnout se slovu „některé“)*

Uveďme ještě jeden příklad, který pochází opět z Filkovy publikace:

*Kardinál Richelieu a jeho protiřímská politika*¹⁷

Jak uvádí J. Filka, diplomová práce se týká protiřímské politiky kardinála, proto správnější by byla formulace: *Protiřímská politika kardinála Richelieu.*

O formulaci názvu je potřeba uvažovat a po dohodě s vedoucím práce původní zadání raději „opravit“, nebo přinejmenším je potřeba si ujasnit, jaká část z velmi široce formulovaného zadání, event. jaké aspekty mají být zpracovány.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola měla za úkol upozornit na formulační nevhodnost některých titulů BP, naproti tomu uvést zásady pro jejich správnou stylizaci a zdůraznit nutnost stylizace titulu BP v souladu s cíli BP.

¹⁷ Tamtéž, s. 81.

3 ÚVOD BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Cílem této kapitoly je uvést formální parametry úvodu BP a popsat vhodnou stylizaci a jednotlivé jazykových prostředky úvodu BP. Je zde vyjmenováno také to, co má být součástí Úvodu PB.

CÍLE KAPITOLY

- Uvést formální parametry úvodu BP.
- Popsat vhodnou kompozici a stylizaci úvodu BP.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Úvod, předmluva.

Rozsah úvodu by měl být přiměřený délce diplomové práce. U bakalářské práce by to měla být alespoň strana a půl normovaného textu, u magisterské práce dvě strany a půl. Setkávám se s rozličnou délkou úvodu BP, dokonce „vyhrál“ úvod, který měl jen jeden krátký odstavec, ale není to správně. Úvod by měl totiž obsahovat důležité informace o tom, co v práci čtenář najde, vodítka, podle nichž se má v práci orientovat atd. Na to tedy jeden odstavec nestačí.

Co by tedy v úvodu BP nemělo chybět?

Na začátku by mělo být jasně formulováno to, čím se bude práce zabývat, tedy rozvedeme a přiblížíme to, co je v názvu BP. Přitom není potřeba, aby se název práce opakoval. Vzápětí musí být zřetelně formulován cíl, kterého chceme dosáhnout. Dále je potřeba popsat metody práce/metodologická východiska/vlastní přístup a postup:

Příklady formulací.: *Metodologicky vycházím z poznatků konverzační analýzy (...); ke zpracování zjištěných dat využívám kvantitativních metod; postupuji metodou interpretační analýzy; při popisu sledovaných jevů vycházím z tradic české lingvistiky, ale přihlížím i k novějším pracím americkým (...); na rozdíl od dosud vydaných prací neuplatňuji důsledně synchronní hledisko, ale (...); naše třídění je z hlediska některých podstatných rysů jiné; atd..*

S tím vším souvisí i popis struktury práce. Zde však není potřeba za sebou vyjmenovávat názvy a obsahy jednotlivých kapitol. Postup a strukturu práce stačí shrnout například

tímto způsobem: *První části práce představují teoretický úvod k dané problematice. Zabýváme se zde (...). V dalších částech se věnujeme vlastní analýze zkoumaného materiálu. Rozebíráme tedy (...).*

Snažíme se o formulace jednoznačné a výstižné, vyhýbáme se formulacím neurčitým, obecným. Např. *Ve své diplomové práci bych se rád některých těchto problémů dotkl (...).* Je vhodnější přesně pojmenovat, co máme na mysli. Obzvláště tehdy, jak tomu bylo v DP, odkud příklad pochází, kdy uvedené formulaci předcházela nejasně formulovaný cíl a „ony“ problémy byly formulovány rovněž spíše obecně.

Př. *Na následujících stránkách si povíme něco o působnosti těchto skupin na Slovensku.*

V této výpovědi je nevhodně užito sloveso „povíme si“ a samozřejmě „něco“ – je potřeba volit explicitní formulaci toho, čeho se následující výklad bude týkat.

V BP je také nutné popsat primární materiál, pokud s ním budeme pracovat. Uvedeme rozsah materiálu, se kterým pracujeme. Jestliže budeme například uvádět citace z románu, je potřeba uvést, s jakým vydáním budeme pracovat, popsat způsob citování „uvnitř“ DP, tedy uvést případné zkratky, které budeme používat atd. Pracujeme-li např. s románem J. Topola Kloktat dehet a Sestra, z nichž budeme citovat, je potřeba uvést úplný bibliografický zápis titulu, s nímž pracujeme, ale abychom nemuseli vše opakovat v textu, uvedeme užívání zkratk, např. (KD, s. 8), (S, s. 112). Samozřejmě musíme zohlednit například i případná vydání atd.: (S1, s. 8), (S2, s. 10).

Dále musíme čtenáře seznámit s případnými problémy, se kterými jsme se při práci potýkali. Samozřejmě nebudeme uvádět banality, ale jen věci, které jsou pro práci relevantní a které nám z objektivních důvodů byly závažnou překážkou při zpracování DP (např. nedostupnost materiálu ze soukromé sbírky, neochota respondentů spolupracovat v určité oblasti atd.).

Pokud něco v práci záměrně opomíjíme, musíme o tom, čtenáře informovat. Je dobré zmínit se tedy o tom, co v práci je, ale také to, co v práci není, ač by tam mohlo být. Jde o to, že nikdy nejsme schopni dané téma zcela vyčerpat. Důležité také je, že v úvodu nepředepisujeme výsledky a závěry.

Číslování úvodu a „technická“ stránka úvodu

Vzhledem k tomu, že úvod přináší především informace pro čtenáře, co v práci najde a jak se v ní má orientovat, úvod není součástí tématu práce. Z toho důvodu se také nečísluje. Číslována je až první kapitola, čísluje se i závěr, který z tématu vyplývá.

Na začátku jsme se zmiňovali o rozsahu Úvodu, důležité je však také rozložení odstavců. Setkávám se zejména v úvodu s tím, že text je rozdroben na příliš mnoho odstavců. Někdy odstavec tvoří jedna věta a to není správné. Mj. to svědčí o nedostatečné představě diplomanta o tom, jak uchopit téma práce, nedostatečné představě o vnitřních vztazích tématu i práce. Na stránku by mělo být tak 4–5 odstavců.

V úvodu rovněž necitujeme. Rozhodně nezačínáme úvod citátem. Máme-li takovou potřebu a většinou jde o myšlenku, která má povahu motto, uvedeme tedy příslušný citát právě jako motto, do pravého horního rohu spolu s přiřazením (jméno autora a zdroj citátu, strana).

Úvod nepodléhá tedy vertikálnímu členění, ani horizontálnímu – netvoříme mezititulky, rovněž nezdůrazňujeme jednotlivé části jiným typem písma (kurzíva, tučně), neprovádíme vyčleněné výčty. Text Úvodu by čtenáře neměl rušit při lineárním čtení. Rozdíl mezi úvodem a ostatními částmi textu BP je ten, že úvod je založen na informativním a popisném postupu, kdežto dále v BP převládá výkladový slohový postup.

Poděkování a osobní vyznání

Doporučuji vyhnout se osobním „vyznáním“ ve vztahu k volbě tématu BP a osobně motivovaným okolnostem jejího vzniku, která jsou formulována skutečně někdy příliš osobně, což působí nevhodně. Z diskuze se studenty (při seminářích odborného psaní) vím, že formulace tohoto typu budí spíše rozpaky. Mnohdy je vyznání a osobní poděkování uvedeno jako východisko, proč jsme si téma zvolili. Domnívám se však, že tento subjektivní postoj není vždy zcela vhodný a je potřeba soustředit se především na východiska objektivní.

Příklady méně vhodného vyjádření:

Př.: *Zájem o téma ve mně vyvolala skutečnost, že dědeček vlastnil statky, ale pak ho zavřeli do vězení, a o všechno přišel. (Z DP zabývající se restitucemi.)*

Př.: *Téma „Umělci malující ústy a nohama“ jsem si zvolila, protože mám ráda výtvarnou činnost a studuji sociální pedagogiku. A to téma je jak z oblasti výtvarné činnosti, tak z hlediska sociální pedagogiky. V těchto větách bychom mohli uvažovat: 1) nad špatnou formulací druhé věty - je formulačně špatně ze dvou důvodů, 2) mohli bychom se pozastavit nad výběrem slovního spojení „výtvarná činnost“, 3) nad motivací východiska pro výběr tématu BP; to mělo být formulováno „vědeckěji“ než jen z hlediska osobního - „mám ráda výtvarnou činnost“, 4) stejně tak, studuje-li někdo sociální pedagogiku, je zřejmé, že taková témata jsou mu blízká a v rámci studia se s nimi setkává (stejně tak studuje-li někdo vulkanologii, nebude psát o tom, že si vybral téma sopky, protože studuje vulkanologii).*

Úvod nemusí obsahovat poděkování, zejména osobního nebo banálního charakteru, např.:

- *Chtěla bych poděkovat příteli, který mi vytvořil ideální podmínky pro psaní mé diplomové práce;*

- *Děkuji svým rodičům za to že mě v mládí motivovali k vyšším výkonům a své přítelkyni Evě, za to, že mě inspiruje k novým postupům (v textu jsou chyby v interpunkci);*

- *Ráda bych poděkovala všem, kdo mi zapůjčili potřebnou literaturu nebo mě jakkoliv podpořili při psaní této bakalářské práce; Myslím, že jde – zejména ve třetím případě – o naprosté samozřejmosti, které není potřeba vyzdvihovat.*

Poděkování uvádíme na zvláštní list (poděkování vedoucímu práce je obligatorní) nebo v úvodu v případě, pokud jde o poděkování za mimořádnou pomoc, např. překlad cizojazyčného textu, na který nemáme schopnosti, zapůjčení výtisku ze soukromé sbírky, nebo zvláštní knihovnickou výpůjčku (v knihovně nám půjčili nebo obstarali nedostupné texty atd.). Jestliže považujeme poděkování za důležité, uvedeme jej na konci Úvodu a můžeme jej oddělit mezerou od ostatního předchozího textu.

Další postřehy:

- 1) V úvodu, stejně jako v ostatních částech práce, nepíšeme banality, které jsou samozřejmé: Příklad: *Práce je pro větší přehlednost rozdělena do kapitol a podkapitol.* (To se samozřejmě předpokládá.)
- 2) Úvod se „nepodepisuje“, tedy na konci nepíšeme „autor/ka“ či vlastní jméno.
- 3) Zejména pro literárně zaměřené práce platí, že v úvodních kapitolách se vyhneme životopisným údajům týkajících se autora, o jehož díle píšeme. Většinou se stejně jedná o údaje vzhledem k tématu irelevantní.

Příklad: *Autor se narodil 26. 3. 1911 v chudé jihočeské vesničce. Sám neměl jednoduchý život, v osmi letech mu zemřel otec, spolu se svými pěti sourozenci byl vychováván pouze matkou.*

V DP jsou životopisným kapitolám a přehledům děl autora věnovány zbytečně celé kapitoly:

Příklad: *V další (kapitole) seznámí (BP) čtenáře s českým prozaikem Michalem Vieweghem, stručně představí a zmíní jeho dílo, související s jeho životem.*

Tato jediná věta v sobě skrývá několik nedostatků, např. zbytečná je informace o M. Vieweghovi jako českém prozaikovi atd.

- 4) V úvodu se často setkávám s tím, že studenti pravděpodobně ve snaze po synonymičnosti, nevhodně označují celou BP jako studii, stať atd.¹⁸. Mluvíme stále o diplomové práci, event. můžeme použít slova monografie, pokud vyhovuje DP požadavkům na tento žánr. Nic nám však nebrání stále opakovat pojem „diplomová práce“/“práce“.

- 5) Pokud jde o poděkování, v poslední době se setkávám s tím, že opakovaně a často chybí čárka za přístavkem v podobě titulu za jménem vedoucího práce. Správně:

Příklad: *Chtěla bych poděkovat PhDr. Soni Schneiderové, **Ph.D.**, za odborné vedení a poskytnutí cenných rad.*

Studenti se ptají, jak napsat titul Ph.D.; píšeme jej ve shodě s vysokoškolským zákonem Ph.D., i když české tradici psaní titulů by lépe odpovídalo PhD.

¹⁸ Studie a stať jsou útvary menšího rozsahu. Stať je buď rozsáhlejší odborný článek, nebo oddíl většího (textového) celku.

6) Rozšiřuje se užívání slova „**diplomka**“. Jde o slovo, které do psaného textu nepatří¹⁹, a nemělo by se šířit, chceme-li text odborného psaní odlišit od běžného mluvení, třeba doma v kuchyni: *Celá prezentace v diplomce bude anonymní. – Platí-li, že (jak se praví hned v úvodu diplomky) k rysům přirozeného práva patří také absolutní platnost (...) atd.*

Příklad nalezneme i v názvu jedné příručky: *Rukověť autora diplomky*.²⁰

7) U DP si posuzovatelé přečtou zvláště pečlivě zejména úvod, aby potom mohli posoudit, jak práce odpovídá vytýčeným cílům a stanoveným postupům. V mnoha posudcích se k tomu, co je napsáno v úvodu, odkazuje. Proto je potřeba dát si na úvodu záležet.

Rozlišujeme Úvod a Předmluvu

Předmluva k BP není povinná a ani na místě. Její vztah k vlastnímu textu a k tématu je volnější, nemusí být aktuální, zabývá se širším kontextem tématu, vnějšími okolnostmi, eventuálně přináší informace o autorovi/autorech. Bývá častěji u souboru statí, například, kde tento soubor sjednocuje. Autorem bývá často někdo jiný než autor/ři následujícího textu. Autorem úvodu je pisatel následujícího textu. Předmluva může být bez problému vypuštěna, nebo aktuálně změněna (potom také informuje o změnách). Ze své podstaty se tedy netýká diplomové práce, kterou píše studenti.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Z jakékoliv kvalifikační práce si vyberte k rozboru část Úvod. Popište, co daný text obsahuje, jaké jsou zde vhodné součásti a formulace a rovněž nedostatky.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

V jakékoliv BP nebo DP vyhledejte 10 formulací (obratů), které do Úvodu BP patří a 10, které tam naopak nepatří.

SHRNUTÍ KAPITOLY

V kapitole je vysvětlen rozdíl mezi úvodem a předmluvou, vztah úvodu BP k ostatním částem BP. Popsán je „obsah“ úvodu, tedy to, co by měla tato část BP obsahovat. Jsou zde vysvětleny některé formulační principy – na jakém místě uvádět ty které informace atd.

¹⁹ Proces, kterým slovo z víceslovného pojmenování „diplomová práce“ vzniklo, se označuje jako univerbizace a univerbizace je typická pro běžně dorozumivací oblast – malinovka, úrazovka, panelák, nákladňák atd.

²⁰ Kubátová, H.: *Rukověť autora diplomky*. Olomouc: Univerzita Palackého 2009. Zde mohlo jít o autorčinu licenci, ozvláštňení názvu práce, ale pro studenty **je to příklad nevhodný**.

4 OSOBA AUTORA, VZTAH K TÉMATU A KE ČTENÁŘI

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole je soustředěna pozornost na to, jak se autor BP projevuje v textu BP, ale na druhé straně jakými prostředky je osoba autora upozaděna. Je zde vysvětlen rozdíl mezi autorským plurálem a inkluzivním plurálem a jsou zde popsána místa textu, kde lze zejména inkluzivní plurál nevhodněji použít. Charakterizován je zde i vztah autora BP ke čtenáři a různé projevy ohledu na něj v textu BP. S osobou autora a jeho formulováním tématu také souvisí používání prostředků modalit. Tím je určován především vztah autora BP k tématu, znalostem souvislostí v rámci daného oboru a tématu, o kterém píše, a vztah ke čtenáři.

CÍLE KAPITOLY

- Vysvětlit mechanismy fungování autora ve vlastním textu BP.
- Vysvětlit rozdíl v použití autorského plurálu a inkluzivního plurálu.
- Vysvětlit rozdíly v užití a vhodnost v použití mezi 1. os. sg. a 1. os. pl.
- Vysvětlit projev ohledu autora BP na čtenáře.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Autor, čtenář, autorský plurál, inkluzivní plurál, modalita.

Osoba autora vědeckého textu by neměla být „vystavována na odiv“, rovněž ohled vůči čtenáři je spíše zastřený (oproti běžné komunikaci). Těmto strategiím slouží určité jazykové prostředky, v nichž se tyto specifické vztahy projevují a odrážejí.

4.1 Autorský a inkluzivní plurál

Bakalářskou práci je možné psát jak v 1. os. sg., tak 1. os. pl. Raději však práci na odborné téma píšeme v 1. os. pl., která nám umožňuje formulovat výklad s odstupem od subjektu autora. Lépe tak vynikne obsah a fakta daného tématu. Takovému plurálu říkáme

autorský neboli plurál skromnosti (...) ²¹, např. *Zde se pokusíme analyzovat příslušná data; V příslušném korpusu, s nímž pracujeme (...).*

Plurál se také lépe hodí pro svoji gnómičnou povahu, tzn. že skutečnosti jsou formulovány jako obecně a trvale platné. Proto se s ním setkáváme při definičních procesech:

Př. *Tyto dvojice označujeme jako párové jednotky.* (To znamená – nikoliv my osobně, ale běžně ve vědě. Zde není možné užít singulár.)

Vedle toho se setkáváme v odborných pracích s tzv. inkluzivním plurálem, sblížující osobu autora práce a čtenáře a vtahující čtenáře do „dění“ výkladu. Takovýto plurál má imperativní podobu – *Věnujme se nyní podrobněji podstatě vzniku tohoto jevu; Ukažme si rozdíl mezi oběma tábory; Všimněme si několika podstatných jevů dané skutečnosti; Pokusme se nyní shrnout získané poznatky* atd.

Inkluzivní plurál se uvádí na místech, kde je potřeba obrátit pozornost čtenáře k textu. Objevuje se tedy na místech, kde něco shrnujeme, kde formulujeme závěry, kde chceme obrátit pozornost čtenáře k výčtům, podstatným rozdílům či srovnáním, definicím atd. Sloveso v podobě inkluzivního plurálu se nachází tedy na důležitých místech textu z hlediska makrostrukturní kompozice.

Vraťme se ještě na chvíli k oné pauze. Nejprve si popíšme sled párových sekvencí. Jsou to místa důležitá z hlediska kompozice.

Jak jsme uvedli, je možné vyjadřovat se i v 1. os. sg. Není to chyba, ale musíme být schopni si udržet odstup od tématu a jeho výkladu a musíme se vyhnout formulacím, u nichž na začátku stojí zájmenný podmět: *Já jsem našla jiné ukázky.* Zájmenný podmět není vhodný ani v jiných případech: *Uvádím definici, jak bych ji formuloval já.*

Singulárová osoba je osoba, která je svázána s familiárními projevy (a takto je z hlediska odborného vyjadřování pocíťována), plurálová osoba je pro odborný text bezpříznaková, je to konvence, která se u odborných textů předpokládá. ²²

V práci jako celku také není možné střídat nahodile obě osoby, singulár a autorský plurál. Je nutné zvolit jen jednu z možností. Setkáváme se ovšem s kombinováním 1. os. sg. a inkluzivního plurálu.

K odhlédnutí od osoby autora slouží také tzv. neosobní formulace, jež jsou vyjadřovány pasivem.

Čeština má dva druhy pasiva – opisné a reflexivní. Opisné je projevem deagentizace, tzn. odsunutím činitele děje do pozadí – *Autor napsal práci. – Práce byla napsána (autorem).*

²¹ Autorský plurál neboli plurál skromnosti (pluralis modestiae) je plurál, jehož úkolem je odsunout autorský subjekt do pozadí; nejde o tzv. pluralis maiestaticus, plurál majestatikus (My, Karel IV.), tzn. že jej nezaměňujeme za tzv. majestátní plurál, jak je tomu např. v příručce *Jak psát a přednášet o vědě* (s. 102). Také bych studenty – na základě výše uvedených důvodů – nenabádala k tomu, aby psali jen v singuláru.

²² Sama za sebe musím říct, že dávám přednost 1. os. pl. jak při psaní, tak čtení.

Př.: *Studie je věnována (...); V již první práci na dané téma jsou připomenuta východiska (...).* Opisného pasiva je vhodné užít tam, kde odhlížíme od osoby autora a kde např. popisujeme, jak je dané téma řešeno: *Párové souhlásky jsou popisovány z hlediska (...).*

Reflexivní pasivum, tzv. zvrtné, se používá tam, kde „autor uvádí poznatky obecně přijaté v diskursní komunitě“:²³

Obecně se soudí (...); Všeobecně se tvrdí (...) atd. Je tedy doprovázeno právě výrazy „obecně“, „všeobecně“ atd.

Dva druhy pasiva – „tyto dva vyjadřovací způsoby nemají stejnou platnost a nelze je libovolně zaměňovat. (...) zvrtné sloveso bývá tam, kde jde o děje opakované, pravidelné, (...) kdežto opisný tvar bývá tam, kde myslíme na stav nebo fakt.“²⁴ K tomu ještě musím – s ohledem na tvrzení v některých příručkách odborného psaní – dodat, že pasivum má v odborných textech své opodstatnění a vyjadřovací rozlišovací schopnost. Samozřejmě platí, že je potřeba zvážit vhodnost užití pasiva, event. jeho typ. Máme spoustu dokladů nevhodných formulací, např.: *Třetí fáze je uvažována ve výhledu do budoucna (...).*

Lépe: *O uskutečnění třetí fáze [čeho] se uvažuje v budoucnu.* V textu se jednalo o působení českých vojenských jednotek v operacích NATO ve třech fázích, kdy dvě již proběhly. Možná měl autor na mysli význam „se řeší“ s výhledem do budoucna. V tomto smyslu se užívá vazby slovesa „uvažovat“ – „uvažovat něco“ v odborném stylu: *uvažovat rovnici = řešit rovnici, posuzovat rovnici (Třetí fáze bude posuzována v budoucnu).*

Další příklad: *Již v úvodu diplomové práce je předpokládáno (...).*

V textu DP se odráží nejen autor, ale vztah autora ke čtenáři. Máme jen obecnou představu o tom, komu je náš text určen; víme však, že diplomová práce je vědecká práce určená odborníkům v oboru. S tím souvisí řada okolností, které zohledňujeme při jejím psaní - např. jistá míra zdvořilosti vůči vědecké obci, neuvádění známých skutečností z oboru atd. Ohled na čtenáře je přítomen nepřímou, což se také projevuje v nepřímém oslovení: *rád bych přesvědčil čtenáře tohoto textu (...).*

V poslední době se setkáváme s tím, že se při psaní odborného textu odrážejí genderové aspekty v psaní rozloženého subjektu – *rád bych přesvědčil čtenářky i čtenáře; pro lepší orientaci čtenářek i čtenářů.*

Netýká se to jen nepřímého oslovení čtenářů, ale i formulací při výkladu tématu: *v konverzaci si tak počínáme i při výběru své/ho komunikační/ho partnera či partnerky* atd. Částečně se tato skutečnost objevuje i v diplomových pracích. Více však v odborných člancích; v jednom odborném článku se tak rozložená podoba subjektů objevuje několikrát a musím říct, že pro mě osobně je to něco, co mě při čtení obtěžuje. Autoři se také mohou „dostat do potíží“, když mají vyjádřit např. spojení „lingvisté i nelingvisté“. Autor

²³ Čmejrková, S. – Daneš, F. – Světlá, J.: *Jak napsat odborný text*, s. 46

²⁴ Srov. Kol. autorů: *O češtině pro Čechy*, s. 241.

by pak musel, chtěl-li být důsledný, napsat: *lingvisté i lingvistky/nelingvisté i nelingvistiky*. Myslím si, že takovéto psaní text zbytečně zatěžuje.

4.2 Modalita v odborném textu

Příklady z DP: *Rád bych přesvědčil čtenářky i čtenáře o přijatelnosti mých hypotéz; Dovolují si tvrdit, že právě jen v tomto kontextu je možné porozumět (...)*

Příklady, které jsem uvedla, jsou demonstrací jevu, o kterém chci pojednat v této kapitole. Zároveň chci odkázat na části v knize *Jak napsat odborný text*, které se touto problematikou zabývají a kde se uvádí řada výstižných příkladů.²⁵ Doporučuji do příslušné části nahlédnout.

Ve výše uvedené publikaci se píše: „České vědecké texty se vyznačují vysokou mírou modalizovanosti, především epistémické (jistotní). Znamená to nízký stupeň formulační asertivnosti, pozitivnosti (přesvědčivosti), a tedy jistou skromnost a opatrnost či zdrženlivost“.²⁶ Dále se můžeme dočíst: „V textech převažuje leckdy uvažování a rozmýšlení, zvažování několika možností a jejich vyhodnocování, autoři projevují nízký stupeň rozhodnosti a uvádějí postupné kroky sledující dosažení optimálního řešení.“²⁷

K oslabení jistoty tvrzení se tak užívají slovesa typu *domnívám se, soudím atd.; jeví se, ukazuje se atd.*, příslovce a částice *možná, snad atd.*, přísudky *je možné, je pravděpodobné atd.*; využívá se podmiňovací způsob atd. Projevem skromnosti autora je např. užití slovesa „*pokusit se*“.

Příklady z vlastní excerptce:

V tomto příspěvku bychom se rádi pokusili (...)

Můžeme se rovněž pokusit charakterizovat tento jev (...)

Nejprve je třeba pokusit se popsat (...)

Jsme si vědomi, že není jednoznačné odpovědi, přesto jsme se pokusili předložit několik poznámek k řešení tohoto problému, který v lingvistice přetrvává.

Snažíme se interpretovat tento jev z mnoha hledisek, která vyplývají ze složitosti celé operace (...)

Netroufáme si operovat s pojmem, který není jednoznačně definován.

Domníváme se, že (...)

²⁵ Srov. Čmejrková, S. – Daneš, F. – Světlá, J.: *Jak napsat odborný text*, s. 28n; zde srov. kapitola Modalita sdělování, s. 181–199.

²⁶ Tamtéž, s. 28.

²⁷ Tamtéž, s. 196.

Jedním z prostředků by mohl být (...) atd.

Malá míra jistoty a přesvědčení nepramení z autorovy nejistoty jako takové o daném tématu. V odborných textech je projevem dialogu v rámci vědecké obce (tedy i se čtenářem), neboť pokud jistá fakta předkládáme tímto způsobem, umožňujeme pluralitu názorů. Zároveň je tento způsob vyjadřování projevem zdvořilosti vůči čtenáři, projevem ohledu k němu. Takovýto způsob komunikace umožňuje čtenáři „vstoupit do dialogu“.

Na druhé straně samozřejmě můžeme vyjádřit i vysokou míru přesvědčení, jistoty: *je jisté; jsem přesvědčen; určitě, jistě atd.*

Dovoluji si tuto skutečnost připomenout obšírněji proto, že je to něco, s čím se v BP setkáváme málo a jistě užití takovýchto prostředků ve velké míře není ani na místě. To, že se s tímto jevem setkáváme méně v BP než u zkušených odborníků, souvisí s mnoha okolnostmi. Především je to zkušenost autora zvolit vhodnou míru takového vyjadřování. To ovšem také souvisí s hloubkou přehledu o tematice, kterou zpracováváme; protože teprve hloubka znalosti o daném tématu umožňuje něco tvrdit s velkou mírou jistoty nebo menší mírou jistoty a přesvědčení, a zvolit druh modality jako jistou zdvořilostní formu vůči čtenáři, event. vědecké obci (každá vědecká práce vzniká v komunikaci s těmito subjekty). Pro studenty je to jednak náročné, jednak tento styl mnohým nevyhovuje (vím to z četných diskuzí v semináři i při konzultacích BP). Někdy se také stává, že pokud studenti chtějí „vyhovět“ této charakteristice odborného stylu, přeženou to s mírou těchto prostředků nebo je používají nevhodně; modalitní a zdvořilostní prvky pak působí v textu násilně. Přitom pro zkušené autory vědeckých statí je to přirozená součást vědeckého vyjadřování. Používání těchto prostředků stejně jako jiných jevů vypovídajících o znalosti odborného stylu, mohou diplomové práci jen prospět (záleží ovšem na individualitě autora, na oboru, v němž práce vzniká; to jsou faktory, které budou ovlivňovat míru využití jednotlivých formulací).²⁸

Musíme rovněž připomenout, že se v odborných textech nejedná jen o modalitu jistotní, ale také např. o modalitu deontickou či voluntativní. Jde o podávání návrhů, vyjadřování nutnosti nebo možnosti něčeho.²⁹

Příklady z vlastní excerptce:

Považujeme za nezbytné/nutné/vhodné připomenout tuto teorii (...)

Je nutné/je třeba vzít v úvahu (...)

Je možné hledat příčinu právě v tomto (...)

²⁸ V knize *Jak psát a přednášet o vědě* jsou tyto projevy zdvořilosti, asertivity a modality, konvenční pro odborný styl, označovány jako zbytečné „vycpávkové“ obraty (s. 100). Jistě to souvisí s orientací autora na přírodní vědy (autor se zmiňuje na jiném místě o mnohomluvnosti odborných textů), ovšem naše důvody pro užívání takových obrátů jsou z hlediska strategií odborného vyjadřování zřejmé.

²⁹ Čmejrková, S. – Daneš, F. – Světlá, J.: c. d., s. 187.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

V některém z odborných článku nebo monografií se podívejte na prostředky vztahu autor-text, autor-čtenář a projevy modality v textu.

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jsme se snažili ukázat, jak se projevuje osoba autora BP v textu BP, jakými prostředky, ale na druhé straně jakými prostředky je osoba autora upozaděna. Důraz byl kladen na vysvětlení rozdílu mezi autorským plurálem a inkluzivním plurálem a tím, co je označováno jako tzv. plurál majestatikus. Studenti byli upozorněni na místa, kde je možné využít inkluzivního plurálu. Byl zde charakterizován i vztah autora BP ke čtenáři a různé projevy ohledu na něj v textu BP. Vysvětleno bylo i používání prostředků modality, jejich funkčnost a oprávněnost užití v odborném textu.

5 VÝKLADOVÝ POSTUP, TYPY VÝKLADU A ROZVÍJENÍ TÉMATU

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola přináší základní informace o výkladovém slohovém postupu jako základním stylizačním prvku odborné písemné práce. Není to postup jediný, ale základní. V odborném textu se setkáváme s různými typy výkladu, ale také s dalšími slohovými postupy, jako je např. popis atd.

CÍLE KAPITOLY

- Charakterizovat výkladový postup.
- Vysvětlit pojmy tematické posloupnosti a koheze.
- Vyjmenovat konektory.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Výklad, výkladový slohový postup, koherence, koheze, konektory, tematické posloupnosti.

Diplomová práce je psána převážně výkladovým slohovým postupem, což je základní postup odborného vyjadřování. Výkladový postup se liší od ostatních náročností struktury. Informační a popisný postup jsou struktury jednosměrné, lineární, vyprávěcí postup je dvojrozměrný, výkladový postup představuje strukturu trojrozměrnou. První tři slohové postupy registrují a reprodukují pozorovaná fakta, výklad si všímá kauzálních vztahů mezi nimi. Informační a popisný slohový postup co se týče struktury vět, je založen v podstatě na přiřazování, konstrukčně na koordinaci.³⁰ Výkladový postup je složitě vystavěný; složitou vztahovost vyjadřuje i složitá hierarchie vět i textové struktury.

V bakalářských pracích však nacházíme ne ojediněle opak.

Uvedme příklady toho, jak studenti „využívají“ formulování zejména jednoduchých vět za sebou.

³⁰ Srov. Mistrík, J.: *Štylistika*, s. 356.

Př.: *Vágnost je odedávna součástí přirozeného jazyka. Představuje zvláštní hru. Díky vágnosti dochází k proměnám slovní zásoby. S těmito proměnami roste objem i hloubka našeho vědění. Nové slovníky zachycují stále strukturovanější, objemnější, někdy vágnější koncepty. (...) Bez vágnosti by nebylo možné komunikační situace rozvíjet, nevznikalo by nic nového. Nemohli bychom nic nového vyjádřit, ale ani vymyslet.*

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Zamyslete se nad návazností jednotlivých vět; snažte se formulaci změnit a některé věty propojit, event. vypustit.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Zhodnoďte stylizaci tohoto odstavce – spojitost vět, funkci odkazovacího zájmena (tento); zhodnoďte stylizaci poslední věty – zapojení do předchozího kontextu, její jednoznačnost.

Př. *Pojem brainwashing se zrodil z útrap korejské války. Ve Spojených státech si brzy povšimli, že americkým vojákům, zajatým nepřitelem, „se děje něco zvláštního“. Někteří vycházeli ze zajateckých táborů jako přesvědčení komunisté, připraveni zradit svou rodnou vlast a pějící ódy na maoistický styl života. Tento fenomén nebyl samozřejmě ničím novým. Jenže někteří z těch vojáků se nezbavili své bizarní a vášnivé loajality dokonce ani po vysvobození z komunistického zajetí. Američané se začali zajímat o fenomén, který důstojník CIA Edward Hunter označil veřejně jako brainwashing v roce 1950.*

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Seznamte se se studií Jiřího Holého Autorský vypravěč v časopise Česká literatura a vyhledejte prostředky koheze textu. Zaměřte se obecně na popis charakteristik toho článku jako odborného textu.

Stává se také v BP poměrně často, že jsou věty uvozené vztažnými zájmeny vyčleňovány jako samostatné úseky. Většinou se jedná o věty, které připojují poznámku nebo dodatek

k obsahu předchozí věty. V mluveném projevu na těchto místech činíme výraznější pauzu, což pak vede pravděpodobně k tomu, že pod dojmem tohoto „mluvenostního“ vnímání textu věty oddělíme. To pak vede při psaní k segmentaci. Jedná se o případy, které nejsou nikterak ojedinělé.

Např. Čímž se dostáváme k složitostem realizace opravdu individualistické koncepce.

Což nám poskytuje dostatečný prostor k popisu těchto skutečností.

Zůstávají osamoceny i věty se spojkou podřadicí:

1) Zatímco na jedince „průměrného“ je vyvíjen očekáváním okolí mnohem menší tlak.

2) U vedoucích pracovníků převažovaly výhody zaměřené na další vzdělávání, jako jsou jazykové kurzy nebo odborný rozvoj. Zatímco u technicko-hospodářských pracovníků a dělníků se nejčastěji objevovaly výhody typu zaměstnanecké půjčky, odměny za zvýšenou námahu nebo chybějícího pracovníka, a tak dále.

Jsou osamostatňovány věty se spojkou s významem identifikace:

Čili jeho komunikační záměr zůstává nenaplněn.

Vyhýbáme se obecně tomu, abychom věty začínali spojkami, pokud nejsou podřadicí a následně za nimi nepokračuje věta hlavní, na níž jsou závislé. Takové spojky pak mají spíše charakter částic a text působí – zejména při hromadění těchto prvků - „mluveně“.

Př. 1: *A co je výsledkem takové falešně pravé debaty? Lépe: Co je tedy výsledkem (...)?*

Př. 2: *Ale při trochu konformnějším výkladu a více sounáležitosti soudů se snahou doby o co nejrychlejší privatizaci a zároveň nápravu křivd, jsme si mohli kus spoluvlastnických problémů odpustit.*

Doposud jsme mluvili o krátkých větách a přílišné segmentaci textu, ale samozřejmě na druhé straně nacházíme věty, které jsou dlouhé, přetížené (ať už se jedná o věty jednoduché, nebo souvětí) ve své formulaci nevyjadřující přehledně vztahy mezi jednotlivými skutečnostmi (týká se to i př. 2).

Uveďme další příklad nevyvážené stylizace:

Př. 3: *Podle B. Osvaldové rozlišujeme dva základní typy textů. První typ, který je určen zasvěceným čtenářům zajímajících se o danou problematiku. Používání odborných termínů je tedy na místě. Zatímco ten druhý typ textů se obrací spíše k širší laické veřejnosti, a proto je nezbytné každý odborný termín či cizí výraz důkladně zvážit.*

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Přeformulujte (text Př. 3) tak, aby vznikla jednoznačná spojitost mezi myšlenkami a větami, zamyslete se nad možností/vhodností použití podtržených spojovacích výrazů atd.

Tematické posloupnosti:

Ukázka (Př. 3) je příkladem možného využití jedné z nejdůležitějších tematických posloupností: jedná se o typ rozvíjení rozštěpeného rématu. Co je to tematická posloupnost?

Jedná se o postup rozvíjení tématu. Téma vyjadřuje, o čem se v dané výpovědi mluví, réma je to, co se o tématu tvrdí. Typ rozvíjení rozštěpeného rématu (neboli tematická posloupnost rámcová) spočívá v tom, že réma je vícenásobné („dva základní typy textů“). V dalším postupu se nejdříve rozvíjí první složka rématu („první typ textu“) a poté druhá složka rématu („druhý typ textu“).³¹ V naší ukázce je tento postup zachován, ale bylo by potřeba celý text lépe formulovat. Zároveň může být mezi první a druhou složkou vytvořen odstavec. Záleží na tom, jak je „první složka“ rozsáhlá (viz kapitola o odstavci).

Základní posloupností, uplatňovanou právě u výkladu, je posloupnost s návaznou tematizací rématu. Réma (tedy „konec“ druhé věty) se stává tématem (tedy „začátkem“) druhé věty. Jde o elementární typ posloupnosti, který bývá ovšem střídán jinými typy posloupností.³²

Př. Pojetí konektorů (T) není jednotné (R). Tato nejednotnost (T=R) vychází z různého pohledu na (...)

Koheze (soudržnost) textu:

Podle E. Havlové je „hlavním nedostatkem, který se projevuje ve většině studentských písemných projevů, (...) neschopnost globálního pohledu na text“.³³ Autorka dále píše, že hlavními faktory neúspěchu jsou nepoučenost a nezkušenost: „V učebních plánech vysokoškolského studia chybí výuka psaní odborného textu (ale i porozumění takovému textu) úplně.“³⁴ (Situace se po skoro deseti letech příliš nezměnila. Příručky existují, ale výuka je zanedbávána.) Není proto divu, že „studenti komponují své texty do značné míry intuitivně.“³⁵

Je pravda, že při čtení BP se setkávám s tím, že věty, odstavce, části textu na sebe navenazují podle určitých pravidel vnitřní strukturace, chybějí nebo jsou nedostatečně (ale i

³¹ Srov. např. Čmejrková, S. – Daneš, F. – Světlá, J.: c. d., s. 116.

³² Tamtéž, s. 109n.

³³ Havlová, E.: Textová výstavba písemných projevů vysokoškolských studentů. In: *Termina* 94, s. 224.

³⁴ Tamtéž, s. 222.

³⁵ Tamtéž.

nadbytečně) používány signály, které by čtenáři ulehčily orientaci v psaném textu, v tématu.

V první řadě je to otázka uvědomění si vnitřních souvislostí tématu, vztahu tématu k dosavadním zjištěním v rámci daného vědeckého společenství, vztahu jednotlivých pojmů atd., v druhé řadě je to potom nácvik „odborného psaní“. E. Havlová poukazuje v souladu s angloamerickou tradicí na to, že „styl je považován za dovednost, kterou si lze osvojit.“³⁶

Jedním z důležitých momentů výuky je proto například naučit studenty využívat základní prostředky koheze, tedy konektory. Jde o výrazy a obraty, které připojují textové jednotky a které vyjadřují „meziobsahové“ vztahy. Jsou to elementy, které explicitně napomáhají hierarchizování myšlenek. Studenti jsou mnohdy překvapeni škálou a možnostmi využití těchto prostředků. Zastavme se u nich podrobněji:

Ke konektorům patří 1) částice, které takovou hierarchizační funkci plní: *také/rovněž, především, zejména, zvláště, jmenovitě, výhradně, výlučně* atd.;

2) kompoziční (makrostrukturní) konektory, „které explicitně vyjadřují, jakou funkci v kompozici textu má jednotka, která bude následovat. Zejména jde o signalizování začátku a konce, ale také vzájemných vztahů jednotek v různých částech textu (vysvětlení, ilustrace, výčet apod.).“³⁷ Používají se takové formulace jako „v úvodu je nutné poznamenat“, „na závěr chci uvést“ atd.; „*uvedme několik nejčastějších variant*“; „*všechny tyto případy ukazují*“; „*existuje řada názorů na tuto otázku*“ atd., dále jsou to částice *jednak – jednak; zaprvé – zadruhé*; výrazy shrnující – *jedním slovem; stručně řečeno* atd.³⁸

3) textové orientátory – sem patří výrazy, které vyjadřují orientaci v prostoru a čase textu. Jedná se o orientátory jednoslovné *zde, tam, dosud, zatím, výše, níže* (v DP jsem se setkala - samozřejmě chybně - *s viz nahoru, viz dolů; Jak jsem již uvedl v předu*); ustálené obraty: *na prvním místě uvedme; na prvním místě se zabývám; vraťme se nyní; nesmíme zapomenout* atd.³⁹ Patří sem i odkazování na kapitoly: *jak jsme uvedli v 1. 3. 1; případy tohoto typu se budeme zabývat v 2. 3. 2*)⁴⁰

Ke konektorům patří již základní spojky. Základní funkcí konektorů je podílet se na kompaktnosti textu.

Bohužel se zdá, že například právě k nedostatečně vyjadřované kohezi v psaných textech u studentů přispívají PowerPointy a způsob realizace „referátových“ vystoupení v podobě komentářů k handoutu – text je zde v podobě podrobnějších zápisů, jindy jde jen o body,

³⁶ Tamtéž; rovněž srovnej Čmejrková, S. – Daneš, F. – Světlá, J.: c. d., s. 31–35.

³⁷ Hirschová, M.: *Úvod do teorie textu*, s. 42.

³⁸ Tamtéž, s. 43.

³⁹ Škálu těchto výrazů viz tamtéž, s. 43.

⁴⁰ Tamtéž, s. 44.

keré jsou komentovány, a problém tedy někdy nastává s pochopením vnitřních souvislostí, neboť ty užitou zkratkou nejsou vyjadřovány. Vyjadřuje se tak pouze makrokompoziční záměr: *A nyní přejdeme k tvaru slova, A teď k bodu 2.* Tato již samotná „hovorová“ nedostatečnost (vzhledem k vyjadřování vnitřních souvislostí) se pak přenáší i do písemných prací, včetně mluvenostní podoby makrokompozičních konektorů – *nyní pokračujeme dál; o tom však později; ve druhé kapitole, o kousek dál; A pojďme dál* (nepřipomíná nám to „nováčkou“ rétoriku přechodu mezi jednotlivými zprávami v Televizních novinách?); *A také nyní Jan Procházka a jeho tvorba.*

Toto vše ovšem mnohdy bývá důsledkem neschopnosti autora zvládnout zpracování samotného obsahu sdělení a jeho vnitřních souvislostí (ale i důsledkem mnoha jiných skutečností, včetně té, které jsem uvedla výše).

Neschopnost formulovat text/myšlenku vidíme často již na úrovni jedné výpovědi, kdy věty jsou až agramatické – slova jsou vzhledem k pozici a zasazení ve větě špatně skloňována, dochází k vyšinutím z větné vazby atd. Uvádím jeden příklad, který ovšem není nikterak ojedinělý, zejména v pracích nebohémistického zaměření.

Př. *V práci jsem se zabýval civilizačními riziky – bída dobře živených, tzn. faktory ovlivňující naše tělo.*

Vraťme se však k tomu, jaké má mít výklad charakteristiky, a předložme otázku, zda existují typy výkladu?

J. Filka uvádí například jako typy výkladu alibistický, monotónní a upjatý. Asi bychom takto nenazývali přímo typy výkladu, ale spíše projevy osobnosti autora ve výkladovém postupu. Zároveň je pravda, že výklad by neměl být *alibistický*, tzn. autor se ve výkladu nemá stále omlouvat, obtěžovat čtenáře svými komplexy, tedy uvádět věty typu „*necítím se být kompetentní*“ (ojediněle to možné vyslovit lze). Pokud jde o *monotónní* tón výkladu, lze jistě souhlasit s tím, že i text odborného charakteru lze nějakým způsobem modulovat, ale osobně bych nedoporučovala Filkovy rady o používání „*rétorických nebo stylistických figur*“ typu přirovnání (*řídke jako noty na buben*) nebo metafory (*projít peklem*)⁴¹ atd. Právě tento způsob vyjadřování není pro psaný odborný text vhodný. Vyjadřování by nemělo být na jedné straně ani příliš úsporné, na druhé straně ani příliš rozvláčné neboli abundantní, tedy nadbytečně upovídáné.⁴² Autor musí mít stále na zřeteli, co je v danou chvíli důležité z hlediska vlastního tématu, z pohledu daného oboru (některé jevy a okolnosti jsou známy a není potřeba je sdělovat) a z pohledu vlastní práce na tématu, co nového autor sděluje, v jak nutném kontextu. Vše je potřeba vhodně jazykově vyjádřit, myšlenky je třeba uvést v různé míře odstupňování.

Znaky výkladového postupu:

⁴¹ Filka, J.: *Metodika tvorby diplomové práce*, s. 90.

⁴² Srovnej Čejková, S. – Daneš, F. – Světlá, J.: c. d., s. 202.

kohéznost – z hlediska psaní se týká především využití konektorů, které „zabezpečují“ vyjádření vztahů mezi větami i částmi textu; ve výkladovém postupu se jedná i o vztahy, které nejsou jen mezi bezprostředně následujícími jednotkami, jejich vyjádření je důležité i na „větší“ textové vzdálenosti; pokud jde o spojky, frekventovanější jsou endoklitické spojky (podřadovací, „obrácené dovnitř“);

explikativnost – samotný pojem znamená výkladovost; znamená postup vysvětlovací, výkladový; s tím souvisí např. vysoký index opakování slova („slova se vracejí“), neboť při výkladu se jev pozoruje z různých stran, úhlů pohledu; s výkladem souvisí i frekvence některých pádů; jde o to, že při vyjadřování složitých vztahů mezi jevy se objevuje více nepřímých pádů, pádů jako je genitiv, lokál atd.;

objektivnost – jde o to, že autor je v textu skrytý, argumentuje ověřitelnými fakty; tento rys souvisí s exaktním využíváním pojmů a termínů, jednoznačných výrazů; objektivita textu také vyžaduje nepřítomnost kolokviálních osob a substantivních zájmen (já, ty);

gnómičnost = mimočasovost – s tím souvisí mimo jiné užívání výrazů vyjadřujících všeobecnou platnost, typu: *ukazuje se; domníváme se; je jasné; víme, že* atd.; užívání abstrakt – *záležitost; otázka* atd.

Složitost výkladu je vidět už z vnější podoby textu. Jsou zde rozmanitější interpunkční znaménka, včetně středníku; jsou zde závorčky, dvojtečky, pomlčky a koneckonců i uvozovky.⁴³

Výklad by se měl soustředit na podstatu věci. V BP bývá často text „zanášen“ informacemi nepodstatnými a z hlediska oboru známými, o nichž není potřeba pojednávat: „V diplomové práci z filozofie nebudeme tedy začínat obsáhlým výkladem o tom, co se rozumí pod slovem filosofie, a ve vulkanologii nebudeme zase vysvětlovat, co je sopka.“⁴⁴ Důležité ovšem je vysvětlit termíny, pojmy, se kterými pracujeme, pokud zase nejde o výrazy v dané disciplíně zcela jednoznačné, normativní, naprosto běžné.⁴⁵

Musíme také připomenout, že český odborný text se vyznačuje větší kompoziční volností než je tomu u textů v zahraničí, zejména v anglosaské oblasti. Není svázán natolik pevně stanoveným kompozičním postupem, autor si může dovolit různé odbočky od tématu, argumentační struktura výkladu není natolik pevná atd. Český text proto klade na příjemce větší nároky.⁴⁶

Zhuštěním a zárodečnou podobou výkladového postupu je definice pojmu.

SHRNUTÍ KAPITOLY

⁴³ Mistrík, J.: *Štylistika*, s. 357–361.

⁴⁴ Eco, U.: *Jak napsat diplomovou práci*, s. 185.

⁴⁵ Tamtéž

⁴⁶ Srovnej Čmejrková, S. – Daneš, F. – Světlá, J.: c. d., s. 17 a s. 30.

Výkladový postup, typy výkladu a rozvíjení tématu

V této kapitole byla věnována pozornost výkladovému slohovému postupu, jeho základním znakům. Vysvětleny byly pojmy tematické posloupnosti a koheze. Soustředěna pozornost byla na vysvětlení prostředků soudržnosti textu, tzn. mimo jiné byly objasněny konektory a jejich různé funkce v textu.

6 KAPITOLA A ODSTAVEC

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Podstatnou část struktury BP představuje její rozdělení do kapitol a uvnitř kapitol i do odstavů. Důležité je uvědomění si soudržnosti jak kapitol, tak odstavců, jejich na jedné straně relativní samostatnosti, ale na druhé straně jejich návaznosti a vzájemné propojenosti. V naší kapitole jsou popsány zásady strukturování BP, přechodové věty mezi odstavci.

CÍLE KAPITOLY

- Vysvětlit funkci a důležitost strukturace BP.
- Ukázat typy odstavců a možnosti signalizace odstavce.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Kapitola, odstavec, desetinné třídění.

Téma, které diplomant zpracovává, se vyvíjí nejen na úrovni vět, ale je rozloženo do jednotlivých kapitol, oddílů, pododdílů a odstavců. Přehlednost vytváří zejména tzv. desetinné třídění.

Příklad:

Úvod

I. Od jazyka vědy ke komunikaci ve vědě

1. 1. Variabilita a normy vědeckého vyjadřování

1. 2. Psanost a mluvenost ve vědě

II. Mezikulturní komunikace

2. 1. Jazykové a kulturní rozdíly ve vědeckém vyjadřování
2. 2. Kulturně odlišné intelektuální styly

K tomuto musím ze zkušenosti z BP poznamenat několik důležitých věcí: každá kapitola začíná na novou stránku, netýká se to však oddílů a pododdílů, a text píšeme pouze z jedné strany listu, nikoliv z obou. Dále pokud vytvoříme oddíl např. 1. 1., musíme k němu vytvořit i další, tzn. 1. 2. (nejméně dva). Nemělo by zůstat I., 1. 1.

Kapitola tvoří relativně uzavřený tematický celek týkající se dílčího tématu DP. Nižší jednotkou jsou pak odstavce. Odstavec rovněž představuje relativně samostatnou jednotku uzavřenou obsahově a vyčleněnou graficky.

Z hlediska grafického zpracování existuje několik typů odstavců.⁴⁷ Běžný typ je charakteristický tím, že začíná odrážkou a končí zarovnáním nebo vyčerpáním posledního řádku. Jestliže zvolíme takovýto typ odstavce, pak nesignalizujeme vyčlenění odstavce dvakrát, tzn. že neděláme mezeru mezi nimi. S takovýmto způsobem – dvojí signalizace – se setkávám v BP stále častěji. Je to způsob ve své podstatě nesprávný a bránící plynulému čtení. „Rozsekání“ stránky nepůsobí na čtenářovy smysly dobře, přestože studenti argumentují přehledností a „úhledností“.

Na jedné straně jsou studenti, kteří členění na odstavce řeší intuitivně a vyčleňují je přiměřeně, na druhé straně jsou studenti, kteří nad odstavci přemýšlejí, nebo se jim text nedaří členit odpovídajícím způsobem.

V seminářích děláme pokus. Jednu monologickou, jednolitou stránku rozdělujeme všichni na odstavce. Pak zjistíme, že vydělení odstavců se nekryje u všech stejně, neboť je pravda, že neexistuje jednoznačné řešení. Jsou totiž místa, která jsou pro vyčlenění odstavce obligatorní/ nutná, vedle toho jsou místa, která jsou neutrální/fakultativní a negativní/zapovězená. Jsou tedy místa, která odstavec nutně vyžadují, jedná se např. místo s náhlou změnou tématu. U neutrálního místa je vyčlenění na odstavce možné, nikoliv nutné. Pokud bychom „rozsekali“ text v těchto neutrálních místech, vznikly by minimální odstavce. Nepříjemným místem pro odstavec je např. místo, kde je výrazná spojitost tématu, jde také např. o místo po první větě odstavce. Zde se odstavec nedělá (v BP pracích jsem se i s takovýmto odstavcem – jednovětným – setkala). Platí určitá pravidla, zákonitosti, dané logicko-tematickým členěním, ale určitou roli hraje i rozměrový rytmus na stránce, tzn. na stránce by mělo být např. 4 – 5 odstavců. O určitých pravidlech lze mluvit u prvního a posledního odstavce. První a poslední odstavec jsou obsahově bohatší, a tudíž i delší; nemusí to však platit bezpodmínečně. Hranice, kterými jsou oddělovány od ostatních, jsou ostré. Doporučuje se také, že první věta prvního odstavce by měla být krátká, informačně nasycená. První věta je také „nepřenosná“.

⁴⁷ Viz např. Mistrík, J.: c. d., s. 237.

Důležité jsou rovněž přechody mezi odstavci. Vytvářejí se přechody ostré, nebo splývavé. Důležitá je také tzv. kompoziční spojovací věta, která se může nacházet na konci předchozího odstavce nebo na začátku následujícího odstavce. Může mít charakter hodnotící formulace, výzvolové věty, může mít formu otázky, nebo charakter konstatování kompozičního záměru.

Uvedme příklady, které uvádí J. V. Bečka. Jsou to věty, které souvisejí s konkrétním textem, rozebíraným J. V. Bečkou:

- 1) formulace povšechně hodnotící - *Důležité pro nás je vyjasnit si přesně pojmy „vědomost, znalost, známost“;*
- 2) formulace výzvolová – *Vyjasněme si přesněji i pojmy (...);*
- 3) forma otázky – *Jaký je rozdíl mezi pojmy „vědomost, znalost, známost“?*

Tady je důležité poznamenat, že otázka navazuje na předchozí souvislost (ta nemusí být bezprostřední), musí tedy existovat pravděpodobnost, že taková otázka může být položena. Jestliže tomu tak není, forma otázky není vodná. Rovněž ne ojedinele se i s takovými případy v DP setkáváme;

- 4) spojovací věta konstatující kompoziční záměr – *Pro další výklady potřebujeme (...) ještě zpřesnit pojmy „vědomost, znalost, známost“.*⁴⁸

Obsahová souvislost odstavců je tak dána explicitně nebo může vyplývat implicitně. Vráťme-li se ke konstatování, že každý odstavec je jakousi samostatnou tematickou jednotkou, musím poznamenat, že existují také úseky tzv. kombinované. Znamená to, že jde o odstavec, v němž se prostupuje více obsahových celků. U odborných textů se nesetkáváme nápadně s takovým typem, s tzv. prolínání střídavým, ale v odborném textu jde většinou o to, že dva úseky možné jako odstavce jsou k sobě přičleněny těsně.⁴⁹

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole se pozornost soustředila na důležitost strukturace BP. Struktura BP podporuje hierarchické uspořádání obsahu BP, pomáhá snadnější orientaci v textu i daném tématu, jež je formálně uspořádáno v kapitoly a odstavce.

⁴⁸ Bečka, J. V.: Odstavce, *Naše řeč*, 47, 1964, s. 70-71.

⁴⁹ Více o odstavcích srovnej J. V. Bečka, J. Mistrík, F. Daneš atd. (viz seznam literatury).

7 ESEJ A ESEJISTICKÝ POSTUP

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Cílem této kapitoly je upozornit na znaky esejistického stylu a vymezit jej vůči postupu výkladovému.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat esej a esejistický postup.
- Ukázat typy esejů.
- Charakterizovat jazykové a kompoziční prostředky, které určují esej.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Esej, esejistický slohový postup.

Definice eseje⁵⁰ uvádějí, že je to úvahový text s odbornou tematikou a beletrizovanou formou; v jiných jazycích je tento útvar charakterizován jako pokus (o odborné vyjádření), zkouška, např. německé Versuch znamená pokus. To by také nejlépe odpovídalo tomu, co píšou studenti.

Odborná esej jako žánr má však svou specifickou charakteristiku; od ostatních žánrů se liší v kompozici i prostředcích.⁵¹

Velkou roli zde hraje subjekt autora, jeho odborná zkušenost a „literární“ schopnosti, individuální prostředky i prožitek tématu. Esej by měla odrážet hodnotový svět autora, autorovu sečtělou a vzdělanou v tom pravém slova smyslu. Autor píše o něčem známém, v podstatě nepřináší nové poznatky, spíše jde o nový osobitý pohled na danou věc, začlenění známých faktů do širších souvislostí, např. společenských. Esej je málo faktografická. Z toho také plyne, že u eseje není seznam literatury a citace jsou spíše volnými parafrázemi. Z hlediska kompozice takovýto přístup k zpracování tématu znamená, že text nemá začátek, tedy úvod, ani konec, esej tedy postrádá tradiční trichotomii výkladových textů; postup je volný, lineární, u eseje nejde ani o dedukci ani o indukci; typickým jevem jsou asociační exkurzy. Totéž platí i o syntaxi, která je paratakticko-lineární. Objevují se větné paralelismy, anaforické opakování atd.; možné jsou zvolací věty a řečnické otázky.

⁵⁰ Esej můžeme skloňovat jako slovo mužského rodu i jako slovo ženského rodu.

⁵¹ Podrobně se této charakteristice věnoval J. Mistrík (viz seznam literatury).

Významnou složkou je lexikum. Objevují se odborné termíny, ale nijak se nevysvětlují; dále v eseji nacházíme atraktivní a exkluzivní slova, cizí slova, expresivní slova, hovorová a knižní. Na rozdíl od výkladového postupu má esej nízký index opakování slova. Záleží na autorovi, ale mohou se používat i méně obvyklé morfologické tvary slov. Esej je text úvahový, s vysokou mírou modality, vyjádřenou např. modálními slovesy atd. Jsou zde metafory a složitější přirovnání. J. Mistrík říká – s ohledem na výraznost stylistických prostředků, a tedy poněkud zjednodušeně – , že esej, resp. esejista je lehkomyšlnější k obsahu než k formě.⁵²

Uveďme příklad části eseje:

Jako pracovník vědecké obce polem pracující (field-worker) se nekasám, že bych se kterýmkoli z těchto směrů mohl příliš vzdálit povrchu. Ale kdyby přece, třeba o kouštíček – co mne láká, je nekonečno vnitřní. Ostatně i běžné povrchové předměty každý o sobě mají své jádro, a k němu se ubírám, a snad jeho prostřednictvím – když mi není dáno rovnou – se prolamuju k Středu.

Sotva se smím počítat mezi lingvisty, jen při studování literatury vůbec a poetiky zvlášť vstupuji do jazyka. Ať se zabývám jakýmkoli literárním předmětem, vždy znovu překvapen shledávám, že nastal okamžik, kdy ten předmět musím uvést do souvislosti s něčím z oblasti jazyka a své výsledky konfrontovat s obrazem jazyka, jak ho vytvořili lingvisti. Podobné situace jsou nevyhnutelné i v oborech, jejichž předměty se zdají jazyku mnohem vzdálenější, než je ten můj.

Zdá se mi, že jazyk je ideálním reprezentantem onoho koncentrického nekonečna, k jehož vyznavačství jsem se přihlásil na začátku. Ale je vnitřní a niterný ještě v jednom prostším smyslu, neboť je doslova uvnitř každého z nás. Jako krajina s městem, lidmi, dobytčím a polnostmi, kterou poutník odkryl v Gargantuově zubu.

(M. Červenka: Malá improvizace o niternosti jazyka, In: *Čeština doma a ve světě*. Praha: Univerzita Karlova, 1993, s. 45–46)

Podrobněji jsem esej popsala proto, abych studenty upozornila na to, jaký je to za žánr, jaká je jeho charakteristika. Studenti jsou totiž k esejím vyzýváni, jsou rádi, že mohou psát eseje (znamená to konečně svobodu vyjádření), ale musím říct, že to, co za esej považují, esej ve své podstatě není. Sami pak ani nevědí, jak ji definovat. Jejich práce mají s esejí společné to, že je to pokus o zpracování určitého tématu na základě osobního přístupu k tématu. Podrobně se tomuto tématu – zpracování eseje studenty - věnovala ve své

⁵² Mistrík, J.: *Žánre vecnej literatúry*, s. 86, dále srovnej Mistrík, J.: *Štylistika*, s. 490-499.

práci Jadwiga Šanderová⁵³, kterou budu dále „citovat“. Autorka píše, že tento žánr se těší u studentů velkému zájmu, studenti jej dokonce považují za nejsnazší. Studentské „eseje“ bývají i čtivé, ale většinou se jedná o obecné a málo podložené úvahy, „jejichž zdánlivá originalita je spíše výrazem nepoučenosti a nedostatečných znalostí než skutečně původním, novým, přínosným pojetím daného problému.“⁵⁴ Dále autorka píše, že „bývají spíše nejružnějšími moralitami (...) a rádoby duchaplnými (...) kritikami stavu světa a lidstva (...), které vycházejí jen z nejhlubšího přesvědčení jejich autorů o tom, co je správné. Dále méně – spíše však vůbec – ze znalosti oboru, který studují.“⁵⁵

Odborná esej je velmi náročný žánr, v jehož pozadí je především odborná znalost a badatelská zkušenost, proto je lépe se tomuto žánru ve výuce věnovat až později, kdy bude mít student více zkušeností a schopností napsat alespoň něco, co by se eseji podobalo. Zpočátku je lepší, když je student veden k tomu, aby byl schopen dobře vypracovat referát nebo seminární práci.

Skutečnou esejí je schopen napsat málokdo, a proto je pro vysokoškolské prostředí typická výkladová esejí, u níž by však měla být dodržována rovněž určitá pravidla, aby nevznikaly texty „nijaké“.

Výkladová esejí pro studenta znamená text, který má většinou úvod, jádro a závěr. Vzhledem k tomu, že jde o kratší útvar než je např. DP (o rozsahu 5 stran), nemusí být tyto části vyčleněny jako samostatné kapitoly. Student má v esejí předvést svoji znalost problematiky, kterou se zabývá. Musí být patrné zázemí odborné literatury, z níž jeho znalosti pramení. Důležité je uvědomit si, že esejí upozorňuje na vztahy věcí a jevů. V úvodu nejsou stanoveny cíle jako v DP, ale je uvedeno téma, které je formulováno jako problém. Text je psán výkladovým postupem, ovšem měl by být patrný osobní postoj autora, osobní zorný úhel (pomáhá říci si – jako bychom to psali pro sebe). Z hlediska vyjadřovacích prostředků by měl být zřejmý právě osobní přístup autora odrážející se v modálních prostředcích, některých rétorických prostředcích, lexiku atd.; každý úvahový text je bohatý na podmínkové, příčinné a důsledkové spojovací výrazy. Z rámcových částí je závažný závěr – zde však mohou být uvedeny jen premisy, výsledky mohou být ponechány na čtenáři (tzv. otevřený závěr).⁵⁶ U studentské esejí se vyžaduje seznam použité literatury i řádné bibliografické odkazy (v esejí totiž nebývá literatura a nebývají odkazy, nacházíme zde formulace jako „Kant někde říká“ atd.). Záleží na úrovni textu esejí (zda má blíž k referátu nebo skutečné esejí), zda tyto náležitosti v textu budou, nebo nebudou. Záleží také na pedagogovi, jakou formu esejí od studenta přijme, podle úrovně předloženého textu.

⁵³ Šanderová, J.: *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*, s. 78n.

⁵⁴ Tamtéž, s. 79.

⁵⁵ Tamtéž, s. 81.

⁵⁶ Srov. Mistrík, J.: *Žánre vecnej literatúry*, s. 81n.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Cílem kapitoly bylo ukázat charakteristické znaky eseje, vymezit esej vůči výkladu, popsat jazykové a kompoziční prostředky tohoto žánru. Zároveň jsme chtěli ukázat esej jako velmi náročný stylistický útvar na pomezí odborného stylu a stylu uměleckého a upozornit studenty na nesnadnost takovéto stylizace a formulace tématu.

8 CITÁT A CITACE, POZNÁMKOVÝ APARÁT, SEZNAM LITERATURY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola pojednává o způsobech citování v odborném textu. Jsou zde uvedeny zásady pro citování v odborném textu, citační norma a ukázky bibliografických záznamů. Pozornost je věnována i poznámkovému aparát. Vysvětluje se zde, co patří do seznamu literatury a jak jej psát.

CÍLE KAPITOLY

- Vysvětlit zásady citování v odborném textu.
- Ukázat citační normu.
- Přispět k orientaci ve způsobech citování.
- Ukázat bibliografický záznam.
- Ukázat co patří do seznamu literatury.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Citát, citace, bibliografický záznam, citační norma, seznam literatury.

Při psaní této kapitoly vycházím opět především z toho, na co se mě studenti ptají, s jakými chybami a problémy se nejčastěji setkávám.

Citát a citace

Nejdříve několik obecných poznámek. Citát musí být přesný, ohraničený a přiřazený. Nesmí být dlouhý. Citátem nezačínáme kapitolu (nejlépe ani nekončíme), ani nesmíme vytvořit stránku složenou z citátů, část textu složený například ze tří citátů, které následují bezprostředně za sebou. Citát musí být funkční, nesmí být jen vatou pro získání počtu znaků. Necitujeme proto většinou z učebnic a encyklopedií, protože tam jsou fakta daná a známá, jsou tam základní definice. Citujeme z nich v případě, pokud chceme s určitým pojetím v učebnici polemizovat, nebo autor dané části v učebnici reprezentuje neobvyklé pojetí příslušného jevu.

V textu nemají být citáty delší než tři řádky normalizovaného textu. Delší citáty pak uvádíme v tzv. citačním odstavci, který je zleva odsazen, také oddělen od předchozího textu jedním řádkem. Má hustší řádkování a velikost je 80 % základního písma. Pokud potřebujeme citovat delší část textu (třeba rozsahu jedné strany z beletrie atd.), uvedeme tento text v příloze. Odsazený citát je dostatečně signalizován, nedává se tedy do uvozovek. Citát ve vlastním textu je graficky vymezen uvozovkami, nemusí (a neměl by být) jinak zvýrazňován, např. kurzívou (narušuje to linearitu čtení). Častý dotaz je, jak zapojit citát, který není úplný, a zda citát uvádět v původním znění.

Citát musí být přesný, musí být věrně přepsán, včetně původní ortoepie a grafické podoby (závorky, typy písma). Dokonce ani neopravujeme chyby, jen na ně můžeme poukázat slovem *sic!*, které uvedeme v závorce a píšeme je kurzívou. Týká se to chyb věcných i pravopisných. Pokud chceme citát začlenit plynule do věty, je možné změnit velké počáteční písmeno na malé (ale je lepší na tuto skutečnost upozornit v poznámce pod čarou). Je-li citát – jazyk a jeho grafická úprava – „příliš starý“ (nemyslíme teď např. primární prameny, které v DP analyzujeme a které zůstávají v původní podobě nebo jsou přepsány podle pevně stanovených zásad), můžeme zvolit raději parafrázi textu, tedy jeho převedení do současné jazykové podoby. Říká se, že parafráze je vždy kratší, a od citátu se liší tím, že jde v podstatě a zjednodušeně řečeno o přenesení lexikálních jednotek nesoucích význam sdělení (nosné výrazy) do nové syntaktické formy.

Jestliže nechceme uvádět citát úplný, využijeme-li jen jeho některé (samozřejmě podstatné) části, na vynechání části textu upozorňujeme třemi tečkami. K vynechání může dojít na jakémkoliv místě větného celku, tzn. rovněž na začátku i na konci. Pro „tři tečky“, které znamenají vypuštění části textu, platí stejná pravidla jako pro slovo. Znamená to, že následuje-li za vypuštěným slovem čárka nebo středník, napíšeme je i za „tři tečky“, a to bez mezery. Nachází-li se vynechané slovo „uprostřed“ věty, mezera se dělá před třemi tečkami i za nimi (tak jako u slova). Tři tečky mohou být bez závorek, v závorce kulaté i hranaté. Uvedení uvozovek do závorek je explicitnější než tři tečky bez závorek.

Tři tečky vedle výpustky mohou znamenat i neukončený výčet. K tomu bych ovšem poznamenala, že v odborném textu raději volíme ve výčtu užití výrazů „atd.“, „apod.“, aj., neboť jsou explicitnější než tři tečky, které jsou také vázány na jiné vyznění, např. emocionální (běžné v beletrii).

Cizojazyčné citáty ve známých jazycích (angličtina, němčina) většinou nepřekládáme, uvádíme je v původním znění. Překlad je možný v poznámce pod čarou. Stejně tak je možné uvést ve vlastním textu překlad a v poznámce pod čarou původní text (u méně známých jazyků, např. ruština, francouzština, italština atd.).

Problémem bývá tzv. sekundární citace, tzn. že citujeme tzv. z druhé ruky, přebíráme citát skrze jiný text. To je možné jen v omezených případech, zejména pokud není možné získat originál. Vždy v těchto případech upozorňujeme na to, že nejde o originální citaci –

uvedeme *Citováno podle*; *Citováno v*; *Převzato z*. O vhodnosti a nevhodnosti tzv. sekundární citace se zmiňuje U. Eco. V určitých případech sekundární citaci obhajuje.⁵⁷

Bibliografické odkazy

Velkým problémem v DP je obecně neschopnost zacházet se sekundární literaturou a jejími citacemi, s různými odkazy.

Pokud jde o bibliografické citace, můžeme zvolit tzv. anglosaský způsob uvedení těchto odkazů ve vlastním textu nebo pod čarou na téže stránce, na níž je text, k němuž se odkaz vztahuje.

Dnes se prosazuje způsob první, např. (Mistrík 1985: 123–124).⁵⁸ Někteří tvrdí, že tento způsob citování rádi nemají, neboť musí listovat k seznamu literatury, druzí říkají, že je to způsob plynulejší. Samotné mi pro společenské vědy připadá způsob druhý vhodnější. Také se tvrdí, že způsob první je užitečný právě v přírodních vědách, kde jméno, event. rok je explicitnější a průhlednější v tom, že jméno a rok mohou být spjaty s určitým výzkumem, metodou, objevem atd. Ve společenských vědách je situace „nepřehlednější.“ Každopádně pro DP je potřeba zvolit jeden ze způsobů, oba se střídát nesmí. Chyba také je, jestliže opakujeme po sobě úplné bibliografické záznamy (zase – není to jev v BP nikterak ojedinělý).

Pokud jde o opakované citace a odkazy, je nutné používat standardní systém odkazů ve vědeckých pracích. Následuje-li stejný záznam bezprostředně za sebou, uvedeme *Tamtéž* (je-li to dokonce na stejné straně) nebo *Tamtéž*, s. 6 (jiná strana) nebo *Ibidem* (event. *Ibid.*).

Jestliže se opakuje tatáž strana, tak namísto „tamtéž“ je možné uvést *l. c.*, tedy *loco citato* = na uvedeném místě. Jestliže opakovaná citace nenásleduje bezprostředně, volíme tyto způsoby:

J. Mistrík, op. cit., s. 23; J. Mistrík, o. c., s. 23. Zkrácená slova znamenají *opere citato* = v citovaném díle. Nebo také můžeme napsat J. Mistrík, cit. d., s. 23; tedy citované dílo.

Chceme-li poukázat na obdobnou tematiku jinde, nebo odkázat na část textu autora, která se zabývá tím, o čem píšeme, uijeme *Srov.* = srovnej nebo knižní ekvivalent *cf* = *confer* = srovnej; stejně tak použijeme *viz* (pozor ale bez tečky).

Poznámkový aparát

Poznámky se v BP nacházejí pod čarou (říká se jim *patové*), v pořadí se číslují (číslo odpovídá hornímu indexu v textu). Důležité je, že text poznámky začíná velkým písmenem a končí tečkou. Poznámka by neměla být příliš dlouhá, nesmí zabírat např. polovinu

⁵⁷ Eco, U.: *Jak napsat diplomovou práci*, např. s. 133–134.

⁵⁸ Někdy můžeme před i po dvojtečce vidět mezeru, protože se to zdá asi typograficky hezčí. Není to však nutné (ani pro někoho hezké) a navíc to odporuje pravidlům českého pravopisu, neboť podle pravidel se mezeru před dvojtečkou nedělá.

strany (jsou i takové, které zabírají třetinu stránky). Poznámky jsou komentářem autora, vysvětlením, a to takovým, které nespadá do základní linie vlastního textu.

Pod čarou se také uvádějí zkrácené bibliografické údaje, pokud nejsou přímo ve vlastním textu, např. J. Mistrík, *Štylistika*, s. 63. Důležité je to, že zde nemusíme uvádět celý bibliografický záznam, ten je potom v seznamu literatury. Jméno může být uvedeno bez iniciály křestního jména – viz Mistrík (1985, s. 15–20), nebo tato iniciála může stát před příjmením (na rozdíl od seznamu literatury; viz příklad výše). O odkazech na totéž dílo viz výše.

Seznam literatury

Častá otázka studentů je, co do seznamu literatury uvést a jak seznam literatury rozvrhnout. Většinou se studenti ptají, zda mají uvést jen literaturu, z níž citovali, nebo i takovou, se kterou i jinak pracovali, nebo jim posloužila jen jako inspirace. Někteří mají pocit, že by tam měla být literatura všechna, tzn. všechny tituly, které k danému tématu našli. Pokud jde o seznam literatury, můžeme doporučit toto: v seznamu uvedeme literaturu, kterou jsme používali, tzn. nejen tu, z níž jsme citovali. (Zásada pouze citované literatury platí např. při vydávání časopiseckých studií.) Rozhodně neuvádíme ty tituly, o nichž nic nevíme, byť s tématem souvisejí. Co se nadpisu a rozvržení týče, zcela dostačující je nadpis Literatura (je zbytečné psát Použitá literatura nebo Seznam použité literatury), dále se odděluje sekundární literatura a literatura primární, tedy prameny a jiné původní zdroje; uvádíme i případné internetové zdroje, a to veškeré, i když se nám to zdá nepodstatné. Samozřejmě, že volíme abecední pořadí. Stejně tak jako úvod, tak i seznam literatury musí být úměrný rozsahu práce. Existují různé možnosti zápisu jednotlivých položek, ale je potřeba zachovávat jednotný zápis v rámci jedné práce.

Příklady uveďme:

Šanderová, J.: *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách* (Několik zásad pro začátečníky). Praha: Sociologické nakladatelství (Slon) 2009.

Mareš, P.: Hry na neformálnost (K neformálnímu vyjadřování v současných odborných textech). In: Hladká, Z. – Karlík, P. (eds.) *Čeština – univerzália a specifiká* 5. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2004, s. 332–339.

Kořenský, J.: Paradigmata zkoumání řečové komunikace. *Slovo a slovesnost* 68, 2007, č. 3, s. 163–169.

Je možné psát rovněž takto:

Vachek, J. (1996): *O nemocech duše. Kapitoly z psychiatrie*. Praha: Mladá fronta.

Postřehy a rady:

1) U časopiseckých studií nepíšeme In, např. In: Slovo a slovesnost. Setkávám se s tím poměrně často. Nesmíme také zapomenout napsat rozsah stránek.

2) Důležitou poznámkou je přechylování ženských jmen. Platí zásada, že v češtině se používá přechylovací a skloňovací přípona u ženských příjmení –ová. Tato přípona umožňuje skloňování českých ženských příjmení a jejich zapojení do syntaxe věty. Nepoužití této přípony by znamenalo, že jméno se neskloňuje a nezapojuje se syntagmaticky do věty a vytváří se tak gramaticky nesprávná věta. Proto ve vlastním textu cizí jména skloňujeme pomocí přípony –ová (s výjimkou 1. p., zde je možné zachovat nepřechýlenou podobu). V seznamu literatury je pak možné nechat původní podobu ženského příjmení bez přípony –ová.

3) Důležité je nepřebírat do seznamu literatury literaturu, která se podle názvu vztahuje k tématu, aniž jsme ji však viděli, event. aniž jsme si údaje ověřili. Tímto způsobem se šíří chyby. Příklad, který mohu uvést, je z psaní této příručky: J. Mistrík ve své Štylistice (1985) uvádí *J. V. Bečka: Odstavec. Naše řeč, 47, 1965, s. 65*. Záznam je chybný (může dojít k tiskovým chybám, překlepům atd., ale není zdaleka výjimkou, že autor údaje zamění nebo neověří; pak marně hledáme příslušný článek nebo stránky, na nichž by se měl text nacházet). Správně: *J. V. Bečka: Odstavce. Naše řeč 47, 1964, s. 65–73*.

Současné bibliografické citace určuje citační norma ČSN ISO 690 (pro tradiční tištěné dokumenty) a ČSN 690-2 (pro elektronické dokumenty). Jedná se o Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů atd.⁵⁹

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Vezměte si jakoukoliv odbornou literaturu (nejlépe vztahující se k vašemu oboru) a udělejte její bibliografický záznam. Totéž proveďte s článkem v *Naší řeči* nebo *Slovu a slovesnosti a České literatuře*. Udělejte také bibliografický záznam stati ve sborníku. Dbejte všech náležitostí.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola seznamuje studenty s podobou citátu v odborné literatuře, s jeho funkcí i formální stránkou. Ukazuje citační normu a různé podoby bibliografického záznamu. Uvádí, co patří do seznamu literatury a jako literaturu zde uvádět.

⁵⁹ Stačí zadat ve vyhledávací heslo „bibliografické citace“ a najdete spoustu odkazů. Tomuto jevu je rovněž v každé příručce odborného psaní věnována mimořádná pozornost.

9 VOLBA JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ A VHODNÁ STYLIZACE

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Tato kapitola pojednává o vhodných výrazových prostředcích, které charakterizují odborný text, ale spíše se zabývá nedostatky, které charakterizují jazykovou stránku BP. V BP není možné používat prostředky expresivní, hovorové atd., neboť odborný projev je v psané podobě realizován spisovným jazykem, vyžaduje pojmově přesné vyjadřování. O nezkušenosti nebo nekompetentnosti autora BP svědčí i užívání množství tzv. módních slov, bezobsažných klišé, vágních vyjádření, špatná stylizace vět a neschopnost správně vyjadřovat textové souvislosti. V tom se odráží neschopnost formulovat myšlenky a fakta.

CÍLE KAPITOLY

- Ukázat nevhodnost některých jazykových prostředků pro odborný text.
- Ukázat časté pravopisné a stylizační nedostatky v BP.
- Ukázat a popsat formální nedostatky BP.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Téma, pravopis, stylizace, citát, citační norma.

9.1 Vhodná volba jazykových prostředků a stylu

Výše jsem se zmiňovala o některých nedostatcích, se kterými se v BP setkáváme – text nevytváří odpovídající tematickou linii, věty syntakticky nevytvářejí odpovídající návaznosti, nevhodně jsou zapojeny citáty atd. Nyní bychom ráda soustředila pozornost ještě na další moment BP, a to na samotný nevhodný výběr slov. Bohužel musím konstatovat, že v textu BP narůstá počet slov a formulací, které bych přese všechnu snahu oživit jazyk vědy do vědeckého vyjadřování nedoporučovala.

I. Jsou to především výrazy a formulace, které vyplývají z mlúvenosti, spontánnosti našeho vyjadřování, jsou to výrazy především expresivní a hovorové, nebo dokonce nespisovné:

1) (...) která nás informují o hrozivém působení těchto nemocí;

2) (...) *člověk by se měl s nimi umět poprat*;

3) *Drtivá většina příkladů (...); Samozřejmě, že už drtivá většina rozsudků byla právně napadnutelná (...)* (Spojení drtivá porážka atd., tzn. expresivně naprostá, známe z publicistiky a z bulváru);

4) *Suverénně nejvíce aludovaným textem (...)*.

5) *Hodně příkladů najdeme (...); Hodně totiž závisí na struktuře (...)*.

II. Setkáváme se s terminologickou nepřesností, s nedostatečně explicitním, jasným vyjadřováním:

Uveďme několik příkladů: *velikost replik* – v daném oboru se používá výrazů *délka* nebo *rozsah*, což je i vzhledem k tomu, co má daný výraz vyjadřovat odpovídající; *obyčejný dialog* (v daném kontextu šlo o *přirozený dialog*); *kloudná odpověď* (takový termín v lingvistice nic neznamená, v psaném textu by se nemělo toto slovo vůbec objevit, neboť je to slovo hovorové).

Trestuhodné je pak to, když ani příslušný termín dobře neznáme, nevíme, jak se píše, přestože patří k základním pojmům oboru. Plyne z toho nedůvěra vůči všemu ostatnímu, co dotyčný autor v BP prezentuje – máme na mysli např. v lingvistice zavedené termíny *langue* a *parole*, které se v psaném textu objevily v podobě „mluvené“ – *lang* a *parol*. Stejným projevem je to, když např. zavedené jméno v daném oboru je při ústní prezentaci vyslovováno jinak, než mu z hlediska daného jazyka přísluší – např. C. G. Jung vyslovujeme německy, nikoliv anglicky; dnešní nepoučení studenti mají tendenci vyslovovat vše anglickou výslovností.

Další příklady: Př. 1 (...) *tato slova oficiálně nejsou synonymy*. – Př. 2 *Druhá část práce se pokouší o interpretaci a vyvození správných závěrů z díla filosofa Jeana-Paula Sartra*. Samozřejmě je otázka, dokázali-li bychom zodpovědět a definovat, které závěry jsou *správné*.

Př. 3 *Doklady mezitextového navazování citované v této kapitole jsou signalizovány málo, respektive vůbec*.

Zamysleme se nad tím, zda je v daném kontextu vhodné slovo *málo*. V kontextu odborného vyjadřování by byla vhodnější formulace, která by byla zřejmější, např. *nedostatečně, omezeně, prostřednictvím/s pomocí omezených prostředků atd.* Bylo by vhodné uvést, v čem spočívá omezenost signalizování, tzn. to málo. Navíc celou větu by bylo vhodné přeformulovat.

Např. Příklady, které uvádíme v této kapitole, jsou dokladem nedostatečně signalizované intertextovosti.

K tradičním nadbytečně užitým slovům patří: skutečná zakladatelka, opravdová zakladatelka (zakladatelka je jen jedna); hlavní protagonista (protagonista je hlavní představitel, hlavní hrdina).

III. Nadbytečně se užívají módní slova. Ta reprezentuje např. slovo *potazmo*, ale můžeme k nim řadit i jiná.

- **potazmo**

Př.: *V této části charakterizují dětské hrdiny především z hlediska výrazných psychických, potazmo i fyzických rysů, kterými jsou v dětské společnosti také nejčastěji vnímány.* (V této ukázce by navíc bylo lépe užít např. „prostřednictvím nichž“ než kterými.)

Uveďme další příklad: *rozrůzněnost kognitivní vědy potazmo kognitivní lingvistiky; moderátor, potazmo televize; Istanbul, potazmo Cařihrad* atd. Chybou je, když před *potazmo* někteří nepíší čárku; objevuje se také jako „a potazmo“.

Jedná se o výraz módní, který používají zejména ti, kteří snad chtějí vypadat vzdělaně, kteří chtějí být „in“ jako ti, kteří vědí, jak je správné dnes mluvit. Užívají ho ale i ti, kteří ani nevědí, co činí. Prostě to jen slyší, a tak to bezmyšlenkovitě opakuji. Zeptám-li se studenta/studentky (abych neurazila jedno z pohlaví), co výraz znamená a zda by jej byli schopni nahradit něčím jiným, jejich reakce a odpověď není okamžitá. Musejí přemýšlet.

Slovník spisovné češtiny (1994) výraz neuvádí, protože je to vlastně výraz zastaralý, najdeme jej ve starších slovnících také jako *potahmo*. Znamená „se vztahem, se zřetelem, vzhledem k někomu, něčemu“ (*potahmo* na jednotlivce, Tyl). Ve významu „vlastně, respektive“ bylo užití tohoto slova chápáno jako expresivní. Slovník uvádí příklady z Čapka a Nerudy.⁶⁰

Velká nevýhoda tohoto výrazu je, že je neprůhledný. Internetová jazyková příručka Ústavu jazyka českého uvádí, že slova *potazmo* se užívá v celé řadě významů – *a tedy i; a tedy vlastně; s tím i; to se vztahuje i na; to platí i pro; v souvislosti s tím; přesněji řečeno; rovněž*.

Úzus užívání je tedy značně neustálený.

Nevýhoda je pak především v tom, že někdy nejsme schopni odhalit významový odstín vztahu, někdy nejsme schopni rozlišit především, zda jde o význam „neboli“ (tedy jinak řečeno): *Cařihrad, potazmo Istanbul* (tady jsme poučeni, že jde o totéž); *objevují se v tomto věku nemoci chronické, potazmo počasné* (jde o totéž: *chronické* = *počasné*), nebo o význam jiný – *vlastně, respektive, přesněji řečeno* atd., kdy o vztah rovnocenný nejde:

⁶⁰ Slovník spisovného jazyka českého, 1989, s. 332. Viz také Internetová jazyková příručka, <http://prirucka.ujc.cas.cz>

ohnisko, potažmo fokalizace; Na úrovni sémiotiky pak můžeme hovořit o znaku ikonickém, popř. symbolickém, potažmo i ikonickém textu.

- **pakliže**

Nadužívá se i spojka podřadicí v podmínkovém významu;⁶¹ Slovníkem spisovné češtiny je hodnocena jako knižní, přesto se s ní setkáváme zejména v mluvených projevech. Samozřejmě synonymem je „**jestliže**“ (ptala jsem se studentů, čím by pakliže nahradili, a někteří museli bohužel přemýšlet). Musím ale uvést, že slovo „pakliže“ se v bohemistických DP téměř nevyskytovalo, ovšem v jiných DP, např. s právnickým zaměřením, ekonomickým atd. již ano. Na několika málo stranách se slovo opakovalo i několikrát: *Pakliže jde o výběr, postačí k dispozici propagační materiál. – Pakliže účastník velmi dobře zvládá prodej nereálného produktu a méně již reálného zároveň lze konstatovat nezkušenost s prodejem daného produktu, je možné konstatovat prodejní talent. – Zkušenosti – pakliže je možno zabezpečit podmínky, které neumožňují (...) – Variantní uspořádání – pakliže modelovou situaci pojmem více jako model tvorby Projektu (...) atd.*

O spojce „pakliže“ platí totéž co o slovu „potažmo“. Pravděpodobně se jí užívá proto, aby mluvčí vypadal „in“, nebo ji prostě jen kolem sebe slyší a bezmyšlenkovitě opakuje.

- **lehce**

Zdá se, že brzy se takovým módním slovem stane i slovo „lehce“.

1) „*lehce flexivnější tvar*“ – zaznělo v mluvené přednášce mladého kolegy (poněkud mi to sugeruje „lehce poškozený nábytek“); je rovněž těžké si pod tímto pojmem exaktně něco představit;

2) (...) *považují za podstatné lehce se obrátit do minulosti (...)*;

3) *V rodině to znamená možnost třeba se jen lehounce dotknout incestní zábrany.* atd.

9.2 Pravopisné a stylizační chyby v diplomových pracích

Aby naše práce byla důvěryhodná, je nutné dodržovat pravopisné a stylizační zásady. Důležitá je jednota pravopisu. Zvolíme-li si např. jako podobu slova diskuse se s, musíme ji také dodržovat, tzn. nepíšeme jednou diskuse, podruhé diskuze.

Pro česky psané práce je nutné dodržovat v plynulém psaném textu přechylování jmen ženského rodu a ženských příjmení. Platí to, že má-li ženské jméno v angličtině podobu *Joan Bybee*, je nutné připojit přechylovací příponu, tedy je nutné užívat *Joan Bybeeová*.

⁶¹ Tato spojka je dnes i předmětem vtipů: Říká paní učitelka Pepíčkoví: Utvoř větu s pakliže! A Pepíček odpoví: Na tatínka ve vlaku spadl nejdříve batoh a pak lyže.

Přechylovací přípona je zároveň příponou skloňovací, ohýbací a bez ní bychom slovo nemohli začlenit správně do české věty. Nejhorší případ nastává, když opět dochází k mísení obojího. Jednou je jméno přechýleno, podruhé ne, nebo jedno jméno je uváděno „v nepořádku“, u jiných se pravidla jednotný tvar dodržuje. Platí rovněž zásada, že nepřechýlenou podobu jména lze uvést v seznamu literatury.

Nejčastější chyby:

- *nebo-li* (správně **neboli**): chybně psáno se spojovníkem, ještě s čárkou před a často v nevhodném užití – *věda, nebo-li naše zkušenost; abstrakt nebolí anotace*;⁶² správně **neboli** a bez čárky před spojkou; „neboli“ se užívá ve smyslu rovnítka, pokud jde o pojmy totožné: *druhohory nebolí mezozoikum; jazykověda nebolí lingvistika; gramatika nebolí mluvnice; podnebí nebolí klima; bandáž nebolí svazování; reveň nebolí rebarbora* atd. Jedná se o spojku souřadící s významem identifikačním a jak je vidět, užívá se zejména tam, kde existují dva pojmy označující totéž. Spojku „neboli“ lze nahradit „čili“. V těchto případech se ba naopak nedoporučuje užívat „čili“, což je spojka vylučovací: *Druhohory či mezozoikum nazýváme dobou plazů*.⁶³
- *než-li* (správně **nežli**): je to spojka podřadící, které se užívá např. při nerovném srovnání – *Jeho poslední román je obsáhlejší nežli ten předchozí*.
- *tématický* (správně **tematický**); *tématika* (správně: **tematika**): jedná se o chybu, která se opakuje – vidíme ji v textech, při prezentacích, v názvech DP, např. *Tematika Sudet v české a německé literatuře*; nemělo by tak být přímo v zadání DP;
- *viz.* (správně **viz**): *viz* je považováno studenty za zkratku, proto za tímto slovem mnoho z nich píše tečku, ale poučení vědí, že nejde o zkratku, ale rozkazovací způsob slovesa *vidět*, který „dnes pocitujeme spíš jako ustrnulý výraz s odkazovacím významem.“⁶⁴ Přestože *viz* je slovo krátké, kvůli úspoře místa se ještě zkracuje, např. ve slovnících můžete vidět **v.** (v. str. 5). Někdy najdeme (a je to správné) i **v. t.** (*viz též* nebo *viz tam*). Dále je dobré vědět, že sloveso *vidět* se pojí s předmětem ve 4. pádě, stejnou vazbu by tedy mělo zachovávat i *viz* – *viz stranu 5*. Ale podle novějších jazykových slovníků můžeme uvést podstatné jméno, které následuje rovněž v 1. pádě, tedy můžeme napsat – *viz strana 5*.⁶⁵

⁶² Anotace a abstrakt nejsou pojmy, označující totéž. Slovník cizích slov uvádí, že abstrakt je „stručný výtah z obsahu odborného článku, knihy“ (s. 18), anotace je „stručná charakteristika slovesného díla s údaji o obsahu, zaměření, významu, autorovi, úpravě, určení“ (s. 55), slouží jako doplněk bibliografického a katalogizačního popisu; přináší **základní informace** o autorovi a knize, jde o **charakteristiku**. Abstrakt je v podstatě náročnější útvar, který přináší **hutný výtah** z obsahu práce, tzn. včetně závěrů práce. Abstrakt je možné srovnávat s termíny shrnutí, resumé, synopsis.

⁶³ Srovnej Daneš, F. a kol.: *O češtině pro Čechy*, s. 256–257.

⁶⁴ Kol. autorů: *Na co se nás nejčastěji ptáte*, s. 149.

⁶⁵ Tamtéž, s. 149–150.

Obdobné slovo „srovnej“ zkracujeme **srov.**, **srv.**, **sr.** (viz výše);

- *a nebo* (správně: **anebo**): je škoda, že s touto šířící se chybou, zejména v publicistice, se setkávám i kolegů-lingvistů;
- *než* – čárka před než se píše tehdy, pokud za než „následuje“ určitý slovesný tvar; chyba je tedy: *měl větší radost jazykovědec, než čtenář*. Správně: *měl větší radost jazykovědec než čtenář*.
- *jednak* – (správně: **jednak – jednak**) opakovaně se v DP nedodrží párové výrazy. Z dvojice zůstává buď jen jeden, nebo druhý je nahrazen jiným slovem, opakovaně se šíří *a také*; *ale také*; *tak i*; *ale i*. Vzniká tak nesprávná dvojice *jednak – a také*, *a tak*, *tak i*, *ale i*.

Př. 1: *Termín inference se užívá jednak pro označení procesu, ale také pro závěry a myšlenky (...)*

„Jednak“ zůstává osamoceno: Př. 2 *Rozsah nabídky zaměstnaneckých výhod je limitován **jednak** výší finančních prostředků vyčleněných pro tyto účely a daňovým mechanismem, který je výhodný jak pro zaměstnavatele, tak i zaměstnance.*

Pravděpodobně souvztažnými členy mají být „finanční prostředky“ a „daňový mechanismus“ (jednak výší finančních prostředků, jednak daňovým mechanismem).

Ne zcela patřičně se objevuje **druhak**. N. Svozilová o podobných případech „doplňovací tvorby“ (podobně jinak – stejnak) píše ve své knize *Jak dnes píšeme/mluvíme a jak hřešíme proti dobré češtině*.⁶⁶ Jednak – jednak je nahraditelné dvojitým výrazem „za první – za druhé“.

- **bud'** – (**a**)**nebo** stává se, že osamoceno zůstane *bud'* (namísto *bud'* - *a/nebo*); chybí čárka před „nebo“, která je ovšem v tomto případě dvojitých spojovacích výrazů závazná;
- Bohužel se setkáváme s chybami **základních jevů v interpunkci**. Před *popř.*, *tj.*, není psána čárka – *kontinuální popř. graduální proces* (správně: *kontinuální, popř. graduální proces*); *může dojít k eliminaci tj. vyloučení* (správně: *může dojít k eliminaci, tj. vyloučení*).

⁶⁶ Svozilová, N.: *Jak dnes píšeme/mluvíme a jak hřešíme proti dobré češtině*, s. 45. Autorka o tomto jevu píše v části nazvané „Vynalézavá čeština (jazykové kuriozity I.)“.

- Prohřeškem je také **neuvedení iniciály křestního jména u genitivu**, příklad: *s mnoha námitkami se setkal názor Čermáka* (správně: *názor F. Čermáka*); neuvedení iniciály v genitivu je stylově nižší, působí nezdvořile. Naprosto nevhodné je užití slova *pan* v následujících kontextech (a to i v mluveném vyjadřování): *na otázky pana redaktora respondující politik odpověděl; dílo pana Kratochvila*.

Uvedla jsem jen několik (všimněte si, že používám „několik“ ne „pár“, které SSČ hodnotí jako hovorový spisovný) nedostatků. V souvislosti s těmito poznámkami i s těmi výše uvedenými bych ráda citovala z úvodu k Ecově knize *Jak napsat diplomovou práci*: „nauč se pravopisu, tradici a řemeslu, a teprve potom experimentuj a využívej novinek, módních trendů a technických vymožeností, které ti tvoje doba dává k dispozici.“⁶⁷ Toto platí nejen při přípravě a realizaci odborného textu, je to něco, co platí obecně, chce-li člověk dělat věci dobře a působit důvěryhodně.

9.3 K základním nedostatkům bakalářských prací

9.3.1 NEPRŮHLEDNÉ A ŠIROCE FORMULOVANÉ TÉMA BP

Témata bakalářských prací jako *Próza P. Hůlové; My*⁶⁸ atd. jsou často prvním krokem k neúspěšnému zpracování daného tématu. Na tuto skutečnost upozorňuje U. Eco ve své knize *Jak napsat diplomovou práci* (srov. Eco 1997: 28–33) a považuje ji za jednu ze závažných skutečností vedoucí k možnému neúspěchu diplomové práce. Široce formulovaná témata, zejména pokud nejsou jednotlivé kroky tématu v Úvodu přesně vymezeny nebo zúženy, jsou zpracovávána povětšinou – nezkušeným studentem – povrchním způsobem a disproportčně. Vzhledem k tomu, že téma je velmi široké, je spíše formulováno popisně a informačně, nikoliv do hloubky jednotlivých aspektů problému a jejich souvislostí. S volbou širokého tématu pak souvisí – v mnoha případech – i obecně či nesourodě formulovaný cíl.

9.3.2 NESCHOPNOST JEDNOZNAČNĚ FORMULOVAT CÍLE A POSTUP

Částečně s předchozím bodem souvisí tedy i to, že student „honící několik zajíců najednou“ není schopen dané téma náležitě zpracovat. Není schopen uspořádat a popsat cíl práce a jednotlivé kroky, jež k němu vedou. Někdy není cíl práce, přestože je metajazykově deklarován, v nejasnosti a chaotičnosti formulací, ani zřejmý. Na nejasnosti se podílí i – bohužel nikterak výjimečná – agramatičnost vět a nekoherentnost textu (o tom ještě níže). Cíle bývají formulovány všeobecně a povšechně (viz příklady níže). O tom

⁶⁷ Eco, U.: *Jak napsat diplomovou práci*, s. 9.

⁶⁸ Takovýto název práce vybízí spíše k úvaze, eseji, což je úkol pro studenta náročný nebo dokonce nemožný.

svědčí i častý výskyt takových sloves jako „představit“ (*Práce chce představit dílo Jana Čepa*), „nastínit“ (*Úkolem práce je nastínit vývoj politického systému Velké Británie*) atd.

Př. 1 *Cíl, který jsem si stanovila, je rozebrání těchto povídek, kdy se snažím popsat děj, vyjádřit podstaty příběhů a dále se také zaměřit na stylistickou stránku.*⁶⁹

9.3.3 TEXT JE „PRO VŠECHNY“ A MÁ BÝT „ČTIVÝ“

Mezi studenty mnohdy panuje mylná představa, že diplomová práce je „text pro všechny“ a že text má být „čtivý“.

Př. 2 *Tato bakalářská práce by měla sloužit každému, kdo chce lépe porozumět problematice politického systému Velké Británie a Severního Irsku.*

Př. 3 *Cílem práce je shrnout část vědění o kompozici díla, nashromážděné za desetiletí a dostupné z univerzitních zdrojů, do krátké a čtivé podoby.*

Př. 4 *Text této práce se pokusil otevřít široké veřejnosti alespoň nejzákladnější pojmy a poukázat na důležitost přízvuku.*

Tato vyjádření sice můžeme chápat jako jakýsi druh vstřícné „kontaktové“ formulace určené čtenáři, ale ze zkušenosti víme, že se z velké části jedná o výraz skutečného přesvědčení – přesvědčení studentů o tom, že jejich text má být přijatelný i pro zájemce, jenž se v daném oboru neorientuje. To ovšem vede u některých studentů k laickému přístupu k dané věci. „Čtivý“ neznamena být ne odborný, bez opory v terminologii oboru a přehledu v systému dané vědy.⁷⁰ (Všimněme si také, že uvedené výpovědi, Př. 2, Př. 3, Př. 4, v podstatě neobsahují konkrétní cíl, v Př. 4 diplomová práce deklaruje, že jejím cílem je seznámit „širokou veřejnost“ s „nejzákladnějšími pojmy“ a „poukázat na důležitost přízvuku“, což jsou tři skutečnosti, jež právě k formulacím diplomové práce nepatří).

⁶⁹ Ponechávám stranou takové nedostatky jako nevhodně užitý plurál slova „podstata“ atd.

⁷⁰ Čtivý znamená především srozumitelný, tzn. přesně formulovaný, s jednoznačným pojmenováním skutečností, s jednoznačně vyjádřenými vztahy mezi slovy a větami, s jasnou textovou strukturou bez přetížných souvětí a větných konstrukcí.

V důsledku takového náhledu na odborný text (ale nejde zdaleka o důvod jediný) se setkáváme s vyjadřováním nepřesným a neodborným (Př. 5), se snahou vyjadřovat se obrazně (Př. 6) nebo přinášet nadbytečné informace⁷¹ (Př. 7) [v textu podtrženo]. Všechny tyto skutečnosti lze však přisoudit i neznalosti zákonitostí stylizace odborného textu a zběhlosti v stylizaci textu obecně.⁷²

Př. 5 *Své místo má i rozumné užití kondicionálu.*

Př. 6 *Intertextovost zahýbala i samotným pojmem text, který kvůli/díky zboření svých po léta uzavřených hranic ztratil své charakteristické znaky.*

Př. 7 *Práce se zaměřuje na způsob uspořádání díla „Hrdina naší doby“ od ruského spisovatele M. J. Lermontova (1814 – 1841), následovníka Puškina.*⁷³

9.3.4 VOLNOST V PSANÍ, NEZNALOST, EV. NEJEDNOTNOST ŽÁNROU A NÁRŮST „SOUKROMÉ PERSPEKTIVY“ VZHEDEM K TÉMATU I VYJADŘOVACÍM PROSTŘEDKŮM

S představou jakési možné volnosti při psaní na odborné téma přicházejí studenti ze středních škol. Obecně jsou tyto práce na středních školách nazývány jako esej nebo studenti předkládají referát. Studenti by však měli být velmi podrobně poučeni o tom, jaký je rozdíl mezi esejí⁷⁴, referátem a odbornou studií, jaké jsou zásady pro jejich vypracování.⁷⁵ Měli by být poučeni o tom, jaké prostředky jazykové a výstavbové tyto žánry odlišují a také o tom, že nelze různé roviny a prostředky jednotlivých žánrů směšovat. Studenti

⁷¹ O nadbytečnosti ve vyjadřování diplomových pracích srovnej Eco, 1997, s. 186n.

⁷² Z mého pohledu je v českém školství nedostatečný prostor věnován praktické stylizaci textů a zejména zpětné vazbě, jež by studenty vedla k lepšímu chápání toho, čemu jednotlivé stylizační prostředky slouží, v čem spočívá srozumitelnost nebo nesrozumitelnost jednotlivých stylizací žáků atd. Chybí prostor pro analýzu textů, jež by napomáhala vnímat náležitě prostředky a prostředky chybné a jež by vedla studenty k vnímání toho, že je důležité umět funkčně využívat rozdílných jazykových prostředků mateřského jazyka.

⁷³ V práci určené odborníkům v daném oboru jsou tyto (potržené) informace zbytečné, pokud nehrají nějakou roli v kontextu práce, nebude-li se například pracovat se srovnáním Puškina a Lermontova a kdy by tak druhá podtržená část měla význam. Ukázka je z vysokoškolského prostředí a je ukázkou způsobu stylizace a „způsobu myšlení“, jež si student nese ze středoškolského prostředí (**naučit se základní informace**).

⁷⁴ Pokud si pod tímto termínem nepředstavujeme jakoukoliv písemnou práci, jež má být pokusem o vlastní vyjádření.

⁷⁵ Při výkladech ve stylistice jsou jednotlivé žánry probírány, ale studenti ve většině případů potvrzují, že pokud je jim zadán konkrétní úkol – referát, esej, nejsou podrobně seznámeni s tím, jak mají postupovat. Nejvíce informací se jim dostává, pokud jde o makrorámec žánru (jsou např. seznámeni s tím, že daný žánr obsahuje úvod a závěr), pozornost věnovaná „formulačním detailům“ je však téměř nulová. Studentům je jejich práce sice opravena, mnohdy opatřena velmi pečlivými poznámkami učitelů, ale bez přímého kontaktu s žákem/studentem a nápravy případných nedostatků ve stylizaci textu žákem/studentem, nejsou znalosti a dovednosti psaní textu upevňovány a rozvíjeny.

vlastně nemají představu o tom, jaký žánr píše, a dochází k tomu, že píše spíše intuitivně. Tento stav pak přetrvává do období vysokoškolského studia.⁷⁶

Na střední škole studenti předkládají povětšinou dva druhy textů – jeden, jež je přehledem informací na dané téma, druhý je úvahou, esejí, pokusem o osobní vyjádření na dané téma.

V obou případech pak chybí to podstatné pro formulování odborného tématu – formulování toho, proč si student řešení úkolu vybral z objektivního (vědeckého) hlediska, čeho chce svou prací dosáhnout nebo v čem je dosavadní bádání v dané věci neuspokojivé.⁷⁷

Chápeme, že pro středoškolské studenty je tato perspektiva náročná, nicméně právě v anglosaském prostředí se práce studentů řídí předpokládaným postupem, jenž formuluje výchozí teze a popisuje dosavadní stav bádání (alespoň v omezených možnostech podle vzdělávacího stupně studenta), v dané věci argumentuje atd. Takovýto postup pak přetrvává i s přechodem studentů na vyšší vzdělávací úroveň.⁷⁸ V českých školách jsou studenti nuceni vyjadřovat spíše osobní postoj k vybranému tématu. K tomu jsou vyzýváni otázkami: Proč jsem si téma vybral?, Jaký mám k dílu vztah? Je to však něco, co do teoreticky odborné práce nepatří⁷⁹; a s následky takového přístupu se potýkáme ve vysokoškolské praxi.

⁷⁶ Srovnej také Šanderová 2009.

⁷⁷ Takto mohou být vystavěny některé „projekty“, jež však předpokládají delší časový rámec pro jejich řešení.

⁷⁸ Na středních školách ve Francii, v Německu, ale také v USA a Británii existují propracované metody, jak učit studenty psát ve stylu zpracovávajícím odborné téma. O anglosaském prostředí se zmiňuje Šanderová (viz Šanderová 2009, s. 58). Ve Francii jsou studenti vedeni ke psaní zejména tří typů textů: jsou to různé druhy tvůrčích textů a pak tzv. *commentaire composé* a *dissertation*, což jsou útvary založené na schopnosti argumentace a jasném členění textu. Výuka těchto útvarů spočívá zejména **v důsledném a opakovaném** procvičování psaní úvodu a závěru (obě tyto části mají své jasně dané zákonitosti) a v sestavování osnovy (stať většinou sestává ze dvou až tří částí, které jsou dále rozděleny po třech částech). Důležitost je přikládána také náviku přechodu mezi jednotlivými částmi a samozřejmě kvalitě argumentace - správné citaci, uvádění příkladů atp. (za tyto informace děkuji Mgr. Evě Cihlářové, jejíž chystaná disertační práce zpracovává téma psaní a porozumění textu na školách ve Francii; citováno z mailové komunikace 18. 8. 2015). V Německu se studenti analýze textu a psaní věnují povinně od 7. třídy základní školy a/nebo od druhého ročníku gymnázií. „Textová výuka“ je zaměřena na analýzu textu, jeho témat a struktur. Díky tomu získávají studenti poznatky nejen o stavbě a prostředcích textů konkrétních komunikačních oblastí, ale také o obecně platných postupech takové analýzy - a ve spojení s tím i o funkcích a prostředcích odborné stylizace. Té je věnována náležitá pozornost při psaní odborných esejí (za informace a poskytnuté materiály děkuji koordinátorce a školitelce pro didaktiku výuky jazyků paní Barboře Köberle, vyučující na gymnáziu v Darmstadtu). Ve všech těchto jmenovaných případech nejde jen o proklamaci těchto předmětů nebo „ukázkou“ takového způsobu psaní ve dvou třech hodinách, ale o systematickou a propracovanou výuku, jež vede k získání potřebných návyků. Zahraniční studenti tak umějí psát. Tuto skutečnost potvrzuje i naše vlastní zkušenost s nimi. Zahraniční studenti – přestože přicházejí do cizojazyčného prostředí – jsou schopni odevzdat poměrně kvalitní text se všemi náležitostmi, které k odbornému textu patří. Text je formálně náležitě zpracován, téma se odvíjí srozumitelně v náležitých souvislostech (obsahových i na úrovni textu).

⁷⁹ V odborných pracích se s touto perspektivou obecně nesetkáváme. Je to, jako by například F. Daneš začínil svoji studii tím, proč si toto téma vybral z osobního hlediska. Na druhé straně nejsou vyloučeny případy,

Uvedme příklady:

Př. 8 *Téma je pro mne zajímavé tím, že se odehrává v místě mého bydliště a na gymnáziu, kde jsem studoval.*

Př. 9 *Na úvod své závěrečné práce bych ráda sdělila důvod, proč jsem si vybrala právě toto dílo a proč právě tohoto autora. Milan Kundera patří k mým oblíbeným autorům.*

(...).

(Ze středoškolských prací)

S nastavením osobní perspektivy souvisí to, že řada prací ve středoškolském prostředí má tzv. esejistický charakter. To se projevuje snahou o implantaci osobního názoru, postoje k dané věci a také individuálním stylem, jež se promítne například v metaforickém vyjadřování.

Problém většiny prací, které takovýmto způsobem vznikají ve středoškolském prostředí a následně i u diplomových prací na vysoké škole, je však nedodržení výchozí esejistické perspektivy, a tak například pěkný esejistický začátek střídá (kvazi)odborný text a nedodržení jednotné perspektivy textu se projeví jak ve stylu, tak ve struktuře textu (Př. 10, Př. 11).⁸⁰

Př. 10 *Jan Čep je básníkem, který ve svých dílech dokázal utkat pestrou tapisérii života vláknou pevně svázanými s domovem, přírodou, půdou. Zároveň dokázal svůj obraz světa prozářit tajemnou hlubokostí hvězd.*

Cílem mé bakalářské práce je interpretace souboru próz Zeměžluč a triptychu Modrá a zlatá od Jana Čepa a jejich konfrontace soudobou literární kritikou.

(Z bakalářské práce)

Př. 11 *O Milanovi Kunderovi si dovolím tvrdit, že je můj nejoblíbenější spisovatel. Od deváté třídy základní školy mi v paměti utkvěl název díla – Nesnesitelná lehkost bytí. Nevím, kde jsem to zaslechla, odkud jsem to vzala. Věděla jsem však, že chci zjistit, co to je. Vy-dala jsem se tedy do městské knihovny, vypůjčila si ji a v prvním ročníku na gymnáziu ji přečetla. Uznávám, že jsem si na začátek mohla vybrat lehčí dílo. Na druhou stranu mne kniha tak zaujala, že jsem pokračovala v Kunderově další tvorbě. Ráda se k tomu dílu*

kdy zejména v mluvených odborných projevech jsou tyto osobní „vsuvky“ možné (srovnej Čmejrková 2013).

⁸⁰ K tématu esej v pracích studentů srovnej Šanderová 2009.

opět vrátím za nějaký čas a možná ho pochopím trochu jinak. Záměrně neříkám lépe, protože pochopení podtextu každé knihy záleží čistě na čtenáři a jeho nejen věkové vyzrálosti.

Jako další dílo jsem si vybrala Žert. Knihu naprosto dokonalou, která mě uchvátila a potvrdila mé nadšení. Ukotvila mě v přístavu tvorby Milana Kundery.

(Ze středoškolské eseje)

Se soukromou perspektivou vzhledem k tématu souvisí i prosazování vlastní osobnosti ve stylu a jazykových prostředcích (setkáme se i s vulgarismy, viz PŘ. 13). To je patrně zejména v humanitně – a nejvíce umělecky – orientovaných oborech:

PŘ. 12 Dílo Jana Čepa je mi blízké nejen tím, že krajinnou scénérii (Rampach, Svatý kopeček, aj.), po níž často putoval Čepův pohled a kterou lze rozpoznat i v jeho díle, znám i z pohledu z Holubice, místa kde žiji, ale i tím, že Jan Čep ve svých dílech dokázal s plastickou otevřeností dát konkrétní podobu mým pouze načrtnutým myšlenkám.

PŘ. 13 V teoretické části mé bakalářské práce se chci zabývat samotným vznikem díla. Pokusím se rozebrat a snad i nějak pochopit proces mého tvoření. Jelikož vím, že bohužel nestačí říct jen to klasické klišé „takhle jsem to prostě cítil“, tak se chci pokusit odpovědět si na otázku: Co mě vlastně vede k tomu, že zaplním prázdný papír něčím a ani předem, přesně nevím čím. Co je moje inspirace? Můj způsob kresebného vyjádření není čerpání z dřívějších uměleckých stylů ani inspirace staršími mistry. Alespoň si to prozatím myslím. Ale myslet znamená hovno vědět, takže věnovat se tématu své inspirace a otázce vzniku čmáranic v mé bakalářské práci mi přijde jako dobrý krok. Krok k poznání mé vlastní identity. Páni, ta předchozí věta zní jako pěkná sračka. Chci tím jen říct že v sobě mám celkem chaos a když mě takto pojatá bakalářka donutí popřemýšlet trošku o mém já, třeba si v sobě udělám trochu pořádek. To by mi mohlo pomoci s mojí další budoucností, protože zatím se řítím do pekel.

Praktická část se skládá z osmi kreseb většího formátu, v kombinované technice a tematicky

zaměřených na podvědomí a vnější podmínky.

Nejdřív je třeba ujasnit si, že tuto bakalářskou práci dělám pro sebe. Pro nikoho jiného.

(Z vysokoškolských prací)

K tématu o prosazování vlastní osobnosti a vlastního stylu v odborném textu uved'me Ecův citát: „ (...) v současné době se totiž mnozí snaží o jakýsi zlom či převrat v psaní diplomových prací, a to v tom smyslu, aby nebyly posuzovány z hlediska dodržování pravopisných a ostatních jazykových norem. Jazyk diplomové práce je však *metajazyk*, jenž mluví o jiných jazycích. Psychiatr se nebude ve zprávě o svých pacientech vyjadřovat jako duševně nemocný. Tím neříkám, že by způsob, jímž se vyjadřují takzvané duševně nemocní lidé, byl nutně pochybený“ (Eco, 1997, s. 189).

Se snahou ozvláštnit text diplomové práce se setkáváme i v jeho grafické složce (Př. 14). A to i přesto, že metodické pokyny pro psaní kvalifikačních prací předepisují grafickou úpravu stránek, včetně typu písma. Tyto požadavky však nejsou respektovány mnoha studenty ani při odevzdávání referátů, seminárních prací atd., tzn. prací, jež student běžně produkuje v průběhu studia. Takovýto přístup ve svém důsledku u mnoha příjemců snižuje důvěryhodnost v takovou práci, může na příjemce působit neprofesionálně.⁸¹

Př. 14

9.3.5 NESCHOPNOST PŘESNĚ A VÝSTIŽNĚ SE VYJADŘOVAT, FORMULOVAT MYŠLENKY. NESCHOPNOST HIERARCHICKY VYSTAVĚT TEXT

Kniha U. Eca, kterou tady citujeme a na niž odkazujeme, je již staršího data (v italštině byla napsána v roce 1977), a tak by se mohlo zdát, že popis nároků na odborný styl, může

⁸¹ Na seminářích odborného psaní jsem se setkala v souvislosti s ukázkami nestandardně zpracovaných diplomových prací s hodnocením samotných studentů jako „amatérská“, „naivní“ atd., ale na druhou stranu s výroky „vtipná“, „alespoň si jí někdo všimne“ atd. Názory první však jednoznačně převažují.

být zastaralý. Odborný styl, stejně jako jiné funkční oblasti, podléhá určitému vývoji – lze zaznamenat určitý posun v užívání vyjadřovacích prostředků, v širší uplatnění individuality autora, ve výraznějším rozdílu forem sdělování odborných poznatků atd. (k tomu srovnej Kraus 1994, Daneš – Čmejrková – Světlá 1999, Čechová 2005, Čmejrková 2013, Hoffmanová 2014 aj). Na druhou stranu však lze tvrdit, že odborný styl využívá poměrně omezené vyjadřovací prostředky (opakují se stejná slovesa, spojovací prostředky, adverbia atd.) a neproměňuje se rychlým tempem, zejména pokud jde o jeho podobu psanou. Určitá stereotypnost je funkční, napomáhá přehlednosti a výstižnosti sdělení, což je v rámci dané funkční oblasti důležité. Vzhledem k danosti užívaných prostředků se dá také poměrně rychle tento styl naučit. S tím pak souvisí i praktická aplikace znalostí pravidel a norem užívání mateřského jazyka jako takového.⁸²

V současných studentských pracích se však setkáváme se základními neznalostmi toho, jak vystavět kapitolu, jak navazovat jednotlivé věty, vystavět odstavec, jaké textové konektory a spojovací prostředky slouží vyjádření těch kterých vztahů (k tomu srovnej Havlová 1995, Šanderová 2009). Práce trpí informačním a popisným způsobem prezentace tématu, což plyne nejen z nedostatečného zázemí odborných souvislostí, ale často i z neznalosti toho, jak jednotlivé vztahy jazykově vyjádřit.

Styl studentských prací inklinuje k hovorovosti (do písemných prací je přenášena mluvenost) (Př. 15) a s tím pak souvisí i značná nepřesnost vyjádření v lexikální (terminologické) složce textu (Př. 16) a ledabylost syntaktických konstrukcí a vztahů (Př. 17). To pak vede k nejasnosti toho, o čem student píše, k nekomfortnosti při čtení takového textu (Př. 18).

Uvedme několik příkladů:

Př. 15 *Na úvod by se hodilo například zařazení jazyka (...) – S druhou charakteristikou příliš nesouhlasím. – Již první věta se mi líbí. – V úvodu kapitoly se obrátíme lehce do minulosti. – Vlastní text předchází autorův úvod, který se z celku trochu vymyká. – Ve finále se dostáváme k analýze několika jevů, které (...).*

Př. 16 *Kromě klasických slovesných větných struktur se v našich editorialech můžeme setkat také s tzv. odchylkami od pravidelné větné stavby. – Adordinační skupiny vyplňují*

⁸² Cvičení v našem semináři Základy tvorby odborného textu jsou věnována mnoha základním skutečnostem mateřského jazyka a jeho využití v praktickém psaní; např. studenti se učí – a to doslova – využívat podmínkových a přípustkových vět nejen jako prostředků, jež usouvztažňují jednotlivé věty a hierarchizují téma, ale také jako důležitého prostředku pro strukturaci textu nacházejícího se na hranicích odstavců atd.

vnitřky vět. – V některých slovnících je slovo *rusismus* psáno se z, v jiných zase s písmenem s uprostřed.

Př. 17 *Když nahlédneme do nejvšeobecnějších encyklopedií, můžeme narazit na chápání literatury jako „souboru textů“, tedy všechny psané texty, ale i projevy vyjádřené slovy včetně ústní slovesnosti. – U písňových textů převládá české zastoupení s tím, že odkazovalo převážně na texty, jímž je společný humor a ironie.*

Př. 18 *Práce byla provedena metodou rešerše dostupné literatury, která byla zkoumána a hodnocena z politologického hlediska. – Díky této prezentaci můžeme zjistit, jednak které modelové situace byly pro kandidáty náročné nebo jednoduché, jak se kandidáti celkově cítí na našem AC a co by doporučili v AC změnit nebo zařadit nové možnosti, které jsou v prospěch představení se kandidátů a jejich vlastností, schopností, dovedností a znalostí. Do jazyka diplomových prací se pod vlivem mluveného jazyka a publicistického stylu dostává množství expresivních a hodnotících adverbii a adjektiv, vyjadřujících míru či intenzitu nejen faktu samotného, ale i vlastního diplomantova prožitku míry a množství zjištěných faktů.*

Drtivá většina příkladů (...). – Suverénně nejčastěji aludovaným pretextem je Bible. – Počet táborů se začal rapidně rozrůstat. Jejich obrovskou nevýhodou je; Situaci internetového titulku skvěle vystihuje Salaquardová.

Některé stylizace vykazují vliv administrativního stylu: *ačkoliv tyto mají své místo ve zvláštní sportovní relaci; Můžeme v tomto sledovat jistou snahu; Tyto jsme nepovažovali za důležité uvádět* atd.

9.3.6 BEZRADNOST V CITOVÁNÍ A CITAČNÍ NORMĚ

Citování a správnost citační normy považují studenti za nejdůležitější znalost, kterou si chtějí osvojit v seminářích odborného psaní. Činí jim potíže zapojení citátů do textu práce, neznají formální úpravu citátů včetně citační normy. Je s podivem, s jakou bezradností se v tomto ohledu setkáváme. Přitom ve většině případů nejučinnější způsob, jak se s tímto problémem vyrovnat, je otevřít odborné a prestižní časopisy daného oboru. Pouhým a opakovaným čtením nebo pozorováním student snadno zjistí, v jaké podobě je citační norma pro daný obor nebo časopis preferována, eventuálně jaké možnosti citování a

citační normy jsou. Platí totiž, že norma (ISO 690) není všeobecně přijímaná, jednotlivá periodika v daných oborech mnohdy předkládají vlastní požadavky (ty se pak v rámci daného oboru dodržují).⁸³

Příkladů chybné citace a formální úpravy bibliografických údajů v diplomových pracích existuje nespočet (např. Schneiderová 2008) a v závěrečných/ročníkových pracích středoškolských studentů, které jsme měli k dispozici, bibliografické údaje chybí zcela nebo jsou velmi nedbalé. K tomu, že studenti středních škol málo pracují s odbornou literaturou, kterou také citují, napomáhá i esejistický, resp. individuálně-intuitivní přístup a styl, kterým je tzv. odborné téma na střední škole zpracováno. Jedním z častých zdrojů (ne-li jediným) pro zpracování tématu je internet, což je prostředí představující, jak víme, nespočetné texty, od prestižních odborných článků (včetně archivu časopisů) a odborných knih uznávaných badatelů určených ke stažení až po texty nízké odborné úrovně. Je proto třeba, aby byli studenti důsledně vedeni k vnímání této odlišné kvality a k tomu, jak z případných zdrojů náležitě citovat.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Cílem kapitoly bylo upozornit studenty na některé pravopisné, stylizační a formální nedostatky BP. Uvést příklady chybného vyjadřování a vést studenty k získání povědomí o tom, že BP vyžaduje velmi náročnou pozornost při její realizaci a také předchází poučení o tom, jak BP psát.

⁸³ Dnes je norma poměrně sjednocována, ale přesto některá odborná pracoviště nebo editoři odborných prací nechtějí přistupovat na některé „náležitosti“ bibliografického záznamu a grafické úpravy odborného textu – jde například o mezeru před dvojtečkou (stejně tak případné mezery okolo lomítka oddělovacího zejména jednoslovné výrazy) nebo tečku mezi jménem autora a názvem publikace. Podle Pravidel českého pravopisu a podle Internetové jazykové příručky dvojtečku připojujeme (pokud nejde o výjimky) hned za výraz (tedy bez mezery), který jí předchází, a od následujícího výrazu ji oddělujeme mezerou. U lomítka platí, že bez mezer jej užíváme zejména tam, kde jsou oddělovány dva jednoslovné výrazy. V těchto případech lomítko reprezentuje záměnnost, alternativu, a tedy těsnost, a varianty bez mezer jsou tedy na místě. I přes určitá (nová i stará) pravidla zapisování bibliografických údajů a grafické podoby textu, jsou dnes různé možnosti, jak bibliografické údaje zapsat, a příklady jsou uvedeny na stránkách Internetové jazykové příručky.

10 ZÁVĚR BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Tato kapitola se věnuje jen krátce poslední části BP a tím je Závěr. Závěr je jednou z důležitých částí BP, protože závěry, ke kterým autor BP dospěl, čtenáře zajímají. Bývá však slabinou BP, neboť se v něm opakuje to, co je součástí kapitoly Úvod, je zde znova popisováno to, co bylo popsáno v Úvodu a závěry většinou chybí, nebo tvoří v poměru celého textu jen malou část. Závěr by měl přinést zejména závěry, eventuálně určité výhledy do budoucna, jak je s daným tématem možné nakládat dále. Je také rozdíl Závěr a Shrnutí.

CÍLE KAPITOLY

- Ukázat, co je součástí Závěru.
- Ukázat, co součástí Závěru být nemá.
- Je zde vysvětlen rozdíl Závěr a Shrnutí.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Závěr BP, shrnutí.

Závěr je danou součástí BP. Měl by obsahovat výsledky práce, uvedení těchto výsledků v kontextu současného stavu bádání dané věci a rovněž v kontextu výhledu do budoucnosti. V BP je však tato část spíše jen opakováním toho, co známe již z předchozího textu (má tedy v nejlepším případě podobu shrnutí). Navíc se v něm – ne ojediněle z velké části – opakuje to, co je obsaženo v úvodu práce (to by ovšem nemělo být): *V první kapitole jsme podali výklad pojmu postmoderní literatura, ve druhé jsme se pak zabývali (...)*. Závěr – stejně jako úvod – by měl být přiměřeně dlouhý, tzn. strana a půl normovaného textu nejméně. Setkávám se závěry příliš krátkými (jeden odstavec, půl strana) a s potížeji studentů, co do této části DP uvést. Je možná překvapivé, že k vůbec nejčastějším otázkám patří to, co uvést v úvodu a závěru DP.

Shrňme, co závěr obsahovat má: V závěru je možné popsat postupy, jimiž autor dospěl k cíli, jenž si stanovil v Úvodu, je potřeba uvést výsledky svého bádání a dát je do kontextu toho, co už bylo v dané záležitosti zjištěno, ale je také nutné uvést, co dořešeno neb

ylo, v čem je možné ještě pokračovat. Kapitola Závěr se na rozdíl od kapitoly Úvod čísluje, je součástí tématu práce, neboť přináší závěry, které jsou výsledkem práce na daném tématu.

Shrnutí můžeme formulovat v bodech a soustředíme se zde na výčet informací, které jsme výzkumem zjistili, a výsledků, ke kterým jsme dospěli. Není nutné zde uvádět postupy, ani kontext. Pro BP však používáme **Závěr**.

SHRnutí KAPITOLY

Kapitola přinesla informace o tom, co má a nemá obsahovat kapitola BP Závěr. Bylo vysvětlen rozdíl mezi Závěrem BP a Shrnutím.

11 ODBORNÝ/LITERÁRNĚVĚDNÝ/TEATROLOGICKÝ TEXT

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole se seznámíte s tím, jak literární věda pracuje se základními principy vědeckého poznání a

CÍLE KAPITOLY

Připomenout studentům hlavní principy vědecké práce s uměleckým dílem, poukázat na osobnost uchazeče. Pojmenovat, jaká úskalí jsou s tímto větším důrazem na osobnost autora spojena.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

2 vyučovací hodiny

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Odborný text, literární věda, teatrologie, osobnost badatele, interpretace, výběr metod.

11.1 Principy humanitních věd

Nejprve je asi potřeba se obecně vrátit k úplným začátkům, se kterými jste seznamovali de facto od prvního semináře na vysoké škole. Protože někdy se stává, že právě ony počátky a základy pak mohou znova obrátit vaši pozornost směrem, který je cenný a smysluplný.

Především je třeba připomenout, že literární věda, teatrologie, filmová věda a další, s nimiž se můžete během příprav bakalářské práce setkat, jsou vědami humanitními, společenskými, a jako takové se nemohou zcela odevzdat do rukou **experimentu** a aristoteleovské logiky dané jednoduchým principem **pravda – nepravda**, či **příčina – následek**.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Pokuste se napsat krátkou esej, max. 2 ns, ve které se zamyslíte nad těmito elementárními souřadnicemi vědy jako takové a především věd přírodních a pokusíte se pojmenovat, čím se tedy literární věda liší a co jí to přináší, co naopak bere. Práci konzultujte se svým

školitelem ještě před zahájením formulace textu bakalářské práce a konfrontujte s dalším výkladem.

Experiment, stejně jako logika pravda-nepravda, příčina-následek se samozřejmě do jisté míry využívají a používají i v disciplínách, které vědecky analyzují součásti dramatického díla, případně se zaměřují na studium dramaturgie nejrůznějších institucí či projektů. Nevyčerpávají ale zcela metody práce, které se v analýze uměleckého díla v nejširším slova smyslu užívají. Tak v oblasti pravda – nepravda jde především o záležitosti chronologie, navazování jednotlivých uměleckých a básnických škol či osobností, konkrétního uspořádání textů konkrétních dramatických textů (typ verše, způsob vyprávění nebo podoba dialogu). Velmi často je zde odkazování na konkrétní zdroje a odbornou literaturu právě důkazním aparátem pro jednotlivá tvrzení. Jde tedy v zásadě o to, že se ověřuje, zda se skutečně toto a toto stalo, zda skutečně ten který divadelní útvar navazuje na předchozí, kdy byl uváděn a kým apod.

Ale samozřejmě už i zde vidíme nepatrné rozdíly, o nichž byla a ještě bude řeč. Tak například v oblasti versologie, díky jisté danosti českého přízvuku, jsou jambické verše vždy trochu otázkou k interpretaci, a proto např. každý překlad Shakespeara je především otázkou, jak se vypořádat s jeho veršovým uspořádáním. Jde tedy vždy spíše o určení zásad a dominant, než o přesné definice. Ještě komplikovanější je pak otázka „navazování“, tedy hledání toho, jak které dílo ovlivnilo díla následující. Můžeme v průběhu času sledovat jak obrovské skoky, kdy například na konkrétního autora, či generaci, působí texty velmi staré, stejně ale lze nacházet i jakási zhuštění, tedy etapy a období, kdy autoři nevědomě a nezávisle na sobě tvoří velmi podobné texty, aniž by je spojovala nějaká konkrétní škola či ucelený umělecký či dramtický program.

KONTROLNÍ OTÁZKA Č. 1

Jaké jsou tři základní principy vědeckého bádání, používané zejm. ve vědách přírodních a technických?

Ještě větší je komplikace v otázkách experimentu a následného stanovování teoretických postulátů. Dynamický vývoj divadelních forem, struktur, nástup moderních technologií i médií, která vstupují do procesu utváření divadelních tvarů a jejich nejrůznějších variant a verzí, otázky happeningu, performance a řada dalších, to vše se vymyká možnosti jednotného a zřetelného teoretického rámce. Principem uměleckého vývoje zdá se být snaha rozrušovat zaběhané a vžitě postupy a principy, jenže pouze jejich zkoumáním lze získat potřebný materiál pro stanovení jak určitého teoretického systému, tak určité metodologické školy. Proto je vždy, i při tvorbě bakalářské práce, potřeba mít na zřeteli, že metoda, kterou

si zvolíme, teoretický postup, který použijeme při zkoumání, nemusí vždy odpovídat a vyhovovat konkrétnímu dílu, nebo přesněji, nemusí se jejich aplikací o díle nic podstatného zjistit. V takovém případě asi nemá smysl popisovat tento jev, ale zvolit takový způsob analýzy, který určité poznatky přinese.

11.2 Osobní vklad v rámci vědecké práce

Ukazuje se tedy jednoznačně, že v rámci bádání o umění a v oblastech souvisejících s předmětem zájmu kulturního dramaturga se daleko intenzivněji zapojuje osobnost badatele. Zde je ovšem třeba brát v úvahu především míru takového zapojení.

Na jedné straně právě badatelův naturel určuje téma, profiluje i základní metody práce, ale jeho hlas by se v žádném případě neměl stát dominantní při formulování textu a zejména v oblasti argumentace, jak o tom ještě bude řeč níže.

Přesto ale je nezbytné být si při práci o zmiňovaných fenoménech vědom toho, že prostor, který nelze naplnit jasně prokazatelným poznáním, je místem, které musí zaplnit právě osobnost badatele. Tedy že to, co se nedá jednoznačně prokázat a dokázat, všechny ty drobné nuance zejména interpretační, musí přece jen vycházet z nějakého základu, musí být něčím motivovány.

Jinak řečeno: i když badatel sám ručí za svůj výkon, a uchazeč za text své bakalářské práce, svou osobností, musí být schopen vyargumentovat, proč v celé škále interpretačních možností vybral právě tu konkrétní, tu svou.

A zde nutno také připomenout, že tato argumentace se děje v dvojím plánu. Jednak při formulaci textu bakalářské práce, a jednak ve chvíli, kdy dojde k její obhajobě, protože ta by se z velké části měla zakládat právě na argumentační diskuzi popisující důvody pro právě takový uchazečův výběr, právě taková tvrzení.

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jsme se zamysleli nad obecnou povahou odborného textu a textu zaměřeného na širokou oblast umění, která stojí v centru zájmu kulturního dramaturga, zejména pokud jde o principy práce, s tím, že jsme pozornost soustředili na rozdíly mezi humanitními vědami a disciplínami jinými.

Dále jsme se pokusili ukázat, v čem je při psaní bakalářské práce nezbytná osobnost badatele a jaká nebezpečí jsou s tímto větším důrazem na osobnost tvůrce práce spojena.

ODPOVĚDI

Kontrolní otázka č. 1

Jsou to experiment, protiklad pravda-nepravda a princip příčiny a následku.

12 ZÁKLADNÍ SMĚRY UMĚNOVĚDNÉHO BĀDÁNÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole nás bude zajímat, jaká mohou být zaměření bakalářských prací, přičemž zde máme na mysli především obecné zaměření na jednotlivé složky věd o umění (teorie, kritika, historie, ediční činnost a další).

U každého zaměření předkládáme příklady toho, jak by mohly výsledné práce vypadat, jde ale jen o obecné formulace, nikoli jakési vzory či formy.

CÍLE KAPITOLY

Ukázat šíři a možnosti bakalářských prací věnovaných fenoménům kulturní povahy. Zároveň také nabídnout soubory metod, způsobů práce, jak se s konkrétními tématy dobře vypořádat.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

2 vyučovací hodiny

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Literární věda, literární teorie, literární kritika, editorský princip, teatrologie.

V této části se zaměříme na to, co lze vlastně v oblasti umění zkoumat, na co se v ní lze zaměřit. Opět: jsme si vědomi toho, že náš výčet je spíše vzorovým, než výčtovým, to znamená, že se pokouší ukázat základní směry a zaměření analýzy, nikoli vyčerpat všechny možnosti.

12.1.1 BĀDÁNÍ TEORETICKÉ

V tomto bodě máme na mysli ty bakalářské práce, které se pokouší popsat určitý teoretický model v konkrétním čase. Je zde možné sledovat jak jeho vývoj v čase, zde se bude kombinovat teoretický způsob uvažování s historickým. Jako příklad z nejzákladnějších můžeme použít Aristotelovu Poetiku, v níž se nám podává základní rozklad nad tím, co je to vůbec dramatický text, jak je strukturován, co jej utváří. Jiným příkladem může být např. monografie Zdeňka Hořínka *Drama, divadlo, divák*, která zase ukazuje, jak se lze na divadlo a fenomény s ním spojené dívat v 20. a 21. století. Vždy je ale třeba mít na paměti, že jde o hledání obecného pojmosloví a konkrétní metody, s jakou přistupovat k divadlu a dramatickým textům. Právě v těchto dvou oblastech, terminologii a formulování metodologických postupů, je základ teoretického bádání. proto pro případ bakalářských prací lzer o této oblasti uvažovat s přihlédnutím historickým, tj. sledovat konkrétní způsob uvažování o divadle v daném čase.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Pokuste se napsat stránkový text libovolného žánru, v němž se pokuste pojmenovat, čím může teoretické bádání přispět k porozumění, případně rozvoji dramtických žánrů, případně jak může napomoci dramturgově práci. Text konzultujte s kolegy mezi sebou a diskutujte o něm s učitelem.

Jak už bylo řečeno v úvodu, toto není vyčerpávající výčet a vždy platí, že své téma a postup konzultujete s vedoucím své práce, ale je potřeba si uvědomovat, že způsoby práce a to, které texty použijeme jako prameny a které jako literaturu má na její podobu velký vliv.

12.1.2 BĀDÁNÍ KRITICKÉ

Zde se dostáváme k velmi problematickému pojmu a vnímání, jak vlastně k pojmu kritika přistupovat a jak s ním pracovat. Už samotný název podkapitoly může znít poněkud protimluvně: kritické bádání by logicky mělo znamenat nějakou kritickou činnost založenou na hodnocení určitých jevů, a v odborném textu vyžadujeme jako základní nástroj spíše analýzu a popis, vtírá se tedy neodbytná otázka, nakolik je literární kritika součástí literární vědy.

I její institucionální zakotvení, máme tím na mysli v rámci hodnocení vědeckých pracovníků, je nulové. Kritické texty samotné, tedy konkrétní kritická činnost odehrávající se v literárních časopisech, časopisech zaměřených na divadlo, případně sbornících, nejsou při tomto hodnocení vnímány jako texty vědecké. Na straně druhé je řada autorů, včetně

téměř klasického *Úvodu do studia literární vědy* Eduarda Petrů, kteří vnímají kritiku jako svébytnou součást literární vědy a obecně věd o umění. I my se k tomuto stanovisku hlásíme, ovšem pro účely bakalářské práce je přece jen vhodnější pracovat s touto oblastí jinak.

A to tak, že kritické texty vezmeme jako materiál a základ pro další analýzu a interpretaci. V takovém pojetí nabízí tato oblast nepřeberné množství témat a možností, což je dáno především tím, že literární, divadelní či filmové kritice, až na čestné výjimky, nebyla věnována dostatečná odborná pozornost. Většinou se kritické texty využívaly jako důkazní materiál, jako argument pro práce literárně historické, ale kritice samotné prostor dán nebyl v takové míře, v jaké by si jej zasloužila jako konstitutivní složka literárního života a zejména literárního vývoje.

Na jedné straně lze tedy sledovat kritické přijetí konkrétního díla, jak jsme se o to s kolektivem autorů pokusili ve dvou publikacích TICHÝ, M. et al. *Desátá léta v podobách kritiky*. Opava: Slezská univerzita, 2013 a *Desátá léta v podobách kritiky 2*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2015. V tomto případě se kombinuje interpretační postup založený na analýze literárního textu a postup, v němž se autor pokouší formulovat určité strategie formulování hodnot u konkrétního kritika na konkrétním materiálu.

Jiným způsobem pak mohou být monografické sondy do díla konkrétního kritika své doby, jak je tomu např. v publikaci TICHÝ, M. et al. *Osobnosti a praxe. K české literární kritice desátých let 20. století*. Opava: Slezská univerzita, 2016. V nich zase sledujeme, jak konkrétní autor v určitém období vnímal literární text, v čem spatřoval jeho hodnoty a jakým způsobem tyto hodnoty formuloval, prosazoval, případně jak s nimi nakládal ve vztahu k hodnoceným a recenzovaným knihám.

Podobné práce by bylo možné vytvářet i v oblasti dramatu, kde ovšem je potenciál minimální, protože samotná kritika dramatu je téměř nulová, proto je vhodnější zaměřit se na konkrétní divadelní fenomény a jejich kritickou reflexi v rámci oborových odborných časopisů. Zde je ovšem velmi potřebné důsledně rozlišovat. Velká část reflexe se totiž také odehrává na obecnějších platformách deníků, internetových magazínů, kde je potřeba i kritické reflexe číst kriticky, tj. ptát se, nakolik je metoda kritikova psaní obhajitelná a využitelná jako studijní materiál, či pramen.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Napište dvoustránkovou esej, v níž se pokuste pojmenovat důvody, proč by umělecká kritika měla/neměla být brána za právoplatnou součástí věd o umění. Krátký předcházející text zkuste využít jako argumentační materiál.

12.1.3 BĀDÁNÍ HISTORICKÉ

Zde je ovšem především zdůraznit, že jde o bádání soustředující se na dějiny umění, protože v některých dílčích aspektech se metody obecné historie a věd o umění rozcházejí. Jinak ale v zásadě jde spíše o symbiózu. Tento typ zaměření bývá také nejčastějším východiskem bakalářských prací.

Opět se zde rozevřívá celá škála možností, které zde v žádném případě nedokážeme všechny vyčerpat, proto opět půjde pouze o naznačení cesty, ukázání možností, ne o celkový přehled.

Na jedné straně se **práce mohou zabývat vybraným fenoménem**, např. Proměny malých scén, monografie Vladimíra Justa mapující klíčový fenomén českého divadla 20. stol. Zde tedy kromě klasických postupů interpretačních, analytických a historických je nutno pracovat i s metodami komparatistiky, tedy srovnávat práci s konkrétním fenoménem u více autorů či divadelních uskupení, nebo konkrétních divadelních stánků. Zde je pochopitelně asi nejsložitější výběr vhodných a reprezentativních příkladů, který by ovšem neměl vycházet pouze z osobního vkusu uchazeče případně vedoucího práce, ale měl by se vždy pokoušet o jakousi - byť si jistě jen částečnou, s přihlédnutím k rozsahu bakalářské práce – celistvost a obecnost. Mělo by se tedy v takovém případě vybírat z co možná nejreprezentativnějších jevů, aby se ukázala šíře i možnosti daného fenoménu. Dále je třeba si ještě před začátkem prací zvolit i základní omezení. Ta by měla být následující:

- a) Zda půjde o **globální srovnání na úrovni poezie-próza-drama**.
- b) Zda se budou do úvah promítat **otázky genderové** (u autorek-u autorů).
- c) Zda se bude **přihlížet ke generačnímu rozvrstvení** (u tvůrců nejstarších, střední generace, u autorů a autorek nejmladších).

V každém z těchto případů se lze pochopitelně na úrovni bakalářské práce rozhodnout pro omezení, takže výsledná práce se může jmenovat např. *Obraz ženy v nejmladší české dramatické produkci psané ženami*. Z druhé strany, pokud bychom volili širší koncept: *Žena uprostřed divadla, obraz ženy ve vybraných představeních napříč žánry i generacemi*. Dále se lze zaměřit i na konkrétnější fenomény, jako např. *Dramaturgie hlavních postav v rámci konkrétního divadla, uskupení, spolku apod.* Zúžení může jít ještě obsažněji, takže lze klidně obhájit i práci s názvem *obraz mezilidských vztahů v díle J. A. Pitínského*.

Obojí je pochopitelně možné, obojí ale hned od počátku vyžaduje vědomí určitého rozsahu a možností, které bakalářská práce nabízí. Protože stejně jako je nedostatkem nedostatek počtu normostran, je též prohřeškem jejich nadbytek. Přece jen, všechny zde zvolená témata by klidně obstála i jako témata prací magisterských, takže je skutečně počítat s rozsahovými omezeními.

KONTROLNÍ OTÁZKA Č. 1

Jaké jsou možnosti omezení, či vymezení obecnější tématu v práci o dějinách umění?

Jinou možností je konkrétní **zaměření na konkrétního autora**, např. Vojtěch Štěpánek, autor her na zakázku, ve které by se analyzovaly divadelní hry současného uměleckého šéfa činohry NDM v Ostravě. Zde jde asi o nejtypičtější a nejstálenější podobu práce. Jde v ní o to představit, či znova připomenout autory, jimž není věnována dostatečná odborná pozornost. Vždy se tu nabízí stěžejní otázka, nakolik je pro uchazeče výhodnější, když má k dispozici velké množství odborné literatury, nebo když může pracovat samostatněji, protože odborná literatura spíše schází.

PRO ZÁJEMCE

Pokuste se na tuto otázku odpovědět krátkým textem o rozsahu několika odstavců, který konzultujte s vyučujícím, ať už tohoto předmětu, nebo s vaším vedoucím práce.

V zásadě platí, že obě situace mají svá pro a proti. Jistou výhodou je možnost vytvořit si poměrně přesný a plastický obraz o daném tvůrci, ovšem při bohatosti odborné literatury se jen komplikovaně hledá místo, ve kterém práce přinese nějaký nový poznatek.

Při absenci literatury je už sám pokus vstoupit na nepoznanou půdu dobrodružný a cenný, ovšem náročnější a vyžadující už jistý talent a tvůrčí odborný potenciál. Právě takové texty se pak stávají základem pro první odborné prezentace, ať už na fóru domácím, při příležitosti ústavní studentské konference, nebo na rovině národní, kdy se naši studenti pravidelně účastní Studentských literárněvědných konferencí pořádaných Ústavem pro českou literaturu AV ČR a dalšími institucemi, kde je samozřejmě i místo pro mezioborová střetávání.

Základem takových prací je pak především heuristická činnost, to znamená studium a analýza konkrétního materiálu, tedy dramatických kusů, divadelních představení či jiných projevů konkrétního autora. Důležité jsou zde metody analýzy, které by měly vycházet z jakéhosi předpokladu objevu: tedy z prvotního nástinu, v němž si spolu s vedoucím pokusíte stanovit, k čemu by vaše práce měl dospět (nemusí se pak nutně stát, že k tomu dojde). Jsou to především klasické metody analýzy textu, zaměřené podle doby vzniku sledovaných textů, práce s herce, se scénou a dalšími divadelními prostředky. V neposlední řadě může jít také o analýzy konkrétní podoby dramaturgických plánů konkrétních institucí.

Dalším krokem je pak srovnání dosažených poznatků s odbornou literaturou, přičemž není vyloučeno, že v několika případech dojde i k neshodě, pak je třeba se takové situace nebát a umět ji formulovat a vyargumentovat, ovšem zde je třeba opatrně sledovat podobu textu tak, aby nám odborný text nepřerostl v polemiku.

V posledním kroku pak formulujete své poznatky a shrnujete závěry. Přičemž je už vaší záležitostí, nakolik si úvod zformulujete na samém počátku práce, nebo jej dopíšete nakonec tak, abyste mohli postihnout i strukturu předkládané práce, protože zejména ta se může v průběhu prací měnit, či upravovat.

Zde je třeba stále mít na vědomí, že pracujeme monograficky, tedy že náš cíl je obsažen v díle konkrétního autora a jeho přesahy k jiným autorům nás zajímají jen potud, pokud mají vliv na vývoj jeho poetiky. Už méně nás, na úrovni bakalářské práce, bude zajímat to, jak jeho dílo rezonuje v následujících generacích.

KONTROLNÍ OTÁZKA Č. 2

Jaké jsou základní možnosti prací zaměřených na dějiny umění?

12.1.4 EDITORSKÝ PŘÍSTUP

Jde o práce, které se obhajují jen velmi ojediněle, protože jde často o činnost velmi časově náročnou a soustředěnou, vyžadující píli a koncentraci. Cíl je pak povětšinou především praktický, tj. připravit určitý výsek textu, či konvolut textů k vydání.

V takovém pojetí se de facto snoubí všechny výše zmiňované metody, protože uchazeč musí být zároveň tak trochu kritikem, aby byl schopen stanovit výchozí text (tj. vybrat takovou variantu textu, v níž je nejintenzivněji naplněn záměr tvůrce). Dále musí být historikem, protože potřebuje ovládnout dobové prostředí a sesbírat velké množství materiálu, jeho výchozí metodou jsou práce heuristické. Snáší a kompletuje materiály, doplňuje je, propojuje, to vše ovšem musí být vedeno touhou naplnit záměr autorův, nikoli editorův, což je základní axiom, který je třeba před započítím takových prací pojmenovat.

Výsledky pak ale mohou mít i praktický dopad v podobě realizace v podobě knihy, případně se díky této práci student stane do jisté míry odborníkem na sledovaného autora. Je to výhodný přístup tam, kde jde o určitá regionální témata či regionální osobnosti, jimž tato pozornost věnována nebyla.

V oblasti zejména současného dramatu by ovšem mohlo jít o práce velmi záslužné, protože velká část textů se nachází pouze v podobě bulletinů, které jsou součástí uvedení daných her, a ani tento předpoklad neplatí pro všechny autorské typy.

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jsme se zamysleli nad tím, jaké jsou principy věd o umění, co z nich by mělo prosáknout do textu bakalářské práce a jaké způsoby práce je k tomu vhodné použít. Zároveň jsme se pokusili naznačit širší témata, jimiž se lze v rámci bakalářských prací věnovat. Tato kapitola by měla stát možná v samém počátku úvah o bakalářské práci, protože právě dobře zvolené téma a adekvátní metoda jsou principy, které by kvalitní práci měly garantovat. Vše je ale samozřejmě především záležitostí vaší iniciativy a způsobu komunikace s vedoucím práce.

Poznali jsme tedy, že elementární pravidla a principy vědecké činnosti, jako je experiment, princip pravda-nepravda, či zákonitost příčina-následek sice v zásadě platí i pro literární vědu, ale mají v ní svá omezení.

Dále jsme poznali, že pro výběr bakalářské práce je možné zvolit jak práci zaměřenou teoreticky, tak kriticky, stejně jako literárně historicky či editorsky. Každá taková volba pak přináší jiné způsoby práce a jiné podoby závěrečného textu. Každá z nich je ale velkým dobrodružstvím, jestliže se podniká zodpovědně a důsledně.

ODPOVĚDI

Kontrolní otázka č. 1

Zda půjde o **globální srovnání na úrovni poezie-próza-drama, o otázky genderové, či zda se bude přihlížet ke generačnímu rozvrstvení.**

Kontrolní otázka č. 2

Práce se mohou zabývat obecnějším fenoménem v dějinách umění, případně se monograficky zaměřit na konkrétního autora.

13 ZPŮSOBY FORMULACE, ARGUMENTACE APOD.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Tato kapitola vás seznámí se základy odborné práce nikoli na rovině stylistické, jak se dělo v předchozích kapitolách, ale spíše na rovině obecně teoretické, tedy půjde o to ukázat, jaké typy argumentů jsou v rámci bakalářských prací akceptovatelné, kde jsou hranice určitých způsobů tázání, kde hledat argumentační podloží a také jak formulovat získané poznatky.

CÍLE KAPITOLY

Připravit studenta po teoretické stránce na samotnou tvorbu bakalářské práce, nastínit nebezpečí, která s formulací určitých závěrů souvisí, ukázat možnosti, jak se v bakalářské práci ptát a jak si odpovídat.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

2 vyučovací hodiny

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Smysl, argument, otázka, odpověď, formulace, zdroje.

Tato kapitola bude zaměřena prakticky a pokusí se ukázat, v čem jsou možné zákruty a nedostatky ve formulování a v argumentaci. Na rozdíl od předchozích kapitol zde ale nepůjde v pravém slova smyslu o záležitosti stylistické, i když se jich nejspíše v některých místech znova dotkneme, ale spíše o obecné způsoby práce, o typy myšlení a argumentace a hledání směru, jak klást textu smysluplné otázky.

13.1 Osobnost jako základ, nikoli míra

Jak už jsme naznačovali v kapitolách předešlých, skutečnost, že vědy zabývající se kulturními fenomény jsou daleko těsněji spojeny s osobností autora odborného textu, **nesmí ovšem svádit k představě zcela svobodného prostoru, ve kterém je možné prakticky všechno**. Bohužel, tato svobodomyšlnost je v povaze i některých odborných metodologií, a proto se ve své vulgarizované podobě tak často vyjevuje i v rámci prací vysokoškolských či obecně odborných.

Tento pocit svobody je dán tím, že při posuzování dramatických textů, divadelních představení či dramaturgických konceptů stále častěji proniká do popředí otázka vkusu a s ní spojená neoddiskutovatelná individuálnost subjektu a jeho zaměření. Nejčastěji se projevuje ve formulacích typu: „Drama na mě působilo...“ Nebo ještě jinak: „Podle mého názoru představení říká, že...“ Na úrovni odborného textu jde o formulace, které nejsou zcela v pořádku, což je dáno tím, že ono osobní zaměření je už jaksi samozřejmým východiskem.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Pokuste se napsat alternativy, které by mohly být v pořádku. Vaše výsledky konfrontujte s dalším výkladem.

V zásadě ale platí, že oba způsoby určitým způsobem skutečně odpovídají skutečnosti, jen popsat je bychom se měli pokoušet jinak. V tomto případě např. takto: „Drama díky užití metafory (...) působí...“ Touto zdánlivě kosmetickou proměnou jsme ale dosáhli čehosi velmi podstatného: osobní stanovisko, které, opakujeme, je východiskem každého čtení a není potřeba je odhánět od odborného stolu, je třeba podepřít, ozkoušet a prověřit analýzou, doplnit o argument, aby nabylo smysluplné výpovědi odborného textu.

V druhém případě lze zkrátka celou úvodní formulaci („Podle mého názoru“) vypustit, protože, jak už bylo několikrát řečeno, jde o něco, co se rozumí samo sebou a působí vlastně redundantně, nadbytečně.

V žádném případě tedy vědomí, že na osobnosti autora při psaní práce záleží, nesmí vést k tomu, že bychom snad se mohli odvážit svá osobní, na vkusu a pocitu založená tvrzení formulovat s tímto akcentem a bez náležité argumentace.

13.2 Dramatik, režisér či herec to většinou umí lépe

Dalším z pravidel, které je třeba brát v úvahu a důrazně mu věnovat pozornost, je způsob, jakým v naší argumentaci s textem pracujeme. Velmi častým nedostatkem bývá **snaha doslova „převyprávět“ to, co se v textu děje**. Jako příklad může pomoci tento pokus o interpretaci básně:

„U trati skřípe páv. / Pumpa se předvádí signalizaci přejezdu. / Jeden roztahuje vějíř a druhý sklápí paži. / Dnes vlastní rukou nezemře žádný básník. / Co si počít s takovou nocí? / dojít k lesu, než se úplně zavře.“ Na téhle bezejmenné básni se ona absence kontextu autora projevuje snad nejvýrazněji z celé sbírky. Je to snad pohled z jedoucího auta? Nebo pohádková imaginace o rozpohybovaném světě věcí? Vážně se železniční šraňky namlouvají s pumpou?“

Zde snad sami vidíte, jak nemístně působí pokus převést metaforický svět básnického vidění (ale totéž platí i pro epické, či dramatické texty) do jakéhosi příběhu, či epické situace. Zde tedy už nejde jen o redundantní, nebo nabubřelé tvrzení, ale zde jde o zcela zbytečnou, neodbornou činnost, před kterou je třeba mít se na pozoru. Říci, že v divadelním představení postava přejde z jednoho konce jeviště na druhé, nestačí, je třeba pokusit se naznačit, proč celá tato akce proběhla, jaké významy s sebou nese.

13.3 Není možné nad textem medítovat

Dalšími velmi častými chybami je pokus **vybrat z textu něco důležitého, nějaký obraz, a ten potom rozvíjet ve vlastní meditaci**. Příkladem může být tento text:

„Po první přečtení sbírky o ní můžeme prohlásit, že je to sbírka lyrické poezie. Mnohdy samotné téma básně pouze tušíme, je nevyřčeno. Někdy máme kradný pocit, že za básni ještě něco je. Někdy tajný autorův svět, jako bunkr, který jsme si jako děti stavěli před „dospěláky“.“ Podobně se děje i u adaptací klasických divadelních kusů, kdy nejednou autoři recenze či textu zabývajícího se daným tématem začnou medítovat o tom, jak jednání dané postavy působí na dnešního člověka, co se mu tím sděluje. Ne, že by to nebyly otázky podstatné, jen je potřeba vždy zvažovat také kontext konkrétního díla a autora.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Pokuste se napsat kratší, stránkový text, ve kterém odstavec analyzujete a pokuste se navrhnout zlepšení, případně vypuštění toho, co je zcela mimo odborný text. Výsledek nejprve konzultujte s dalším výkladem, případně nejasnosti ještě s pedagogem.

Pokud bychom se na text podívali pozorněji, zjistíme, že úvodní věta na počátku hlásá a slibuje cosi nabubřelého, co potom nenaplní. Skutečnost, že jde, či nejde o sbírku lyrické poezie, nelze pokládat za objevnou a novou formulaci, jde o jev, který dokáže rozeznat každý čtenář, který je jen trochu gramotný a literárně vzdělaný, alespoň dle osnov základní školy. Proto je třeba s tímto faktem jako s faktem pracovat a nepřikládat si zásluhy za takováto „zjištění“. V tomto případě zcela postačí „Sbírka lyrické poezie...“

Skutečnost, že téma básně tušíme, či je nevyřčeno, není též zcela přesná. Možná, že nerozumíme konkrétním motivům, ale téma je vždy to, co my analyzujeme jako základ

básně, o čem mluví a hovoří. Na úrovni dramatického textu je takovým základním bode dramatická situace, a o tu by nám mělo jít. Tedy maximálně snad: „Téma básní se otevírá komplikovaně, je zastřené, zůstává jakoby nevyřčeno.“ Ovšem od pasáže „Někdy máme kradmý pocit...“ jde už o úplnou spekulaci, která právě vychází z osobního stanoviska, a nijak se neohlíží na samotný text básně. Toto vše jsou pouze ona předformulační východiska, která je třeba využít při analýze konkrétní básně, divadelního představení, dramatického textu a na jejím základě tento pocit, který jistě může být oprávněný, charakterizovat. Nejlépe asi: „Básně jako by odkazovaly někam jinam, mimo svůj kontext, mimo své konkrétní motivy.“

13.4A hlavně nechat umělce umělcem

Jednou ze základních chyb, se kterou se studenti potýkají zejména na počátku studia, ale občas přetrvává i po dobu dalších let, je **záměna identit funkcí textu a tvůrců**. V dramatickém a divadelním světě je tato otázka zřetelně vidět ve formulaci, která zcela eliminuje textovou povahu básnického, dramtického díla či divadelního představení, v té podivné otázce Co tím chtěl tvůrce říci? V ní dochází k jednomu fundamentálně chybnému porušení samotného principu odborného myšlení a psaní: zaměňuje se zde psychofyzická jednotka tvůrce a té jazykové funkce uvnitř textu, která v díle cítí a myslí. nejčastěji se projevuje formou autorských či režisérských poznámek. Pro její označení máme velmi mnoho ekvivalentů, důležité ale je neslučovat člověka s tím, kdo na jevišti jedná či v dramatu mluví.

Podobně je tomu i v epice, kde se zase zaměňují především názory autorského vypravěče s autorem samým, což je de facto omyl stejného řádu a principu. Jazykovou funkci, způsob a strategii vyprávění zde zaměňujeme s konkrétní lidskou bytostí. Příkladem může být tato ukázka:

„Potýká se zde ze zklamání svého života, své chyby svádí na všechny kolem sebe, což vidíme v tomto úryvku: „*Za život vděčím černým múzám / před nimiž jsem se v Karlíně / já skryl a zjistil ke všem hrůzám / že nejsou tomu na vině / proč verše hledám ve špíně / to zjistiv vyběhl jsem z domu / (co tohle zas je u sta hromů) / to mrtví křičí z Vítkova / že řetězy mi uková / můj odpor ke vší povrchnosti / i u chudých i u vrchnosti / tak běžím dál bez domova*“

V další části si můžeme všimnout, že by chtěl být obdivovaný svým okolím, chce být někým, čeho nedosáhl (křesťan): „*Proč dnes jsem zvolil cestu snadnou / až symbol budí na pohled / do smrti věčné budu chřadnout / že hlupák já jsem na to vzhléd / tam v místech kde jen praskal led / jak rozlíbané růže z poutí / se vánoční stromečky kroutí / pod žárem rudých plamenů / tak matně si vzpomenu / že není tomu ještě dlouho / kdy znásilňoval jsem se touhou / být idolem všech křesťanů*“

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Napište dvoustránkovou analýzu toho, v čem jsou chyby tohoto textu. Práci konzultujte se svým vedoucím práce.

KONTROLNÍ OTÁZKA Č. 1

Jaké jsou hlavní nedostatky při formulacích v rámci bakalářské práce?

13.5 Co je tedy argumentem?

Za argument v odborné práci tak můžeme považovat dvě věci.

1. Výrok autority: To je takové tvrzení, které citujeme z odborné knihy, či studie. V takovém případě je třeba užít uvozovek a text vhodně začlenit do našeho textu tak, aby vznikl souvislý celek. Vždy je potřeba se k takovému tvrzení nějakým způsobem vyjádřit, máme tím na mysli to, zda se s ním v rámci práce ztotožňujeme či zda jen částečně, nebo jej naopak popíráme.
2. Parafráze výroku autority. V takovém případě, kdy parafrázujeme odbornou tezi, myšlenku či formulaci, je třeba za konec této parafráze vložit odkaz na konkrétní knihu či studii a místa v ní, ze kterých vycházíme.
3. Citace z textu krásné literatury. Tam, kde se naše formulace pokoušejí samostatně formulovat nějaký závěr, jenž se zakládá na analýze či interpretaci textu, měl by být doložen konkrétní ukázkou, jak jste to mohli sledovat v uváděných chybných případech. Podobné je to i divadelním představením, jen způsob odkazu je tu komplikovanější, minimálně je ale třeba uvést datum shlédnutí, místo, a další náležitosti, aby bylo zřejmé, o kterém konkrétním díle to vlastně mluvíme. Zde platí několik dílčích pravidel, která už byste měli znát z jiných předmětů, ale pro jistotu je zopakujeme: U veršů je třeba konce značit lomítkem, přičemž mezera se nachází jak za posledním slovem verše, tak i před prvním slovem verše následujícího. V rámci replik lze pak samozřejmě zůstat i u přepisu tak, je zaznamenán v původním dramatu, předchozí poznámka se týkala míst, kde využíváme k argumentaci jen malý kousek veršované promluvy. V případě prózy, případně vložených citací v rámci jedné promluvy, je třeba využívat kombinace uvozovek jednoduchých a dvojitých, přičemž jednoduché používáme pro oddělení přímé řeči uvnitř citovaného textu, dvojitě pro označení začátku a konce celé citace.

Takové pojetí argumentace by mělo předejít všem výše uvedeným pochybením a měla by být dostatečnou zárukou obhajitelné bakalářské práce. Ta musí tedy vycházet jak ze znalosti odborné literatury, tak též ze schopnosti analyzovat dramatický text či konkrétní představení a získané poznatky srozumitelně a věcně formulovat.

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jsme se snažili poukázat na konkrétní chyby při formulaci a argumentaci, přičemž základem byly známé omyly, se kterými se studenti většinou potýkají od prvních ročníků, ale bohužel se jich zbavují jen velmi komplikovaně, což je do jisté míry dáno i dobovou situací a náladami ve společnosti i v odborné veřejnosti. Mezi hlavní nedostatky jsme pak zařadili nadbytečné úvahy nad textem zcela jej opomíjející, snahu převyprávět literární texty, záměnu identit mezi autorem a mluvčími v textu a v neposlední řadě pak osobní podloženost formulací, která výslovně zdůrazňuje osobnost autora odborného textu.

Dále jsme vymezili základní oblasti, kterými lze v odborném textu zaměřeném na kulturní fenomény argumentovat.

ODPOVĚDI

Kontrolní otázka č. 1

Uvolněnost literární vědy **nesmí svádět k představě zcela svobodného prostoru, ve kterém je možné prakticky všechno.**

Snaha doslova „převyprávět“ to, co se v textu děje.

Vlastní meditace či úvahy nad textem, které text nezohledňují.

Záměna identit funkcí textu a tvůrců.

Způsoby formulace, argumentace apod.

LITERATURA

- DANEŠ, F. – ČMEJRKOVÁ, S. – SVĚTLÁ, J.: *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda 1999.
- ČECHOVÁ, M.: Proměny současných odborných komunikátů. *Stylistika IX*, 2005, s. 287–294.
- ČMEJRKOVÁ, S.: Vědecký styl. In: Uličný, O. – Schneiderová, S. (eds.): *Studie k Moderní mluvnici češtiny 2: Komunikační situace a styl*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2013, s. 70–94.
- ECO, U.: *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia 1997.
- ECO, U. *Meze interpretace*. Praha: Karolinum, 2004.
- HAMAN, A. *Kontexty a konfrontace*. Praha: ARSCI, 2010.
- HAVLOVÁ, E.: Textová výstavba písemných projevů vysokoškolských studentů. In: Žemlička, M. (ed.): *Termina 94*. Liberec: Katedra českého jazyka a literatury PedF TU Liberec a ÚJČ AV ČR 1995, s. 221–226.
- HOFFMANNOVÁ, J.: Stylistická profilace sféry odborné komunikace: kolik neformálnosti snese současný český vědecký text? In: Patráš, V. (ed.): *Polarity, paralely a prieniky jazykovej komunikácie*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Belianum, Univerzita Mateja Bela 2014, s. 31 – 42.
- HOŘÍNEK, Z.: *Drama, divadlo, divák*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2012.
- HOŘÍNEK, Z.: *Cesty moderního dramatu*. Praha: nakl. Studia Ypsilon, 1995.
- JANOUSEK, P.: *Rozměry dramatu*. Praha: Panorama, 1989.
- JANOUSEK, P.: *Studie o dramatu*. Praha: H & H, 1993.
- JUST, Vladimír.: *Proměny malých scén*. Praha: Mladá fronta, 1984.
- KOŽMÍN, Z. *Studie a kritiky*. Praha: Torst, 1995.
- KRAUS, J.: K současným vývojovým proměnám vědeckého a odborného vyjadřování. *Naše řeč*, 1994, s. 14–20.
- MAREŠ, P.: Hry na neformálnost. K neformálnímu vyjadřování v současných odborných textech. In: Hladká, Z. – Karlík, P. (eds.): *Čeština – univerzália a specifika 5*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 332–339.
- MUKAŘOVSKÝ, J. *Studie I*. Brno: Host, 2000.

PAVIS, P.: *Divadelní slovník*. Praha: Divadelní ústav, 2003.

PAVLOVSKÝ, P.: *Základní pojmy divadla – teatrologický slovník*. Praha: Libri, 2004.

PROCHÁZKA, M.: *Znaky dramatu a divadla*. Praha: Panorama, 1988.

SCHNEIDEROVÁ, S.: *Jak nepsat diplomovou práci*. Olomouc: Günther 2012.

SCHNEIDEROVÁ, S.: Tvůrčí vs. vědecké psaní (s ohledem na výuku odborného psaní). In: Malý, R. (ed.): *Metody výuky tvůrčího psaní aneb Jak se učí v Česku psát*. Praha: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého) 2013, s. 55–68.

SCHNEIDEROVÁ, S. Písemné práce českých vysokoškolských studentů jako ilustrace jedné z částí akademického diskurzu. *Didaktické studie* 2, 2015, s. 58–71.

ŠANDEROVÁ, J.: *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Sociologické nakladatelství 2009.

Internetové zdroje a odkazy:

<http://prirucka.ujc.cas.cz>

<http://www.kmk.org/bildung-schule/qualitaetssicherung-in-schulen/bildungsstandards/dokumente.html#c10327>(Osnovy)

<http://www.kmk.org/suchergebnisse.html> (Operátory pro výuku jazyka)

<http://www.etudes-litteraires.com/methode-commentaire-compose.php>

SHRnutí STUDIjNÍ OPORY

Podstatná část této studijní opory (kapitoly 1 až 10) byla věnována tomu, jak sestavit bakalářskou práci, jak stylizovat téma, jaké vyjadřovací prostředky zvolit. Bylo nutné věnovat pozornost tomu, co má obsahovat Úvod a Závěr BP, jaké požadavky jsou kladeny na použití současné citační normy. Studijní opora přinesla také ukázky z bakalářských prací, které již byly obhájeny, přesto obsahovaly některé nedostatky, kterým se autor bakalářské práce při jejím psaní musí vyhnout.

V kapitolách 11–13 jsme se věnovali specifikům odborných prací, jejichž předmětem jsou literární díla či literatura a literární věda obecně. Ptali jsme se po tom, jak práci zaměřit, do kterých oblastí se lze pustit, jaká jsou omezení osobnosti autora a v čem leží nesnáze při formulaci vlastních tezí a závěrů. Snad jsme díky tomu vytvořili průvodce, který bude užitečným poradcem a doplňkem vašich konzultací s vedoucím práce.

PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON

	Čas potřebný ke studiu		Cíle kapitoly
	Klíčová slova		Nezapomeňte na odpočinek
	Průvodce studiem		Průvodce textem
	Rychlý náhled		Shrnutí
	Tutoriály		Definice
	K zapamatování		Případová studie
	Řešená úloha		Věta
	Kontrolní otázka		Korespondenční úkol
	Odpovědi		Otázky
	Samostatný úkol		Další zdroje
	Pro zájemce		Úkol k zamyšlení

Pozn. Tuto část dokumentu nedoporučujeme upravovat, aby byla zachována správná funkčnost vložených maker. Tento poslední oddíl může být zamknut v MS Word 2010 prostřednictvím menu Revize/Omezit úpravy.

Takto je rovněž omezena možnost měnit například styly v dokumentu. Pro jejich úpravu nebo přidávání či odebrání je opět nutné omezení úprav zrušit. Zámek není chráněn heslem.

Název: **Seminář k bakalářské práci 1**

Autor: **Jména autorů každé na nový řádek včetně titulů**

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

Určeno: studentům SU FPF Opava

Počet stran: 91

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.